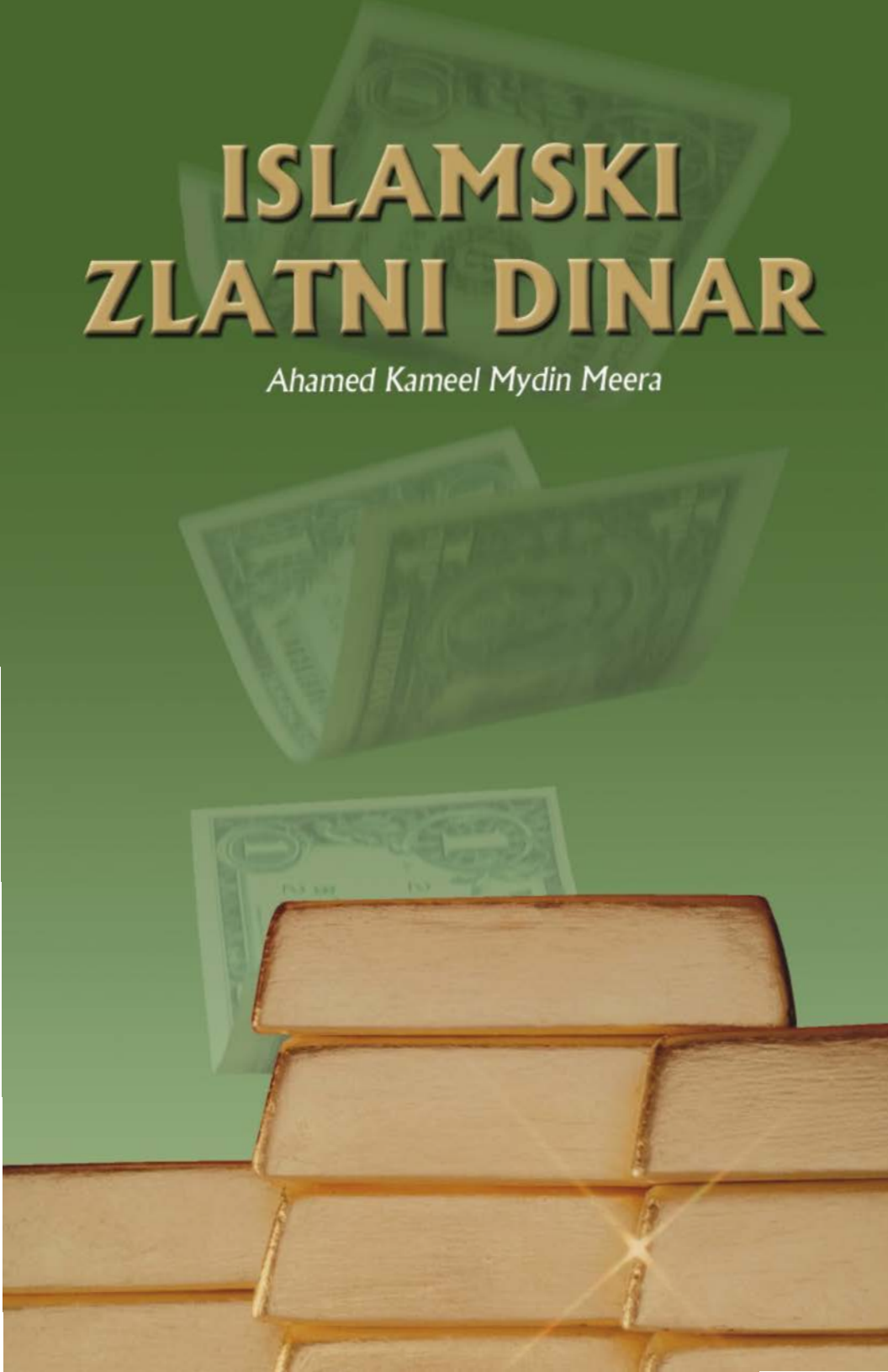

ISLAMSKI ZLATNI DINAR

Ahamed Kameel Mydin Meera

Islamski Zlatni Dinar

Ahamed Kameel Mydin Meera
The Islamic Gold Dinar
Islamski zlatni dinar

Izdavač
MINEX d.o.o. Zenica

Autor
Ahamed Kameel Mydin Meera

Preveo:
Edo Omerčević

Lektori:
Indira Pindžo i Fatmir Alispahić

Design
Elvedina Omerčević i Edo Omerčević

Štampa:
Minexprint d.o.o. Zenica

Za štampariju:
Fahrudin Zrnić

Tiraž:
1000 kom

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo
336.7
336.743.22

MEERA, Ahamed Kameel Mydin
Islamski zlatni dinar / Ahamed Kameel Mydin
Meera ; (preveo Edo Omerčević) . - Zenica : Minex,
2004. - 138 str. : ilustr. ; 21 cm
Prijevod djela: The Islamic gold dinar. - O piscu:
str. 124. - Bilješke uz tekst. - Bibliografija:
str. 113-116

ISBN 9958-9235-4-8
COBISS.BH-ID 13850374

Na osnovu mišljenja Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke broj: 04-15-5526/04 knjiga "Islamski zlatni dinar" je proizvod iz člana 18. tačka 10. Zakona o porezu na promet proizvoda i usluga na čiji se promet ne plaća porez na promet proizvoda.

Dr. Ahamed Kameel Mydin Meera

ISLAMSKI
ZLATNI
DINAR

Sadržaj:

Uvodna riječ 9

Predgovor 13

Poglavlje 1 – Uvod 15

Inflacija i konjunktorni ciklus – dio života? 16

Novac – korijen problema? 18

Poglavlje 2 – Problemi prouzrokovani današnjim monetarnim sistemom 21

Implikacija finansijskog sistema baziranog na kamati i fiducijarnom novcu – Primjer Malezije 21

Fiducijarni novac, stopa obavezne rezerve i stvaranje novca 22

Kamatne stope i porast monetarne mase 24

Kreditne kartice i porast monetarne mase 27

Monetarna masa, realni sektor i ukupni nivo cijena 29

Period 1: Stvaranje novca i konjunktorni ciklus 32

Period 2: Period viška novčane ponude, jeftinih novčanih sredstava i zaduženja 36

Period 3: Period kontrakcije monetarne mase 39

Period 4: Prijenos krize sa finansijskog na realni sektor 43

Period 5: Preokret recesijskog ciklusa (period oporavka)	44
Politika smanjenja kamatne stope i kontrole kretanja kapitala	48
Ekonomski oporavak i ponovni tok konjunktarnog ciklusa	49
Islamske banke, stvaranje novca i "zakon jedne cijene"	51
Špekulatori valutama	53
Špekulacije valutama i arbitraža	55
Dodatak 2. poglavlju: Objašnjenje promjenjivih vrijednosti iz jednačine razmjene	61

Poglavlje 3 – Socio-ekonomski efekti stvaranja novca 65

Inflacija i kamatne stope, osnove socio-ekonomskih efekata	65
Razlika u distribuciji dohotka i stvaranje siromaštva	67
Potreba kontrole cijena osnovnih potrepština	68
Efekti na stambenu situaciju	70
Cijene dobara pod kontrolom rastu postepeno	72
Efekti kontroliranja cijena na agrikulturu	74
Efekti na društvo	75
Efekti na okolinu	76
Stvaranje novca i suverenitet	77

Poglavlje 4 – Sistem "Islamskog zlatnog dinara" 81

Zlatni standard	81
"Islamski zlatni dinar"	83

Implikacije IGD sistema	84
Gladak prelaz pomoću informacionih tehnologija	92
<i>Modus Operandi</i> sistema “Islamskog zlatnog dinara”	94
Neke od prigovora IGD sistemu	99
Buduće perspektive i izazovi	100
Neke od ograničenja IGD sistema	102
Ostala pitanja	102

Poglavlje 5 – Zaključak 103

Dodatak – Novac i ekonomski razvoj 105

Novac i njegove funkcije 105

Finansijski posrednici i ekonomski razvoj 109

Bibliografija 113

Članci sa Interneta 115

Indeks 117

O piscu 124

Alternativa ekonomskom iznurivanju

Komentar prof. Fatmira Alispahića 125

Povratak zlatnom sistemu

Komentar Azre Zaimović 135

Uvodna riječ

“Para vrti gdje burgija neće”, rekli bi naši Bosanci, dok bi Koreanci rekli da “Novac pridobija i bogove da rade za tebe”. U vezi novca, Agatha Christie je izjavila da “Kada se radi o velikoj sumi novca, povjerenje nije preporučljivo”. U knjizi *Islamski zlatni dinar* autora dr. Ahameda Kameela, riječ je baš o ovoj “opasnoj” pojavi kojom se koristimo u našem svakodnevnom životu – o novcu.

Dakako, novac ima velike koristi za društvo, međutim, u rukama pogrešnih ljudi može da služi i za velika zla. S obzirom na mogućnosti koje novac pruža, zaista bi trebalo posvetiti više pažnje ko kontrolira naše nacionalne novčane tokove iz razloga što se time upravljaju i ostala kretanja. Međutim, ova knjiga nije namijenjena da služi za detaljnija istraživanja o manipulacijama koja se vrše svakodnevno na račun običnog naroda, već da zainteresira širu publiku za trenutno stanje te razloge koji su doveli do takvog stanja. Moram reći da sam ja kao student ekonomije znao za činjenice predstavljene u ovoj knjizi, međutim, sa jednog posve drugog aspekta, aspekta normalnosti, ispravnosti i uobičajenog društvenog zbivanja.

Kako god, nakon što sam imao mogućnost da lično provedem mnoge sate sa piscem ove knjige, diskutirajući o monetarnim manipulacijama, doživio sam potpuno novi svijet, svijet koji zaista nije takav kakav nam se predstavlja i kakav nam se želi nametnuti u obliku parola: “Hajdemo u Evropu!”.

Zamolio bih čitaoce da činjenice koje saznaju iz ove knjige ne zadrže samo za sebe, nego da pokušaju upoznati i svoje poznanike.

Što se tiče načina izražavanja u knjizi, nastojao sam da knjiga bude što jasnija našem prosječnom čovjeku. Zaista, ne bi bilo korisno da samo apsolvanti ekonomije budu u stanju razumjeti činjenice prikazane u ovoj knjizi. Dakako, s obzirom na naš jezik, ipak nije bilo moguće izostaviti sve stručne izraze koji će možda predstavljati poteškoće, ali nadam se da neće biti problem prelistati rječnik stranih riječi, ili postaviti pitanje nekom koji je upućen u ekonomsku tematiku.

Moram napomenuti da se kroz knjigu koristi naš izraz “stopa obavezne rezerve”, dok sam ja mislio uvesti novi izraz “frakciona (eng. fractional) stopa obavezne rezerve” koja bi podvukla činjenicu da banke moraju zadržati samo frakciju (djelić) uplaćenog novca. Kako god, ipak sam odlučio da se koristim našim uobičajenim izrazom, s tim da želim istaći da dio novca koji banke moraju zadržati rijetko kada (ako ne i nikada) prelazi 10%.

Knjiga je uspjela da dospije na bosansko tržište zahvaljujući trudu mnogih pojedinaca. Moram spomenuti svoju suprugu Elvedinu Omerčević, dragog prijatelja Denisa Delismajlovića, autora knjige dr. Ahameda Kameela, mr. hfz. Senaida Zaimovića, dr. Aziuddina Ahmada, članove organizacije AlBukhary Foundation-Malaysia, i svoju vrijednu majku Mersiju Omerčević. Veliku pomoć sam dobio od Azre Zaimović, te Indire Pindžo i prof. Fatmira Alispahića. Dakako, ima još osoba koje su mi pomogle, moralno ili materijalno, ali bi zauzelo previše prostora da se sve navedu.

Završio bih ovaj predgovor izražavajući iskrenu želju da će čitaoci naići na mnogo interesantnih i korisnih informacija za bolje shvatanje svakodnevnog života i agiranje za bolje sutra.

Edo Omerčević

Asistent na Katedri za računovodstvo

Faculty of Economics & Management Sciences

International Islamic University Malaysia

Kuala Lumpur; Malaysia

Predgovor

Ova knjiga nudi razlog zemljama, naročito manje razvijenim, da razmotre sistem plaćanja baziran na zlatu, kao što je **sistem "Islamskog zlatnog dinara"** (skraćeno **IGD – Islamic Gold Dinar**), umjesto danas korištenog fiducijarnog novca, baziranog na kamati, koji čini temelj njihovog monetarnog sistema. Za predstavu ovog slučaja, važno je diskutirati o manjkavostima današnjeg sistema. Uočavanje tih manjkavosti otvara jasne prednosti IGD sistema.

Knjiga počinje prikazom problema koji je nerazdvojiv od današnjeg monetarnog sistema. Primjer malajske ekonomske i finansijske krize iz 1997. pokazuje nam da su fundamentalni razlozi konjunktornog ciklusa, nezaposlenosti i inflacije, ukorijenjeni u nekim karakteristikama današnjeg finansijskog sistema, koji se bazira na fiducijarnom novcu, stopi obavezne rezerve i kamatnoj stopi.

Nakon toga, knjiga prelazi na prikazivanje navedenih karakteristika koje indirektno također doprinose i mnogim socijalnim problemima, do te mjere da ugrožavaju kulturu i samostalnost države. Čak ni islamske banke ne mogu istinito poslovati po **islamskim principima** u sadašnjem sistemu. Većina islamskih finansijskih proizvoda su vezani za kamatnu stopu na tržištu, koju bi, ustvari, trebale da izbjegnu.

Nakon isticanja problema današnjeg monetarnog sistema, prelazi se na argumentiranje povratka sistemu baziranom na

zlatu, kao npr. “Islamski dinar”, koji bi pripomogao rješavanju mnogih ekonomskih problema kao, direktnog ili indirektnog, rezultata današnjeg sistema. Povratak takvom sistemu nije samo poželjan s ekonomske, političke, socijalne i vjerske perspektive, već je, također, bitan u sadašnjem vremenu globalizacije i predstojeće svjetske recesije, budući da nudi uvjete za provođenje i razvoj islamske ekonomije, finansija i bankarstva.

Ova knjiga namijenjena je onima koji nisu upoznati sa ekonomskim terminima i kretanjima, te sam nastojao da, što je više moguće, pojednostavim argumente radi lakšeg razumijevanja. Korištene su samo dvije jednostavne matematičke formule. Osim toga, ipak smatram da korist iz ovih razmatranja mogu izvući i osobe upoznate sa ekonomskim kretanjima.

Ahamed Kameel Mydin Meera

Kuala Lumpur

Maj, 2002.

Poglavlje 1

Uvod

Prenosi se da je Poslanik Muhammed, sallallahu alejhi we sellem, rekao: “Doći će vrijeme kada neće ništa biti od koristi osim dinara i dirhema”.¹ Dinar je kovani novac od zlata dok je dirhem srebreni novčić. Islamski naučnik Ibn Khaldun (1332.–1395. godine) tvrdio je da je Bog stvorio te dvije plemenite kovine, zlato i srebro, kako bi služile kao mjerilo vrijednosti za svu robu.

Njegov savremenik, Al-Makrizi (1364.–1442. godine), tvrdio je da samo zlato i srebro mogu imati ulogu novca. Zasigurno da je zlato imalo tu važnu ulogu tokom više stoljeća, na jedan ili drugi način, sve do kolapsa Bretton Woods sistema 1971. godine. Doba nakon Bretton Woods sistema predstavljeno je **fiducijarnim novcem i sistemom fluktuirajućih deviznih kurseva**, koji pokazuje znakove kolapsa za, vjerovatno, period od sljedećih 30 godina. Tri glavne ekonomije: američka, evropska i japanska, nalaze se u periodu ekonomske nevolje, prvi put u isto vrijeme. U ovom nesigurnom dobu, postoje nastojanja i diskusije za povratak sistemu baziranom na zlatu, te se stoga i pojavljuju: e-gold, dinar, e-dinar, goldeconomy, GoldMoney itd., odnosno sredstva plaćanja koja koriste zlato kao novac. Druge alternative, kao novac baziran na raznoj

¹ Musnad od Imama Ahmeda ibn Hanbala.

robi, postaju sve popularnije. Banke bivaju postepeno zamijenjene tim sistemima plaćanja baziranim na robi.

Peter L. Bernstein je napisao: “U martu 1997., dugo prije nego što je znao da će mu biti dodijeljena Nobelova nagrada, (Robert) Mundell je predskazao da će ‘zlatu biti dio internacionalnog monetarnog sistema u 21. vijeku’. Ovo je bila hrabra i kontroverzna, i možda ominozna izjava. Zlatu bi moglo poslužiti ponovo kao sredstvo zaštite u haotičnim prilikama. Međutim, povrat njegovoj ulozi univerzalnog novca je manje moguće, osim ako dođe vrijeme kada dolar, euro, i jen prestanu funkcionirati kao prihvatljivo sredstvo razmjene van nacionalnih granica”.²

Da bi se razumjelo zašto postoji preokret u interesu za zlatom ili dinarom kao novcem, čovjek mora da razumije socio-ekonomske posljedice proizvedene sadašnjim sistemom, okarakterizirane fiducijarnim novcem, kamatnim stopama i fluktuirajućim kursovima. Zbog toga je veći dio ove knjige posvećen diskusiji o ovim implikacijama, pozivajući se na primjer skorašnjih događaja u malezijskom konjunktornom ciklusu.

Inflacija i konjunktorni ciklus – dio života?

U 1972., kada smo bili mladi, doručak je koštao 20 sena. Jedan *roti ćana*³ je koštao 10 sena dok je šolja kahve ili čaja koštala

² Peter L. Bernstein, *The Power of Gold*, John Wiley, 2000., p. 372.

³ Popularni doručak, nešto poput maslanice samo sa karijem.

dodatnih 10 sena. Ručak je koštao samo oko 30 sena. Prijašnje generacije bi rekle da je to bilo skupo, jer, prema njihovim izjavama, u 1950. godini doručak ili ručak bi koštao samo jedan ili dva sena! Danas, ručak košta najmanje tri RM ili više.⁴ Ljudi kažu: to je inflacija – ništa novo, dio života. Također, tu i tamo se desi ekonomska depresija ili recesija. Neki biznismeni bi rekli da je to konjunktorni ciklus, nešto što se opravdano očekuje, nešto što je racionalno. Kada dođe do recesije, biznis bi usporio, profiti se smanjili, radnici gubili poslove, a neke kompanije čak i propale, a sve to bi se uzimalo kao dio života. Čak i Sjedinjene Američke Države, sa mnogim ekonomistima koji su dobili Nobelovu nagradu, prolaze kroz konjunktorni ciklus. To bi bio odgovor mnogih ljudi.

Ali za naučnika, ili osobu koja razmišlja, ništa se ne dešava tek tako. U svemu što nas okružuje moraju postojati uzrok i posljedica. Mora postojati objašnjenje za svaki fenomen. Ekonomska recesija donosi ljudima mnogo patnje, posebno onima koji zarađuju plaću, i onima u dugovima. Mi ne bismo željeli da vidimo naše roditelje, brata ili sestru, rođaka ili prijatelja, kako gubi posao. Šta bi onda bio razlog za ovo sve? U sadašnjoj globalnoj ekonomskoj i finansijskoj krizi, čovječanstvo izgleda beznadežno u nastojanju da se spriječi prijeteća globalna recesija. Sjedinjene Američke Države su spuštale kamatne stope oko 10 puta u toku 2001. godine, ali još ekonomija nije reagirala. Zašto izgledamo tako bespomoćno u rukovođenju naše ekonomije?⁵ Šta rade naši

⁴ Pri ovoj stopi rasta, kada naša djeca dostignu 20 godina starosti, morat će plaćati oko 14 RM za ručak!

⁵ Poređenja radi, naučnici su 1969. godine poslali čovjeka na Mjesec.

sjajni ekonomisti? Ekonomije su veoma ranjive. Za primjer se može navesti malezijska ekonomija, koju su 1997. godine napali sebični špekulatori valutama, što je bezodbrambenu malezijsku ekonomiju dovelo, kako se čini, do ruba propasti. Centralna banka je bila nesposobna zaustaviti njihove kontinuirane napade. Ovo je dovelo do niza problema, počevši od valutne, bankarske, pa do ekonomske krize.

Šta bi trebalo da se uradi u takvoj globalnoj ekonomskoj krizi? Da li smo naučili išta od prijašnjih ekonomskih kriza? Zašto svjetske ekonomije još prolaze kroz razne ekonomske krize? Ova knjiga nastoji da to objasni na jedan lagahan način, koristeći se primjerom malezijske ekonomske krize iz 1997. godine, iz koje je moguće saznati zašto su ekonomski sistemi tako ranjivi i zašto bi povratak sistemu plaćanja zlatom, kao npr. "Islamski dinar", bio poželjan za promociju pravednog monetarnog sistema koji je u stanju da u ekonomiju uvede, između ostalog, i stabilnost cijena i zaposlenosti. Knjiga također pokazuje zašto je takav dinarski sistem važan za sve nacije, pogotovo za manje razvijene, muslimanske ili druge.

Novac – korijen problema?

Razumjeti sadašnji monetarni sistem, prihvaćen i korišten od većine država, ključna je stvar za razumijevanje fenomena inflacije i konjunktturnog ciklusa koji se osmatraju već godinama. Korijen problema nalazi se u **prirodi novca** korištenog u egzistirajućem monetarnom sistemu. Prihvatiti *Islamski dinar* kao rješenje za mnoge ekonomske probleme zahtijeva razumijevanje prirode novca. Postoji nekoliko

karakteristika koje moramo znati o monetarnom i ekonomskom sistemu, kako bismo mogli razumjeti spomenute fenomene. Te karakteristike su: (A) *fiducijarni novac*, (B) *stopa obavezne rezerve*, i (C) *kamata*. Ova tri koncepta objašnjena su u sljedećim sekcijama.

A. Fiducijarni novac

Ono što mi danas nazivamo novcem jeste uglavnom **fiducijarni novac** ili papirni novac. Fiducijarni novac je novac koji nije pokriven zlatom, kao u prijašnjim sistemima sa pokrićem zlatom. Radi se o novcu koji je stvoren iz ničega od autoriteta za emisiju. U današnjim monetarnim sistemima, fiducijarni novac bi mogao biti u obliku papirnog novca izdatog od vlade, računovodstvene promjene u knjigama banke, ili čak samo kao binarni komadić memorije u kompjuteru. Fiducijarni novac je zakonsko sredstvo plaćanja, što znači da – mora biti prihvaćeno kao sredstvo razmjene i kao sredstvo za otplatu dugova. Normalni kovani i papirni novac koji danas koristimo je primjerak fiducijarnog novca. Naprimjer, jedna 50 RM novčanica nije zamjenjiva za fiksnu količinu zlata kod malajskog zakonodavca, dakle, radi se o fiducijarnom novcu. Ulozi po viđenju u bankama su, također, jedna vrsta fiducijarnog novca, pošto su moguća dizanja papirnih novčanica sa tih računa i koji mogu biti korišteni u svrhu plaćanja.

B. Stopa obavezne rezerve

Centralna banka zahtijeva od banaka da zadržavaju dio depozita svojih komitenata kao rezervu. To je nazvano **stopom obavezne rezerve**. Ta stopa je potrebna da bi

zadovoljila normalne dnevne aktivnosti (podizanje novca) od komitenata banaka. Obično je stopa obavezne rezerve manja od 100%. Ako je stopa obavezne rezerve 10%, onda za depozit od 100 RM banka mora zadržati 10 RM kao rezervu. Međutim, ova obaveza zadržavanja rezerve kombinirana sa fiducijarnim novcem ima daleko veće implikacije na ekonomiju, što će biti prikazano u drugom poglavlju.

C. Finansijski sistem baziran na kamati

Najveći broj današnjih ekonomskih i finansijskih sistema, uključujući i one u muslimanskim zemljama, bazirani su na kamati. Kamata je sastavni dio bankarskog i finansijskog sistema. Kamatne stope u sistemu baziranom na fiducijarnom novcu povećavaju monetarnu masu. Aktivne ili pasivne kamatne stope, koje banke i druge finansijske institucije obračunavaju, uglavnom su temeljene na principu “složene kamate”, odnosno kamata se obračunava za određeni period – godišnje, mjesečno ili čak i dnevno. Dakle, prema tom sistemu, kamata se obračunava i na kamatu stečenu u prijašnjim periodima.

Implikacije spomenutih triju karakteristika monetarnog sistema su ogromne, što će biti prikazano u drugom poglavlju, na primjeru malezijske ekonomije.

Priroda novca se u uvodu predstavlja kao uzrok navedenih problema, međutim, ne treba se steći pogrešan dojam, jer novac je u biti veoma bitan za razvoj ekonomije. Kako god, prirodi novca se mora posvetiti malo više pažnje. Na kraju knjige objašnjena je važnost novca i ostalih finansijskih posrednika, kao što su banke, pri ekonomskom razvoju nacije.

Poglavlje 2

Problemi prouzrokovani današnjim monetarnim sistemom

Implikacije finansijskog sistema baziranog na kamati i fiducijarnom novcu – Primjer Malezije

Malezijska kriza iz 1997. godine, zajedno sa istočnoazijskom ekonomskom krizom, podstakla je akademike i posmatrače ekonomije da istražuju razloge koji su doveli do tih pojava. Cilj tih istraživanja bio je pronalazak načina za izbjegavanje ili ublažavanje slične krize u budućnosti. Kratkoročni manjci na računima i neregulirane špekulacije valutama su neki razlozi navedeni kao uzroci krize. U slučaju Malezije, ugrađene slabe tačke u finansijskom sistemu bile su korijen ranjivosti ekonomskog sistema. Te slabosti potječu prvobitno od tri karakteristike, spomenute ranije: fiducijarni novac, stopa obavezne rezerve i kamatne stope.

Koristeći se poznatom formulom, u ekonomiji zvanom “**jednačina razmjene**”, pokazana je povezanost između kamatnih stopa, monetarne mase i malezijske ekonomske

krize.⁶ Destabilizirajuća uloga kamatne stope, njen efekt na cijenu imovine i finansiranje dugovima pri različitim fazama konjunktturnog ciklusa, te njeni socio-ekonomski efekti, također su diskutirani. Koristeći se teoretskim argumentima i statističkim podacima, dokazano je da su fiducijarni novac, stopa obavezne rezerve i kamatne stope fundamentalni razlozi krize.

Fiducijarni novac, stopa obavezne rezerve i stvaranje novca

Prva stvar koju bi čovjek trebao da poznaje, kako bi razumio dinamiku savremene ekonomije, jeste da fiducijarni novac, zajedno sa stopom obavezne rezerve, omogućava bankarskom sektoru da **kreira novac**.

Kreirati novac? Da, kreirati novac!⁷ Kako bismo prikazali ovu pojavu, pretpostavit ćemo da centralna banka postavi stopu obavezne rezerve na 10%.⁸ Originalni ulog od 1.000 RM će

⁶ Ovo, vjerovatno, nije ništa novo za ekonomiste, međutim, smatram da bi podsjećanje bilo korisno kako bi se počelo razmišljati o promjeni sistema za dobro svih ljudi. Inače, nastavit ćemo zapažati ozbiljne ekonomske krize čak i u zemljama sa mnogim primaocima Nobelove nagrade, a da ne spominjemo zemlje bez takvih izvrsnih ekonomista.

⁷ Stvaranje novca je veoma poznata stvar u ekonomiji, ali se rijetko diskutira o toj pojavi.

⁸ Stopa obavezne rezerve je obavezni uvjet za stvaranje novca, ali je i nedovoljan. Dodatni uvjet je fiducijarni novac. To znači da u sistemu poput zlatnog standarda ne bi bilo stvaranja novca čak i uz stopu obavezne rezerve. Neki islamski učenjaci zagovaraju obaveznu stopu rezerve od 100% kao rješenje za ovaj problem. Međutim, njihovo zagovaranje je zbog njihovog prihvatanja fiducijarnog novca. Kako god, problem nije u stopi obavezne rezerve, već u samom fiducijarnom novcu.

omogućiti bankarskom sektoru da poveća depozite do maksimalnog iznosa od 10.000 RM (tj. 1.000 RM podijeljeno sa stopom obavezne rezerve od 0,10) izdavanjem kredita (tj. kreiranjem novca). Hajde da vidimo kako se to sprovodi! Recimo da gosp. X nađe 1.000 RM ispod jastuka svoga djeda, za koje on odluči da ih deponuje na bankovni račun. Radi jednostavnosti, pretpostavimo da postoji samo jedna banka u ekonomiji. Bilans stanja u obliku T-računa bi izgledao na sljedeći način:

Bilans stanja

Rezerve	1.000	Depozit	1.000

Dakle, račun žiro-račun (rezerve) duguje, dok račun za depozite gosp. X-a potražuje 1.000 RM. Novčana rezerva je sada 100% od iznosa depozita. Kako god, pošto se od banke zahtijeva da zadrži samo 10% kao rezervu, banka stvara dodatne depozite sve dok iznos rezerve ne dostigne visinu od 10% od ukupnog iznosa depozita. Kako se stvaraju dodatni depoziti, ako niko ne deponuje novac? **Izdavanjem kredita!** Bilans stanja nakon kreiranja novca (pretpostavljajući maksimalni iznos kreacije novca)⁹ izgledao bi na sljedeći način:

Bilans stanja

Rezerve	1.000	Depoziti	10.000
Izdati kredit	9.000		

⁹ Mada u stvarnom životu multiplikacija nikada ne dostigne maksimalni iznos, princip obavezne stope rezerve omogućava "stvaranje novca".

Dakle, na depozit od 1.000 RM, stvoreno je dodatnih 9.000 RM izdavanjem kredita.¹⁰ Nakon kreiranja novca, originalni 1.000 RM depozit je sada jednak 10% od trenutnih ukupnih depozita vrijednih 10.000 RM, tj. jednak je obaveznoj stopi rezerve. Ovo povećanje novca kroz višestruko stvaranje depozita je čisto povećanje monetarne mase. Formula za ovu pojavu stvaranja novca bi se mogla napisati kao:

$$D = (1/s) * R$$

Gdje je: D = ukupna promjena depozita
s = obavezna stopa rezerve (tj. u našem primjeru 0,10)
R = promjena u rezervi (u našem primjeru novi depozit od 1.000 RM)

Ovo povećanje depozita se još naziva MULTIPLIKACIJA DEPOZITA.

Kamatne stope i porast monetarne mase

Kod stvaranja novca, standardna teorija obično stane ovdje ili diskutira promjene u monetarnoj masi uz uobičajene instrumente monetarne politike. Argument koji navodimo u tekstu koji slijedi izvodi na svjetlo često zanemarenu činjenicu da uz razloge navedene prije, kamatne stope plaćene

¹⁰ Obratite pažnju kako banka stvara novac iz “ničega“. Bankarski sektor je taj koji daje život novcu. Novac se rađa, ili stvara kada banke izdaju kredite. Stoga je novac uglavnom u obliku knjigovodstvene promjene ili binarnom komadiću memorije u kompjuteru.

ili naplaćene od banaka također povećavaju monetarnu masu u dugoročnom periodu.¹¹ U uobičajenom ekonomskom razmišljanju kaže se da je cijena novca – kamata, koja se koristi teorijom ponude i potražnje. Kako god, vrijedi zapaziti da i same kamatne stope povećavaju monetarnu masu. Ova tačka je značajna i fundamentalna za našu argumentaciju uzroka finansijske i ekonomske krize. Zbog toga ćemo u ovoj sekciji izložiti i razraditi ovaj problem.

Nastavljajući sa prijašnjim primjerom, pretpostavimo da su kamatne stope sljedeće: 5% na depozite i 10% za kredite. Sada, u sljedećem periodu bi iznos depozita bio 10.500 RM (10.000 RM + 0,05 * 10 000 RM). Deponent bi sada bio u mogućnosti da kupi sve što je u ekonomiji vrijedno 10.500 RM. Na drugoj strani, kreditni bilans bi bio 9.900 RM (9.000 RM + 0,10 * 9.000 RM). Ekstra 900 RM je jednostavno prihod banke po osnovu kamate. Nakon isplate kamate deponentu od 500 RM, banka ima zaradu od 400 RM, što je 40% od vrijednosti originalnog depozita (1.000 RM). Sa ovom zaradom, banka isplaćuje plaće radnicima, plaća račune itd., a ostatak je akumulirana dobit. Novi bilans stanja izgledao bi na sljedeći način:

Bilans stanja

Rezerve	1.000	Depozit	10.500
Krediti	9.900	Profit	400

¹¹ Vidi Tarek el-Diwany, *The Problem With Interest*, TA-HA Publishers, Velika Britanija, 1997.

Obratite pažnju da trenutna rezerva od 1.000 RM sada nije adekvatna za ukupni depozit od 10.500 RM. Ovo navodi na činjenicu da u sistemu kao što je prethodno prikazan, u dugoročnom periodu centralna banka biva prisiljena da kontinuirano povećava masu fiducijarnog novca, a banke bi kontinuirano povećavale kredite javnom i privatnom sektoru, kako bi održali obaveznu rezervu i time sačuvali sistem. Implikacija ove pojave je da postojanje kamatnih stopa po sebi prisiljava na kontinuirano povećavanje i državnog novca (fiducijarnog novca) i bankovnog novca (kredita).

Dakle, samim postojanjem kamatnih stopa, pod normalnim okolnostima, monetarna masa raste po definiciji. Međutim, moguće je da se ta monetarna masa opet smanji, time što će deponent podići novac iz bankovnog sistema (i ne dopustiti da ponovno stupi u finansijski sistem), ili kada kredit biva otplaćen, ili kada pozajmljivač usljed nemanja nije u mogućnosti da otplati kredit (ako se to desi, u većini slučajeva može dovesti do bankarskih kriza, što je bio slučaj sa **nepreformansnim kreditima**¹², 1997. godine, tokom malezijske finansijske krize).

Ukratko, činjenica je da finansijski sistem baziran na fiducijarnom novcu i kamati kontinuirano stvara novac u ekonomskom sistemu, i u suprotnom procesu, stvoreni novac može biti uništen u slučaju:

¹² Ovo su krediti koji su uzeti od pravnih i fizičkih lica radi upotrebe u poslovne ili druge svrhe. Međutim, usljed neočekivanih ekonomskih promjena, dolazi do nemogućnosti otplate istih, te ti krediti postanu samo teret tim licima, uz dodatnu poteškoću – kamatu. U daljem tekstu ćemo se koristiti izrazom “nenaplativi krediti”.

- da se podigne novac sa računa;
- da krediti bivaju otplaćeni ili
- kada dužnici ne budu u mogućnosti da vrate kredit.

Kreditne kartice i porast monetarne mase

Interesantna je činjenica da i sistem kreditnih kartica također povećava monetarna masa. Ovo je zato što je svaka transakcija kreditnom karticom, ustvari, i kreditna transakcija. Implikaciju ovoga je lakše vidjeti ako se koristi T-račun. Pretpostavit ćemo da gosp. X kupi nešto od gosp. Y za 1.000 RM, koristeći se svojom kreditnom karticom. Banka koja izdaje kreditnu karticu će tu transakciju proknjižiti na sljedeći način: Račun gosp. X-a će dugovati kao izdati kredit, predstavljajući kreditnu transakciju, dok će račun gosp. Y-a potraživati. Međutim, ova jednostavna promjena implicira sljedeće: banka je platila gosp. Y-u u ime gosp. X-a 1.000 RM, dakle gosp. X duguje banci 1.000 RM!

Gospodin X	
Izdati kredit	1.000

Gospodin Y	
Depozit	1.000

Pošto se sada račun gosp. Y-a smatra kao depozit, banka može stvoriti novi novac, kao što je prikazano ranije kroz sistem stope obavezne rezerve. Banka, dakle, može višestruko stvarati depozite i kredite, koristeći se ovim **knjigovodstvenim** “depozitom”.

Ako je stopa obavezne rezerve 10%, onda se može stvoriti dodatnih 9.000 RM depozita, koristeći se izdavanjem kredita.

Osim toga, banka ima dodatni trik da stvara novac. Veoma je bitno ukazati na ovaj metod! Pretpostavimo da gosp. X nije u mogućnosti da plati banci kada dobije svoj obračun. Banka će onda nametnuti dvije kamate: (I) kamata na 1.000 RM zbog nepodmirenja tog duga, i (II) proviziju za zakašnjenje plaćanja! Zamislite, gosp. X mora da plati ove troškove, mada banka, ustvari, nije ništa platila gosp. Y-u. Sve se odradilo knjigovodstvenom promjenom.¹³ Prema tome, kroz višestruke depozite i kamatne stope, stvara se više novca u ekonomiji.

Dok je u kratkoročnom periodu moguće smanjiti (ili kontrolirati) monetarnu masu, npr. povećanjem stope obavezne rezerve ili aktivnostima na slobodnom tržištu (npr. prodajom državnih obveznica), mi postuliramo da će u dugoročnom periodu neto efekt, ipak, biti povećanje monetarne mase.

Zbog toga, u monetarnom sistemu sa fiducijarnim novcem i kamatom, monetarna masa jednostavno raste u dugoročnom periodu, mada se može u kratkoročnom periodu kontrolirati monetarnom politikom.

¹³ Sada znamo zašto banke rade na veliko da nam plasiraju kreditne kartice u ruke! Zato nas trgovački putnici uporno nagovaraju da zadržimo kartice, mada uopće nemamo otvoren račun u izdavačkoj banci.

Monetarna masa, realni sektor i ukupni nivo cijena

Nakon što smo diskutirali o porastu monetarne mase u dugoročnom periodu, ova sekcija obrađuje povezanost između monetarne mase i realnog sektora. Ekonomsko blagostanje se mjeri kvantitetom i kvalitetom dobara i usluga koje nacija uživa. To se, uglavnom, odnosi na produktivnu aktivnost u realnom sektoru. Uloga finansijskog sektora u ovom kontekstu je da samo olakša aktivnost realne ekonomije.

Kako god, ovo sigurno nije bilo iskustvo Malezije posljednjih 30 godina. Finansijski sektor je preuzeo ulogu "gospodara". Realni sektor je, izgleda, postao pokoran, i ne samo to, već je i pao pod milost i nemilost finansijskog sektora!

Dok je finansijski sektor trebao da bude sluga a ne gospodar realnom sektoru, interesantna je činjenica, da u većini ekonomija, monetarna masa raste brže nego realna ekonomija. Tabela 1. pokazuje seriju interesantnih podataka. Dok je stvarni bruto domaći proizvod (bazirano na cijenama iz 1978. godine) rastao prosječno za 8,5%¹⁴, za period od 1986. do 1996. godine, monetarna masa u ekonomiji je rasla 15,81%!¹⁵

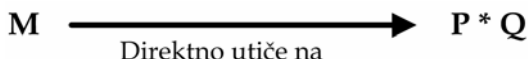
¹⁴ Ustvari, veoma je impresivno imati stopu rasta realnog sektora od 8,5%.

¹⁵ Treba napomenuti da prosječne kamatne stope na depozite i na izdate kredite ukupno iznose za taj period 14,07%, potvrđujući naš argument da te stope umnogome doprinose porastu monetarne mase. Razlika između porasta monetarne mase i našeg prosjeka je zbog sistema "kamata na kamatu" koji je ovdje ignoriran.

Monetaristi iskazuju povezanost između monetarnog i realnog sektora, koristeći se **jednačinom razmjene**, koja dovodi u vezu nominalni dohodak sa količinom novca i brzinom cirkulacije. Jednačina razmjene bi se mogla napisati na sljedeći način:

$$M * V = P * Q$$

gdje je M – monetana masa, V – brzina cirkulacije, odnosno koliko je jedan RM prosječno puta korišten za kupovinu dobara i usluga, P – je prosječni nivo cijena, a Q je stvarna proizvodnja dobara i usluga u ekonomiji.¹⁶ Navedena jednačina jednostavno stavlja u odnos novčani tok i tok dobara i usluga. M * V je ukupni iznos novca u ekonomiji, dok je P * Q, tj. cijene puta količina, ukupna novčana vrijednost proizvedenih dobara i usluga u ekonomiji. Ako pretpostavimo da je obrt novca konstantan¹⁷, jednačina se transformira iz jednačine razmjene u **kvantitativnu teoriju novca** koja tvrdi da je nominalni dohodak (P * Q) određen samo kvantitetom novca, tj.

¹⁶ MV je monetaristički izraz za C+I+G+X korišten od Kejnzejianista koji se uobičajeno koristi u knjigama o makroekonomiji. MV je ukupni iznos korišten za kupovinu gotovih proizvoda i usluga u toku jedne godine, te je jednak nominalnom BDP-u. Nominalni BDP je na drugoj strani jednak PQ što je nivo cijena puta količina dobara i usluga.

¹⁷ Što je uglavnom slučaj. Vidi fusnotu 49.

Dakle, ako je obrt novca konstantan, postoji direktni odnos između monetarne mase i nominalnog bruto društvenog proizvoda. Jednačina razmjene je ukratko objašnjena u dodatku za drugo poglavlje.

U slučaju Malezije, kao što smo zabilježili ranije, monetarna masa je rasla 15,81%, dok je stvarni bruto društveni proizvod rastao samo 8,5%. Na osnovu toga, sa konstantnom brzinom cirkulacije novca u kratkoročnom periodu, neuravnoteženost između rasta monetarne mase i realnog sektora će biti odražena u promjeni prosječnog nivoa cijena.

Pošto monetarna masa raste pri mnogo većoj stopi nego realni sektor, postojat će tendencija za porast cijena (tj. inflacijski pritisak). Kvantitativna teorija novca ukazuje da u periodu između 1986. i 1996. godine, u Maleziji je prosječni nivo cijena rastao prosječnom stopom od 6,73% godišnje.¹⁸

Ovaj ubrzani porast cijena poznat je pod pojmom *“napuhane cijene imovine”*¹⁹. Malezija je iskusila ovaj period kada je puna zaposlenost bila postignuta u 1994. godini, uz stopu nezaposlenosti 3% (vidi Tabelu 1.). U praksi, nezaposlenost od 3% ili manje, smatra se kao nivo pune zaposlenosti.

Zbog ovoga, sistem baziran na fiducijarnom novcu i kamati uzrokuje napuhane cijene imovine, naročito nakon što je postignut nivo potencijalnog bruto društvenog proizvoda.

¹⁸ Izračunato na sljedeći način: $(1 + \text{Povećanje M-a}) = (1 + \text{Povećanje P-a}) * (1 + \text{Povećanje Q-a})$.

Zbog toga je: $(1 + \text{Povećanje P-a}) = (1 + \text{Povećanje M-a}) / (1 + \text{Povećanje Y-a}) = 1,158 / 1,085 = 1,0673$

¹⁹ Engl. "asset price bubbles".

Ovaj opći porast cijena uzrokuje potrebu kontrole cijena bazičnih prehrambenih proizvoda i ostalih temeljnih potrepština.

Ovaj mehanizam stvaranja novca od sistema baziranog na fiducijarnom novcu i kamati je uzrok konjunktornog ciklusa koji smo prihvatili kao dio života. Taj ciklus bi mogao biti podijeljen u sljedeće faze, koje ćemo detaljnije izložiti na narednim stranicama:

1. Period stvaranja novca bez mnogo inflacije.
2. Period viška novčane ponude uz jeftina novčana sredstva (tj. niska kamatna stopa na pozajmice).
3. Period uništavanja monetarne mase – ekonomski pad, kompanije sa finansijskim problemima i bankrotima.
4. Period prenosa krize sa finansijskog sektora na realni sektor.
5. Period oporavka koji nas vraća u 1. period.

Period 1: Stvaranje novca i konjunktorni ciklus

Kao što je zabilježeno ranije, sa ograničenom količinom radne snage i kapitala (uz dati nivo produktivnosti), doći će vrijeme kada realni sektor dostigne svoj vrhunac uz stopu nezaposlenosti na najnižem nivou. Drugim riječima, ekonomija bi ostvarila svoj potencijalni bruto društveni proizvod, tako da daljni porast realne proizvodnje ne bi bio

Tabela 1.
Izabrani podaci malezijske ekonomije
1986.-1996. godine

Godina	Monetarna masa M1 (‘000.000)	Bruto društveni proizvod (‘000.000) po cijenama iz 1978.	Bruto društveni proizvod (‘000.000) po aktualnim cijenama	Kamatne stope		Stopa nezaposlenosti
				Depozit	Kredit	
1986.	13.957,0	57.751	71.594	7,17	10,69	8,6
1987.	15.768,2	60.863	79.625	3,00	8,19	8,2
1988.	17.839,8	66.303	90.861	3,19	7,25	8,1
1989.	21.248,7	72.409	102.451	4,60	7,00	7,1
1990.	24.240,5	79.455	115.701	5,90	7,17	5,1
1991.	26.903,0	86.332	132.381	7,18	8,13	4,3
1992.	30.395,1	93.071	147.784	7,97	9,31	3,7
1993.	41.792,3	100.475	165.206	7,04	9,05	3,0
1994.	46.470,9	109.915	190.274	4,94	7,61	2,9
1995.	51.923,9	120.309	218.726	5,93	7,63	2,8
1996.	60.585,3	130.628	249.784	7,09	8,89	2,6
	15,81%	8,50%	13,31%	5,81%	8,26%	

Srednje godišnje stope (geometrijske srednje vrijednosti)
Izvor: International Financial Statistic Yearbook 1998 and Bank Negara
Malaysia statistics

moću.²⁰ **Međutim, dok realni sektor ima limitiranu proizvodnju, porast monetarne mase nije moguće zaustaviti.** Novac koji je već deponovan ili izdat kao kredit će nastaviti ubirati kamatu. Na osnovu toga, kada se postigne potencijalni bruto društveni proizvod, finansijski sektor će imati viška novčanih sredstava koji ne može biti usmjeren u produktivne aktivnosti, isključivo iz razloga što ne postoji mnogo mogućnosti za investiranje.²¹ Sva radna snaga je praktično zaposlena. Dakle, višak novčanih sredstava u ekonomiji će naginjati padu kamatnih stopa, što je, ustvari, "cijena" novca. Niske ili padajuće kamatne stope će uzrokovati da višak novčanih sredstava bude apsorbiran u neproduktivne sektore, koji tada imaju olakšan pristup kreditima. U takvom stanju ekonomije, čovjek može primijetiti apsurdne cijene pojedinih stvari, npr. članstvo u golf-klubu može da košta stotine hiljada RM, ili cijena slika može da dostigne nekoliko miliona RM. Takve cijene mogu biti podržane samo kroz egzistenciju ogromne monetarne mase u ekonomiji. U ovakvim situacijama dolazi do napuhavanja cijena imovine. Sa perspektive monetarista, u dugoročnom periodu, razlog ovih inflacionih pojava je jednostavno porast monetarne mase – više novca služi za kupovinu manje količine dobara i usluga.

²⁰ Svaki radnik i sva radna sredstva su zaposlena.

²¹ Ovdje treba ukazati na to da situacija ne bi bila drugačija i da se RM koristi za investicije van Malezije. To je iz razloga što se RM može koristiti samo za kupovinu sredstava koji su cijenjeni u RM. Dakle, RM koji se zamijeni za drugu valutu odmah se vraća nazad na malezijsko tržište gdje će biti korišten za kupovinu stvari (koje su cijenjene u RM). Međutim, stvari su kompliciranije ako se dobra proizvedena u državi mogu kupovati i drugom nego vlastitom valutom. To je slučaj sa US dolarom koji ima jaku kupovnu moć i van Amerike. Kako god, u Maleziji se uglavnom svi proizvodi moraju plaćati malezijskim RM-om.

U Maleziji, očigledno, sektori koji bi najbolje preuzeli ulogu apsorpiranja stalno rastuće monetarne mase su finansijski i imovinski sektor. **Lagahan pristup bankarskim kreditima** za kupovinu dionica²² diže cijene istih mnogo više nego što je, ustvari, prihvatljivo.²³ Interesantno je zabilježiti da su špekulacijskim aktivnostima na tržištu dionica prethodile niske ili opadajuće kamatne stope.²⁴ Uporedno s tim, lagahan pristup bankarskim kreditima također diže i cijene imovine. U slučaju Malezije, moglo se primijetiti da bi uprkos mnogim neizdatim poslovnim prostorima, njihove cijene naglo rasle.²⁵

Na osnovu ovoga možemo zaključiti da, nakon što se postigne potencijalni bruto društveni proizvod, višak monetarne mase će doprinijeti napuhavanju cijena imovine, uglavnom u sektorima koji uživaju lagahan pristup bankarskim kreditima (kao što su finansijski i imovinski sektor).

²² Što može služiti i kao razlog za pozajmljivanje više novca radi kupovine više dionica.

²³ Finansijska teorija vrijednosti ukazuje da je tržišna vrijednost nekog sredstva, uključujući i finansijskog sredstva, sadašnja vrijednost svih budućih novčanih tokova. Budući novčani tokovi se diskontuju koristeći se diskontnom stopom ponderisanom rizikom, što je, ustvari, oportunitetni trošak. Dakle, cijena dionice preduzeća bi trebala samo da poraste ukoliko se očekuje porast budućih novčanih tokova.

²⁴ Vidi Neoh Soon Kean, *Stock Market Investment in Malaysia and Singapore*, Berita Publishing, Kuala Lumpur, str. 167.

²⁵ Npr., u ranoj 1996., nova kuća u Sri Damansara (dio Kuala Lumpura, glavnog grada Malezije), imala je visoke cijene. Nakon šest mjeseci, čovjek bi primijetio da su cijene kuća i zemljišta još više narasle. Prazne kuće i neiskorištena zemljišta ukazuju na višak istih na tržištu, ali opet cijene rastu. Ovo je totalno suprotno ekonomskim teorijama koje ukazuju da višak na tržištu vodi ka padu cijena.

Zabilješka o potencijalnom bruto društvenom proizvodu

Stvarni učinak u ekonomiji može da poraste usljed faktora kao što su porast radne snage (kroz porast populacije i imigracije) i sredstava za proizvodnju, i također usljed porasta nivoa produktivnosti (usljed unapređenja tehnologije ili neki drugi način) i zajedno, i radne snage i kapitala. Kako god, postoji limit potencijalnog bruto društvenog proizvoda (BDP) u kratkoročnom periodu. Za svaku ekonomiju, uz datu radnu snagu, kapital i stepen produktivnosti, potencijalni BDP je određen datim ograničenjima. Potencijalni BDP je maksimalni nivo BDP-a koji je dostižan za ekonomiju uz data ograničenja. Ovo je jednostavna logika: od ekonomije sa pet radnika i jednom mašinom ne može se očekivati da proizvede dobra vrijedna pet milijardi RM. Ili osoba jednostavno ne može da radi 24 sata dnevno! Neki predznaci da je nacija dostigla svoj potencijalni BDP su veoma niska stopa nezaposlenosti, manjak sirovina kao npr. cement. Međutim, uz data ograničenja potencijalnog BDP-a, u većini ekonomija, populacija, sredstva za proizvodnju, produktivnost – rastu brzinom stope rasta monetarne mase.

Period 2: Period viška novčane ponude, jeftinih novčanih sredstava i zaduženja

Lagahni i jeftini pristup kreditima u periodu viška novčane ponude će, također, dovesti mnoge firme (i pojedince) u iskušenje da posuđuju novac, uglavnom da bi ulagali u

nekretnine i dionice, što u tom momentu izgleda kao atraktivan ulog. Posudena sredstva mogu, također, završiti u neproduktivnim svrhama, kao npr. golf-časovima. Krediti u ovim sektorima mogu veoma lahko da završe kao nenaplativi krediti u vremenima poteškoća u biznisu. Lagahan pristup kreditima će, također, rezultirati povećanim odnosom između kredita i kapitala firmi.²⁶

Stoga, kada svaka osoba koja je zainteresirana za tržište dionica i tržište nekretnina bude uvučena u iste, cijene dionica i nekretnina dostižu apsurdne visine. Visoki P/E koeficijenti²⁷ će preovladavati na tržištu.²⁸ U takvoj situaciji, investitori "dođu sebi" i izvrše ponovno vrednovanje svojih imovina.²⁹ Shvatajući da su trenutne cijene apsurdno visoke,

²⁶ Finansijska teorija o strukturi izvora finansiranja tvrdi da firme trebaju da teže svojoj optimalnoj strukturi izvora finansiranja baziranoj na nivou sistemskog ili tržišnog rizika koji firma snosi. Uobičajeno mjerilo za tu svrhu je tzv. "beta koeficijent" firme. Što je veći "beta koeficijent", veći je i tržišni rizik. Moglo bi se reći da firme sa visokim "beta koeficijentom" ne bi trebale ulaziti u veća zaduženja, dok bi firme sa nižim koeficijentom to mogle činiti.

²⁷ To je koeficijent koji upoređuje tržišnu cijenu dionice i očekivana godišnja primanja od te dionice. Npr., tržišna cijena je 50\$, a očekuje se dividenda od 4,80 \$, dakle P/E koeficijent je $50 / 4,80 = 10,4$, što znači da je potrebno 10,4 godine da bi se otplatila trenutna tržišna vrijednost dionice prihodima od te iste dionice.

²⁸ Dionice firme OCBS su se 1973. godine prodavale po 50 \$ po dionici, u doba kada su imali 60 miliona dionica. To čini tržišnu vrijednost OCBS-a od tri milijarde \$, vrijednost veća od četvrtine singapurskog bruto društvenog proizvoda 1972. godine! Vidi Neoh Soon Kean, str. 165. Kada je cijena dionice firme Kluang Plantation bila na vrhuncu, iznosila je 175 RM (oko 17. januara 1997. godine), P/E koeficijent je iznosio oko 222!!!

²⁹ Godišnji prihodi od veće količine dionica bi iznosio oko 100 RM godišnje, dok bi prihodi od jedne kuće iznosili (ako se izdaje na kiriju) oko 6.000 RM (tj. 500 RM mjesečno). Takvi odnosi dovode investitore da razmisle o strukturi svojih uloga, te i da izvrše promjene u svojim portfeljima.

investitori će podesiti svoj portfelj time što će likvidirati (tj. prodati) jedan dio svoje imovine, što će biti početni korak za pad cijena dionica i stvaranja tržišta za špekulante (one koji računaju na daljni pad vrijednosnih papira).

Dakle, napuhavanje cijena imovine ne može biti održan u sistemu ako je baziran na fiducijarnom novcu i kamatnoj stopi. Razlog je što će nakon određenog vremena povjerenje u cijene nestati, te će investitori ponovno vrednovati svoje portfelje i time započeti ekonomski pad.

Naša priča do sada:

Dakle, da ponovimo ukratko što smo do sada prešli.

Prvo, prikazali smo kako monetarna masa raste posredstvom fiducijarnog novca, stope obavezne rezerve i samim postojanjem kamatnih stopa. Taj rast se produžava čak i nakon što se dostigao potencijalni BDP, uzrokovan padom kamatnih stopa zbog viška novca u ekonomiji. Niski troškovi pozajmljivanja će dovesti u iskušenje preduzeća i pojedince da pozajme više novca, što će također uzrokovati da novac nađe svoj put i u neproduktivne oblasti.

Drugo, porast monetarne mase će se primijetiti u obliku napuhamih cijena – uglavnom na tržištu dionica i nekretnina koji uživaju lagahan pristup kreditima.

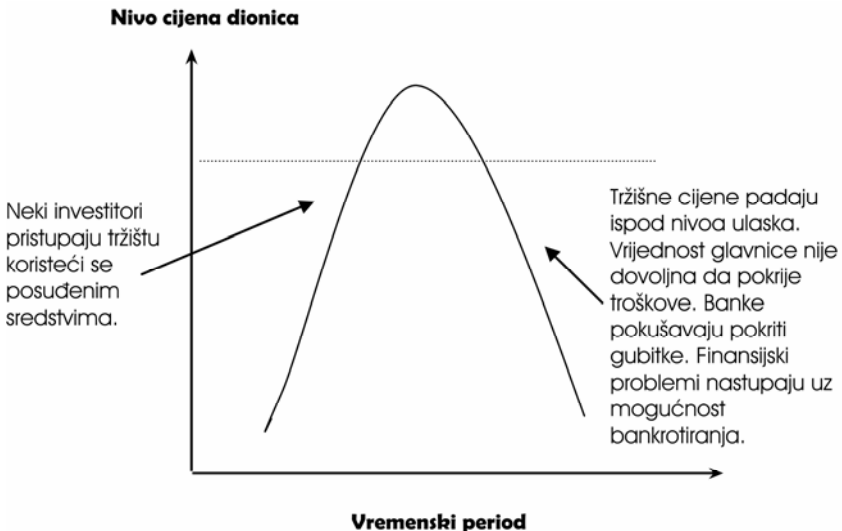
Treće, neopravdano visoke cijene će uticati na investitore da izvrše ponovno vrednovanje svojih investicija. Investitori će početi da prodaju investicije što će rezultirati stvaranjem špekulativnog tržišta. Aktivnosti na tržištu kapitala će dovesti do ekonomskog pada.

Period 3: Period kontrakcije monetarne mase

Prekomjerno posuđivanje i ekonomski pad

Nakon što počne pad na tržištu kapitala, slijede ozbiljne posljedice na ekonomiju baziranu na fiducijarnom novcu. Mnoge kompanije i pojedinci, koji su investirali u dionice posuđenim novcem³⁰ u momentu koji prethodi vrhuncu konjunktturnog ciklusa, ubrzo primjećuju da neto vrijednost njihovih uloga pada ispod vrijednosti glavnice kredita koji su uzeli za finansiranje kupovine dionica. To je prikazano sljedećim grafikom:

Ilustracija 1: Rast i pad na tržištu kapitala

³⁰ Uglavnom oni koji se još više zadužuju koristeći dionice kao zalog.

Investitori koji su kasno pristupili tržištu bit će suočeni sa supstancijalnim³¹ smanjenjem vrijednosti svojih uloga. Banke će konfiskovati svoj zalog i, naravno, zahtijevati da se isplati i razlika, tj. kamata. Ovakva situacija bi mogla uzrokovati da mnogi postanu neto dužnici prema bankama, i takvi dugovi bi eventualno morali biti isplaćeni iz drugih izvora, poput ušteda iz prijašnjih perioda, ili čak budućim primanjima.³² Neki možda neće biti u mogućnosti da podmire svoje dugove, te bi završili bakrotiranjem.

Monetarni sistem baziran na fiducijarnom novcu i kamati ohrabruje visoki nivo posuđivanja u investicione svrhe, posebno nakon što se dostigne potencijalni BDP.

Kontrakcija monetarne mase

Neuspjeh otplaćivanja kredita ima veoma ozbiljne implikacije za finansijski sektor – tj. smanjenje ponude novca. Na isti način, kao što je bankovni sistem bio u mogućnosti kroz multiplikaciju depozita da povećava novčanu ponudu, tako u suprotnom procesu, **neotplaćivanje dugova rezultira višestrukom kontrakcijom novčane ponude.** Ova pojava kontrakcije novca je jedinstvena za fiducijarni novac sa stopom obavezne rezerve.³³ Dok je ranije tržište kapitala služilo kao jedan od sektora koji su apsorbirali napuhanu ponudu novca u obliku povećanih cijena dionica, sada će smanjenje novčane ponude doprinijeti pritiscima za daljni pad

³¹ Tj., ne samo da će se suočiti sa smanjenjem vrijednosti svojih uloga već će smanjena vrijednost biti manja od kupovne vrijednosti uloga.

³² Tj., postali bi robovi banke!

³³ Da je u pitanju 100%-tna obavezna rezerva, bio bi uništen samo dio novca koji se ne može naplatiti.

cijena dionica, rezultirajući daljnim povećanjem dugova koji ne mogu biti otplaćeni.

Na drugoj strani, nenaplativi dugovi će imati negativne implikacije na adekvatnost proporcije kapitalnih rezervi banki, koje će morati zahtijevati otplate drugih kredita, od kojih su mnogi, ustvari, nenaplativi.³⁴ Na osnovu toga, u ovom periodu, finansijski sektor će iskusiti kontrakciju monetarne mase.³⁵ Iz jednačine razmjene možemo vidjeti da će to rezultirati padom nivoa cijena. To je zato jer – dok su proizvodnja i brzina opticaja novca konstantni u kratkoročnom periodu, pad M-a će dovesti do pada P-a. Jednostavna logika. Realni proizvod, poput kuće koja je izgrađena ili usluge koja je učinjena, neće nestati, ali novac kojim se vrednuje bi mogao nestati. Zbog toga cijene kuća, usluga i ostalog padaju, kao što je prikazano ispod:

$$\begin{array}{ccccccc} \downarrow & & = & & \downarrow & & = \\ M & * & V & = & P & * & Q \end{array}$$

³⁴ Ovi nenaplativi krediti smanjuju monetarnu masu kroz suprotan proces multiplikacije depozita. To također znači i smanjenje fondova za iznajmljivanje u bankarskom i finansijskom sektoru; razlog što je u Maleziji bilo teško tokom krize dobiti kredit za bilo šta.

³⁵ Kontrakcija monetarne mase se možda ne bi primijetila u godišnjim izvještajima o monetarnoj masi. To je iz razloga što bi finansijski sektor i državna uprava poduzeli mjere koje bi dovele do povećanja monetarne mase, kao npr., smanjenje stope obavezne rezerve, povećanje kamatne stope, podsticanje štednje, itd. Dakle, radi se o igri između dvije sile; dok nenaplativi krediti smanjuju monetarnu masu, ostale akcije služe kontriranju tom smanjenju.

Usljed padajućih cijena, pojedinci koji su investirali u raznu imovinu posuđenim sredstvima mogli bi biti prisiljeni da prodaju svoju imovinu kako bi otplatili dugove.

Ovo će forsirati daljni pad cijena imovine. Dakle, nakon što dođe do smanjenja monetarne mase, tržište kapitala i tržište nekretnina, koji su apsorbirali višak monetarne mase, sada su forsirani da se prilagode novom nivou monetarne mase, što će uzrokovati **nagli pad cijena u oba sektora, i tržištu kapitala i tržištu nekretnina.**

Opadajuće cijene na tržištima kapitala i nekretnina, na drugoj strani se mogu negativno odraziti na ekonomiju. Mnoge firme i pojedinci, koje su znatno investirali u navedene sektore, uglavnom posuđenim novcem, svjedočit će naglom kolapsu vrijednosti svojih investicija, dok naravno iznos kredita (glavnica plus kamate) ostaje isti. Mnogi će čak uvidjeti da vrijednost njihovih investicija pada čak i daleko ispod originalno posuđenog iznosa novca koji su posudili radi finansiranja tih istih investicija. Naravno, finansijski sektor će konfiskovati dionice i imovinu položenu kao zalag za kredit. Međutim, niska vrijednost tih zaloga (usljed opadnutih cijena) će čak možda natjerati pozajmljivače da iskoriste fondove i iz drugih izvora kako bi otplatili dugove. Oni koji nisu u mogućnosti da isplate dugove mogli bi iskusiti i sudske parnice. Navedeni fenomen može se desiti na velikom planu u ekonomiji, što može rezultirati bankrotiranjem mnogih firmi i pojedinaca.

U sistemu baziranom na fiducijarnom novcu i kamati, period kontrakcije monetane mase (tačnije period ekonomskog pada)

uzrokovat će drastični pad cijena, uglavnom dionica i nekretnina, što će rezultirati finansijskim poteškoćama, čak i bankrotima.

Period 4: Prijenos krize sa finansijskog na realni sektor

Pošto su kreditne obaveze i plaće uglavnom fiksni troškovi u računima preduzeća, firme će pribjeći **smanjenju zaposlenih** kako bi uštedjele gotov novac za podmirivanje kreditnih obaveza.³⁶ Ovo je tačka gdje se nalazi stvarni problem. Takve uštede su izrazito štetne za ekonomije zato što prouzrokuju povećanu nezaposlenost³⁷, što smanjuje nivo agregatne potražnje i time i nivo ekonomske aktivnosti (tj. manja proizvodnja dobara i usluga), a što dovodi do recesije. Ne bi bilo pogrešno tvrditi da je **visok stepen kreditnog finansiranja** fundamentalni razlog procesa započinjanja ekonomskog pada ili recesije. Krediti prenose krizu sa finansijskog na realni sektor.

³⁶ Bilo bi bolje kada bi firme mogle umjesto zaposlenih smanjiti svoje kredite.

³⁷ Treba znati da je nezaposlenost samo odvojenost radne snage od kapitala (ili proizvodnog procesa). Radnici bi bili na ulici, odvojeni od mašina gdje su prije radili, dok bi te iste mašine ostale neiskorištene. Nezaposleni radnik obično **želi da radi**. Njegov status nezaposlenosti je čisto rezultat poremećaja između monetarnog i realnog sektora. Privatna svojina sredstava, također, doprinosi ovom procesu. Npr., ako bi neko zemljište bilo bez vlasničkih prava, onda bi nezaposleni mogao otići u šumu i sebi zarađivati za život – izgraditi kolibu, posijati povrće, loviti itd. Ali, u današnjem dobu sa vlasničkim pravima, neiskorištena zemljišta bi mogla imati negdje plakat na kome piše: “Zabranjen pristup. Neovlaštenim osobama prijeti smrt!”, što bi naravno sprečavalo druge da obrađuju to zemljište. U ljudskoj historiji, prije nastupa fiducijarnog novca, rijetko da se moglo čuti da postoji nezaposlenost.

U sistemu baziranom na fiducijarnom novcu i kamati, višak novčane ponude i jeftini krediti stvoreni u 2. periodu podstiču finansiranje kreditima, što transformira finansijsku krizu iz 3. perioda u krizu u realnom sektoru.

Period 5: Preokret recesijskog ciklusa (period oporavka)

Od naše prijašnje diskusije, razlozi i dinamika ekonomskog pada mogli bi se sažeti na sljedeće:

1. Fundamentalni problem je u dinamičnosti, gdje monetarna masa raste kontinuirano bez zaustavljanja, a na drugoj strani realni sektor ima u kratkoročnom periodu maksimalu koju možemo nazvati potencijalni bruto društveni proizvod. Porast monetarne mase je omogućen trima karakteristikama modernog finansijskog sistema: fiducijarni novac, stopa obavezne rezerve i kamatna stopa.
2. Nakon što se postigne puna zaposlenost i potencijalni BDP, dolazi do napuhavanja cijena, naročito na tržištima kapitala i nekretnina, tj. u sektorima koji uživaju lagahan pristup kreditima.
3. Nakon određenog vremena, apsurdni nivo cijena u tim sektorima, posebno na tržištu kapitala, podstaći će investitore (pojedince i firme) da izvrše ponovno vrednovanje i prilagođavanje svojih portfelja. To prilagođavanje portfelja će dovesti do naglog pada

- cijena vrijednosnih papira, imovina, i time nivoa cijena.
4. Trend ekonomskog pada na tržištima kapitala i nekretnina će prouzrokovati finansijske krize među nekim pojedincima i firmama, što će biti izraženo u obliku nenaplativih kredita i bankrota.
 5. Kroz obrnuti proces kreiranja novca, nenaplativi krediti vrše višestruku kontrakciju novca; i time utiču na daljnje smanjenje monetarne mase i kreditnih fondova. Banke bi reagirale konfiskovanjem zaloge i pozivom za ranije otplate ostalih kredita.
 6. Firme bi započele štednju otpuštanjem radnika radi uštede gotovog novca za otplatu kredita. To prouzrokuje prenos krize, koja je originalno bila kriza finansijskog sektora, na realni sektor ekonomije.
 7. Uštede firmi bi uzrokovale smanjenje nivoa potražnje i time bi se ekonomska aktivnost višestruko smanjila, što bi uzrokovalo još veću nezaposlenost, propast preduzeća, itd.

Šta treba da se uradi kako bi se zaustavio i preokrenuo ciklus? Jasno je iz prijašnje diskusije da prva stvar koja treba biti urađena jeste da se zaustavi smanjivanje monetarne mase, te da se ponovno poveća, kako bi svi oni radnici koji su otpušteni radi uštede gotovog novca, ponovno bili zaposleni, što bi doprinijelo povećanju nivoa potražnje i time oporavku realne ekonomije. Monetarna masa može biti povećane na razne načine, poznate pod nazivom **ekspanzivna monetarna politika**. Neke od tih politika bi uključivale:

1. Podsticanje štednje
2. Smanjenje stope obavezne rezerve za banke
3. Povećanje kamatne stope³⁸

Ovo se može lahko objasniti prvom našom jednačinom:

$$D = R / s$$

Dakle, povećanje monetarne mase će biti veće što je veće “R” (štednja), ili ako je “s” (stopa obavezne rezerve) manje. Također i visoke kamatne stope utiču na povećanje monetarne mase, kao što je ranije prikazano.³⁹

Malezijska stopa štednje je jedna od najviših u svijetu, i dostiže gotovo 40%. Dalje povećanje štednje nije bilo pogodno, niti izvodljivo. Međunarodni monetarni fond (MMF) je predložio Maleziji da poveća kamatne stope. Međutim, ta politika je u stanju da uzrokuje dalje finansijske poteškoće preduzećima, iz razloga što većina kredita ima varijabilne kamatne stope. Ova politika bi mogla, ustvari, dokrajčiti ekonomiju. Dakle, sve što se godinama razvijalo proučavanjem, saradnjom i iskustvom, poput organizacije, proizvodnje i marketinga, moglo bi da propadne u veoma kratkom periodu.

³⁸ Ustvari, politika povećanja kamatne stope nije baš uvijek ekspanzivna, jer doprinosi smanjenju kreditne aktivnosti. Kako god, veće kamatne stope u dugoročnom periodu doprinose povećanju monetarne mase u fiducijarnom sistemu.

³⁹ Druge kratkoročne mjere uključuju otkup državnih obveznica na tržištu. Ovaj proces bi oduzimao vrijednosne papire narodu, ali bi im umjesto njih smjestio novac u ruke.

Otpuštanje radnika značilo bi uništenje dugogodišnjih ulaganja u razvijanje i usavršavanje radne snage. Malezijska odluka da ne postupi po MMF-ovim uputama povećanja kamatne stope je vrijedna pohvale. Malezija je, naprotiv, poduzela mjere za smanjenje kamatne stope (vidi diskusiju pod sljedećim naslovom).

Jedini prihvatljivi postupak iz tri prethodno navedene politike je smanjenje stope obavezne rezerve. Upravo to je i uradila Centralna banka Malezije (Bank Negara Malaysia). Spustila je stopu sa 13% iz predkriznog perioda na samo 4%! Dok je ovaj postupak pomogao ponovnom povećanju monetarne mase (za svaki depozit od 1.000 RM, bankarski sektor je mogao izdati kredite vrijedne 24.000 RM, što je jednako ukupnoj vrijednosti depozita od 25.000 RM), opasnost je bila da narod neće moći vršiti svakodnevna podizanja novca iz banke. Treba spomenuti da za svaki depozit od 100 RM, samo 4 RM mogu biti podignuta. Mogućnost navale na banke je mnogo veća u takvim situacijama.

Bio bi spor proces osloniti se samo na stopu obavezne rezerve za oporavak ekonomije.

Dakle, bilo je neophodno pribjeći inozemnim novčanim sredstvima kako bi se značajnije povećala monetarna masa, koja bi se preusmjerila ka produktivnim sektorima koji su otpuštali radnike⁴⁰, i time zaustavila ekonomska recesija.

⁴⁰ Koji su sada suočeni sa neiskorištenim kapacitetima.

Politika smanjenja kamatne stope i kontrole kretanja kapitala

Uprava Malezije je, izgleda, jasno identificirala razliku između finansijskog i realnog sektora. Korijen problema cijelog ekonomskog pada nalazio se u finansijskom sektoru. Taj problem se kasnije, posredstvom kredita, prenio sa finansijskog sektora na realni. Realni sektor je, dakle, bio “žrtva” u tom procesu. Stoga, dok je poduzimala potrebnu ekspanzivnu monetarnu politiku, vlast je, također, poduzela mjere zaštite realnog sektora. Uvođenje dviju novih poslovnih organizacija sa nazivima “Danamodal” i “Danaharta” bio je, ustvari, genijalni potez. Ove organizacije su osnovane kako bi otkupljivale nenaplative kredite preduzeća (uglavnom radi izmjene uvjeta kredita, kako bi se smanjio pritisak na dužnike), i time osigurala novčana sredstva preduzećima kojima su potrebna, uglavnom onim koja su vitalna za ekonomiju. Ovaj poduhvat je u suštini spasio preduzeća sa visokim zaduženjima od mogućeg kolapsa, kroz raspad do tada izgrađenog biznisa i ljudskog kapitala. Dakle, ovi poduhvati su zaista spasili biznis i ekonomiju Malezije, te im se može pripisati zasluga da se malezijska ekonomija nije srušila kako su mnogi očekivali. Nacija mora uvijek davati prioritet realnom sektoru, kao što je to učinila Malezija! Realni sektor je taj koji donosi ljudima bogatstvo i prosperitet. Finansijski sektor mora uvijek biti podređen realnom.⁴¹

⁴¹ Ne možemo uzeti novac, posoliti i uživati u ishrani!

Dakle, suprotno teoretskoj politici povećanja kamatnih stopa, Malezija je smanjila kamatne stope kako bi se firme polahko izvukle iz finansijskih poteškoća.

Međutim, niske kamatne stope na domaćem tržištu rezultiraju na drugoj strani odlivom kapitala iz zemlje. To opet utiče na dalje smanjenje monetarne mase, i time na smanjenje ekonomske aktivnosti. Dakle, kako bi se kontrolirao odliv kapitala iz zemlje, poduzete su mjere kontrole kretanja kapitala. Te mjere su logične i potrebne za podržavanje politike niskih kamatnih stopa.

Ekonomski oporavak i ponovni tok konjunktturnog ciklusa

Kada se ekonomija nalazi na dnu recesije, (većina dosadašnje diskusije je ukratko prikazana u Ilustraciji 2. u dodatku za 2. poglavlje), poslovna aktivnost je veoma niska uz visoku stopu nezaposlenosti (kako radne snage, tako i ostalog kapitala). Drugim riječima, postoji višak kapaciteta u ekonomiji; i taj moment je povoljan za ulaganje novca u realni sektor – proces koji će zaposliti te neiskorištene resurse radne snage i kapitala, i time započeti proizvodnju dobara i usluga. Takav poduhvat bi aktivirao ekonomiju povećanjem agregatne potražnje. U takvoj situaciji, biznis bi ponovno imao podsticaj za rast.

U tom momentu, uz potrebne mjere poduzete od finansijskog sektora i centralne banke, ekonomija bi počela da se oporavlja. Ponuda novca u ekonomiji bi uglavnom bila apsorbirana u produktivne sektore. Time bi stopa

nezaposlenosti počela da opada i proizvodilo bi se više dobara i usluga u ekonomiji (tj. porastao bi BDP). Taj rast ekonomske aktivnosti bi se nastavljao sve dok se ne iscrpe produktivni kapaciteti ekonomije, i time dostigne potencijalni BDP, čime rastuća ponuda novca počinje da kontinuirano pronalazi puteve u neproduktivne sektore, doprinoseći skoku cijena na tržištu kapitala, povećanju cijene imovine, i time započinje cijeli tok konjunktarnog ciklusa iz početka.⁴²

Postoje najmanje dva važna fenomena o bankama vrijedna spomena u prethodno navedenom toku konjunktarnog ciklusa:

1. Iako svaki ekonomski pad biva slijeđen ekonomskim oporavkom, neka preduzeća i pojedinci bivaju uništeni tokom procesa. Podaci o ovim subjektima uglavnom ne bivaju spomenuti ni u jednom od finansijskih ili ekonomskih izvještaja, naročito ne o onima koji su stupili na tržišta kapitala i nekretnina pri vrhuncu nivoa cijena. Takvi investitori mogu završiti kao teški dužnici u ekonomiji. Ekonomska posljedica ovoga je da finansijski sektor koji je učinio dostupnim sredstva za investicije u te sektore, ima pravo na njihovu buduću proizvodnju dobara i usluga, osim ako ti pojedinci i preduzeća ne završe bankrotom.
2. Finansijski sektor, suočen sa viškom ponude novca, nakon što se dostigne potencijalni BDP, bit će u mogućnosti da iskoristi višak fondova za kreditiranje,

⁴² Evo nas opet na početku cijelog procesa!

koji će biti naplaćeni od ekonomije, koristeći se prošlom proizvodnjom (tj. uštedama), ili budućom proizvodnjom dobara i usluga. Dakle, finansijski sektor, izgleda, ne želi nikako da dijeli muke finansijskih poteškoća pojedinaca i preduzeća, mada je, ustvari, finansijski sektor korijen cijelog problema.

Islamske banke, stvaranje novca i "zakon jedne cijene"

U mnogim zemljama, uključujući i Maleziju, banke posluju (barem ljudi misle da je tako) po islamskim, šerijatskim principima. Banke tvrde da se ne služe kamatom (ar. "riba") koja je strogo zabranjena u islamu, te da kreiraju vlastite finansijske proizvode i instrumente bazirane na šerijatskim principima. Banke bi trebale biti pohvaljene i preporučene zbog toga što nama muslimanima⁴³ nude alternativu bankarskog i finansijskog poslovanja usklađenim po učenjima islama. Međutim, treba istaći da u dvojnog sistema, dakle, gdje islamske banke posluju u sistemu fiducijarnog novca i kamatne stope, te iste banke također **kreiraju novac!** Dakle, umjesto da budu rješenje problemu, islamske banke također učestvuju u stvaranju tog problema, isto kao i konvencionalne banke!

U dvojnog sistemu gdje su islamske banke povezane sa konvencionalnim bankarskim sistemom kroz fiducijarni novac,

⁴³ Naravno se ova alternativa nudi i za dobro nemuslimana, jer se islam zalaže za dobro svih ljudi.

stopu obavezne rezerve i kamatnu stopu, te banke ne mogu poslovati po svojim principima neovisno od konvencionalnog bankarskog sistema. To je zbog **arbitražnih mogućnosti**⁴⁴ koje bi odmah nastupile ako postoje ikakve razlike u “cijenama” između islamskog i konvencionalnog sistema. Profitiranje kroz arbitražne mogućnosti bi potiskalo cijene u oba sistema, sve dok cijene u oba sistema ne **konvergiraju**⁴⁵, što je ekonomska sila zvana “**zakon jedne cijene**”⁴⁶ (Vidi sljedeći odlomak: “Zakon jedne cijene u akciji”). Dakle, u trenutnom sistemu islamske banke ne mogu biti čak ni neovisne od kamatnih stopa u ekonomiji, kojih su se u prvom redu, ustvari, željeli riješiti!⁴⁷ Činjenica je, ustvari, da je samo pitanje vremena kada će i islamske banke biti progutane od internacionalnih giganata u ovom dobu globalizacije. Zbog toga, da bi islamske banke zaista mogle poslovati po islamskim principima, od velike je važnosti (možda i najveće) da se zamijeni fiducijarni novac i ukinu kamatne stope.

⁴⁴ Mogućnost profitiranja iz različitih cijena usluga nudaenih od strane bankarskog sistema.

⁴⁵ Međusobno se približavati, sve dok se cijene ne izjednače.

⁴⁶ Islamske i konvencionalne banke su zajedno na kreditnom tržištu, i ljudi bi, naravno, izabirali povoljniju opciju. Svaka razlika između cijena bi se iskoristila za arbitražne transakcije. Takvo profitiranje bi se moglo izbjeći kada bi npr. samo muslimani mogli poslovati sa islamskim bankama a samo nemuslimani sa konvencionalnim bankama. Kako god, tako nešto je zaista nepoželjno, ako zbog nijednog drugog razloga onda zbog toga da ne smijemo zabraniti nemuslimanima da se koriste islamskim načinom bankarstva, pošto je islam došao za dobro svih ljudi.

⁴⁷ Postavite pitanje o ovome bilo kojem menadžeru islamske banke.

"Zakon jedne cijene" u akciji

Islamske banke bi trebale uvesti fluktuirajuće stope

Zamjenik ministra finansija, Datuk dr. Affifuddin Omar, izjavio je da bi islamske banke trebale uvesti fluktuirajuće stope kako bi bile u stanju konkurirati sa konvencionalnim bankama. On je izjavio tokom dvodnevne internacionalne konferencije o islamskim investicijama i sekjuritizaciji, koja je počela jučer u Kuala Lumpuru, da je trenutno većina islamskog finansiranja bazirana na modelu fiksnih stopa finansiranja (podjele dobiti).....

Izvor: *Business Times*, 22. april, 1998. Dok je islamsko finansiranje uglavnom bazirano na fiksnoj stopi podjele dobiti, veza sa konvencionalnim bankarstvom bi nametnula pritisak za konvergenciju kroz arbitražne aktivnosti. Tokom ekonomskih kriza, kamatne stope se naglo povećavaju, pri čemu su islamske banke ograničene na fiksnu stopu, čime utječu na značajne razlike u cijenama između ta dva bankarska sistema.

Špekulatori valutama

Šta je sa špekulatorima valutama? Zar oni nisu bili razlog malezijske ekonomske krize iz 1997. godine? Odgovor je: "Ne". Oni nisu bili razlog, ali su predstavljali vrstu "lešinara" koji su znali iskoristiti situaciju. Špekulatori valutama su ljudi sa znanjem. Oni posjeduju znanje o finansijskim tržištima, konjunktturnom ciklusu, itd. Te osobe, kada zapaze znakove

bliskog ekonomskog pada, uključuju se u igru kako bi izvukle svoj profit iz cijele “negativne” situacije. Pošto u padu ekonomije nacionalna valuta biva manje tražena, očekuje se njen pad vrijednosti, te će špekulatori početi zamjenu RM-a u drugu valutu. Kolektivno djelovanje špekulatora bi rezultiralo napadom na nacionalnu valutu (RM). Dok bi centralna banka mogla kontrirati takvim napadima do nekog razumnog stepena, kontinuirani napadi bi mogli predstavljati probleme. To je zato što špekulatori formiraju jaku tržišnu silu zajedno. Sve je kao igra pokera. Svaka strana polaže svoj ulog i čeka da li taj ulog može biti pokriven od druge strane. Centralnoj banci bi mogli biti potrebni ogromni iznosi strane valute kako bi sakupila dovoljno “uloga”. Nesposobnost kontriranja špekulatorima bi rezultirala padom kursa RM, što se i desilo sa RM u augustu 1997. Ringit je deprecirao sa kursa 2,47 RM za 1 US\$ u predkriznom vremenu na kurs od 4,80 RM za 1 US\$ u kriznom periodu. Pošto je Malezija izrazito otvorena ekonomija, bila je izložena valutnom riziku. Trenutno nisu na raspolaganju adekvatni instrumenti za zaštitu RM-a od tog rizika. Ne postoje ni tržište opcija niti tržište fjučersa na strani RM-a, za upravljanje valutnim rizikom.

Ukratko, špekulatori nisu korijen krize, međutim, njihovi kolektivni agresivni postupci pogoršavaju već lošu situaciju. Neki bi argumentirali da etički nije ispravno da špekulatori vrše napade na valutu, međutim, trenutni finansijski sistem adaptiran od strane većine zemalja svijeta, omogućava im da to urade. **I to je područje gdje promjena treba da se desi (u sistemu).**

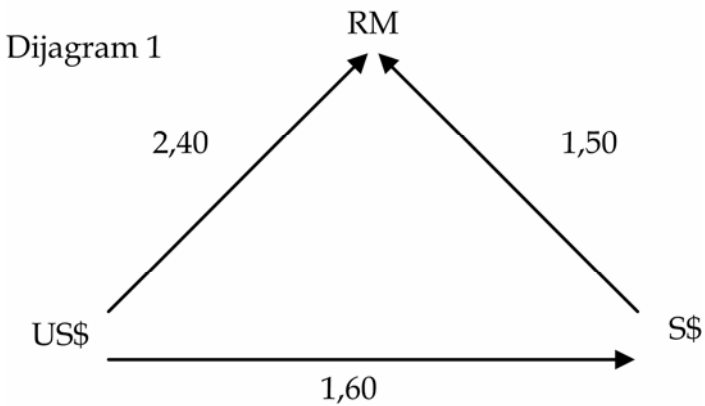
Kako bi parirali napadima špekulatora, i time eliminirali valutni rizik, malezijska uprava je fiksirala kurs valute na 3,80 RM za 1 US\$. Fiksiranje kursa je, također, bilo potrebno radi podržavanja politike niskih kamatnih stopa. U slučaju da ove politike nisu poduzete zajedno, tada bi pojedinci iskorištavali razlike i kupili “besplatan novac”. Arbitraža je poput pronalaženja novca na ulici. Primjer špekulacije valutama i arbitraže je dat u narednom poglavlju.

Špekulacije valutama i arbitraža

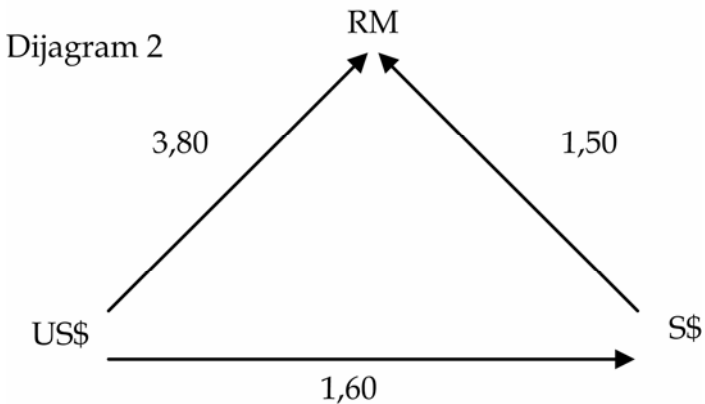
Kada špekulatori očekuju trend stagnacije ekonomije, započinju zamjenu domaće valute za stranu. Same njihove aktivnosti su u mogućnosti da smanje vrijednost domaće valute u odnosu na strane. Pretpostavimo sljedeće kurseve između tri valute, recimo, ringita, US dolara i singapurskog dolara:

Kurs ringita je 2,40 RM za 1 US\$ i 1,50 RM za 1 S\$. Singapurski dolar je 1,60 S\$ za 1 US\$. Ovi kursevi su u stanju ravnoteže, pošto niko ne može profitirati čisto trgujući između ove tri valute. Kada bi neko započeo zamjenom 1 US\$ za singapurske dolare, i onda taj iznos zamijenio za malezijski RM, pa ponovo za US\$, osoba bi završila sa istim iznosom, tj. 1 US\$.⁴⁸

⁴⁸ U ovom primjeru smo izostavili transakcijske troškove. U praksi, kupovni i prodajni kurs bi imali različite vrijednosti; ta razlika bi bila profit banke ili mjenjačnice. Međutim, izostavljanje transakcijskih troškova ne utiče na naš primjer.

Pretpostavimo sada da špekulatori izvrše napad na RM (i to samo na RM), time što prodaju na tržištu RM-valutu, naravno u ogromnim iznosima, i time promijene kurs na 3,80 RM za 1 US\$. Situacija bi izgledala ovako:

Ovakvim napadom na RM-valutu, trgovci imaju mogućnost da ostvare dvije vrste profita: (I) špekulativni i (II) arbitražni profit.

Špekulativni profit: Izvor špekulativnog profita je špekulacija da će vrijednost valute (RM-a) opasti (uslijed ekonomskih faktora ili zbog špekulativnih napada na valutu, ili eventualno zbog oba razloga). Ako je njihova špekulacija tačna, onda bi trgovci zaradili profit, međutim, ako nisu u pravu, onda bi imali gubitke. U situaciji kao što je prikazana, profit bi se ostvario na sljedeći način: Pretpostavimo da neki trgovac očekuje pad ekonomije i na osnovu toga proda 2,4 miliona RM-a u situaciji kada je kurs 2,40 RM za 1 US\$, tj. dobije 1 milion US\$. Dakle, na njegovom računu će biti 1 milion US\$, sve dok ne odluči da kupi nazad 2,4 miliona RM. Pretpostavimo sada, da nakon napada na valutu, kurs ringita deprecira naspram US\$ na 3,80 RM za 1 US\$, kao što je prikazano u dijagramu 2. Sada, pri ovom kursu, 2,4 miliona RM vrijede samo 0,63 miliona US\$.⁴⁹ Trgovac svoj profit dobije time što kupuje nazad 2,4 miliona RM-a po novom kursu i time zarađuje profit od 0,37 miliona US\$ (tj. 370.000 US\$). Mada trgovac uspijeva da zaradi ogroman profit od oko **370.000 US\$**, ukupnoj zaradi još nije došao kraj. Postoji još jedna mogućnost profitiranja, tzv. arbitražni profit.

Arbitražni profit: Arbitražni profit nastaje postojanjem pogrešnog vrednovanja ili neuravnoteženosti između deviznih kurseva nakon napada. Ta neuravnoteženost nastaje zato što je izvršen napad na samo jednu valutu; tako da nisu svi kursevi promijenjeni za isti postotak. Arbitražni profit se zarađuje na veoma brz način, nasuprot špekulativnom profitu

⁴⁹ U praksi špekulatori ne bi čekali da se kursevi pomjere do ove mjere kako bi realizirali profit. Profit se počinje realizirati čim razlike između kurseva budu dovoljne da pokriju transakcijske troškove.

koji zahtijeva određeni vremenski razmak. Kao što je spomenuto ranije, to je, ustvari, kao pronalaženje besplatnog novca na ulici. U prethodno navedenom primjeru, arbitražni profit se postiže na sljedeći način:

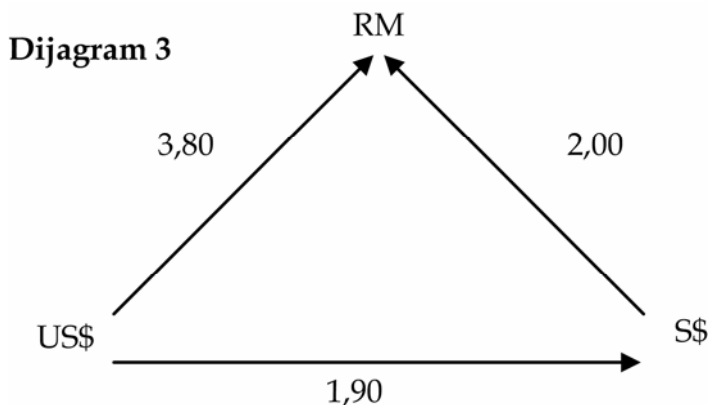
1. **Korak:** Posudi 1 milion US\$⁵⁰ i zamijeni za 3,8 miliona RM (po novom kursu od 3,80 RM za 1 US\$).
2. **Korak:** Zamijeni 3,8 miliona RM-a za 2,533 miliona S\$ (pri kursu od 1,50 RM za 1 S\$).
3. **Korak:** Zamijeni 2,533 miliona S\$-a u 1,5833 US\$-a (pri kursu od 1,60 S\$ za 1 US\$).
4. **Korak:** Vрати nazad kredit od 1 milion US\$ i zadrži ostatak od **583.333 US\$ arbitražnog profita**.⁵¹

Stoga, zbir špekulativnog i arbitražnog profita iznosi 370.000 + 583.333 = 953.333 US\$. Dakle, za transakcije sa po 1 milion US\$ pri špekulativnoj i arbitražnoj aktivnosti, profit iznosi također gotovo ogromnih 1 milion US\$! Trgovci valutama, međutim, ne samo da trguju u milionskim iznosima, već u milijardama! Zamislite iznos profita koji bi mogli ostvariti! Kako trgovci zarađuju na svojim aktivnostima, devizni kursevi bi se mijenjali sve do nestanka arbitražnih

⁵⁰ Pošto se arbitraža desi u veoma kratkom periodu, čovjek bi mogao posuditi tih 1 milion US\$ na nekoliko minuta koje su potrebne za izvršenje transakcije, pogotovo ako se transakcije odvijaju putem kompjuterskih veza (Interneta).

⁵¹ Treba zabilježiti da se arbitražne transakcije moraju izvršavati u pravcu kretanja kazaljke sata, počevši od bilo koje valute. Da smo započeli sa 1 milion RM, profit bi iznosio 583.333 RM. Transakcije koje se odvijaju u suprotnom smjeru rezultirale bi gubitkom. Stoga se mora na početku utvrditi smjer realizacije arbitražnog profita, tj. da li u smjeru kretanja kazaljke ili u suprotnom smjeru.

možnosti. U našem primjeru, profit je ostvaren mijenjajući prvo US\$ u RM, tako da bi se dobila tendencija da ringit aprecira (dobije na vrijednosti) u odnosu na US\$. Slično je i sa mijenjanjem RM-a u S\$, što će dovesti do aprecijacije S\$ u odnosu na RM. Posljednja transakcija, zamjena S\$ u US\$, rezultirat će aprecijacijom US\$ u odnosu na S\$. Dakle, mada su trgovci napali samo malezijski RM, singapurski \$ dobiva na vrijednosti u odnosu na RM i američki \$ dobiva na vrijednosti u odnosu na S\$ sve dok se ne izgube sve arbitražne mogućnosti. Krajnji devizni kursevi, kako je prikazano na sljedećem dijagramu, isključili bi sve mogućnosti arbitraže, i ravnoteža na tržištu bi bila ponovno uspostavljena:

Slični arbitražni profiti mogu se ostvariti sa bilo koje tri valute, i ne trebaju biti u pitanju RM, US\$ i S\$. Stoga se mogu očekivati kretanja svih povezanih valuta. Za arbitražni profit samo su potrebne tri valute. Potrebne su samo tri valute za ukidanje ravnoteže na tržištu i time omogućavanje

arbitražnog profita. Iz ovih razloga, takvi arbitražni profiti se nazivaju i **trougla arbitraža**.⁵²

Sistem fiducijarnog novca i kamatnih stopa nudi pogodno tlo za špekulativne, manipulativne i arbitražne aktivnosti na međunarodnom tržištu valuta.⁵³

⁵² Ako se profit realizira koristeći se sa četiri ili više valuta, onda sve transakcije, osim sa tri valute, ili su suvišne ili čak smanjuju profit. Matematički, ako bi se svi kursevi valuta postavili u sistem jednačina, ravnoteža bi rezultirala nulom. Ako sistem jednačina ne rezultira nulom, to znači da negdje postoji arbitražna mogućnost među kursevima.

⁵³ 70-tih godina prošlog vijeka, dnevni iznos međunarodnih transakcija valutama je iznosio 10–20 milijardi US\$. U 2000. godini, prosječni dnevni iznos je oko 2.000 milijardi US\$ (2 000 000 000 000 US\$). Vidi Bernard Lietaer, *The Future of Money*, Century, 2001., str. 312.

Dodatak 2. poglavlju: Objašnjenje promjenjivih vrijednosti iz jednačine razmjene

Jednačina razmjene se uglavnom predstavlja na sljedeći način:

$$M * V = P * Q$$

gdje M predstavlja monetarnu masu, V je brzina opticaja novca ili broj puta koliko se prosječno 1 RM koristi za kupovinu dobara i usluga u jednoj godini, P je prosječni nivo cijena i Q je stvarni output (proizvedena dobra i usluge) u jednoj ekonomiji.⁵⁴

Monetarna masa je ono što Bank Negara Malaysia⁵⁵ izražava kao M1, i predstavlja valutu u opticaju (novčanice i kovanice) plus depoziti u bankama. Mi ćemo preuzeti ovu definiciju novca, pošto se uglavnom transakcije vrše sa jednim od navedenih sredstava. Brzina opticaja, kao što je već spomenuto, predstavlja broj puta u godini koliko se prosječno 1 RM koristi za kupovinu dobara i usluga. Pretpostavimo da gosp. X iskoristi 50 RM novčanicu da kupi knjigu od nekog trgovca, i onda taj isti trgovac iskoristi tu novčanicu da kupi sebi par cipela. Ista novčanica od 50 RM je korištena za plaćanje dviju stvari u ekonomiji tokom jedne godine, i time promijenila ruke dva puta. Dakle, brzina opticaja je dva. P je prosječni nivo cijena, što je, ustvari, prosjek cijena svih stvari

⁵⁴ Vidi fusnotu 16.

⁵⁵ Centralna banka Malezije

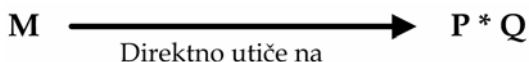
u ekonomiji. Nije mjeren potrošačkim indeksom cijena, koji uzima u obzir samo određenu količinu dobara i usluga. Q je stvarna količina dobara i usluga proizvedenih tokom godine – stvarna količina npr. stolova, auta itd.

Stoga, prethodno navedena jednačina, ustvari, izjednačuje protok novca suprotnom toku dobara i usluga. $M*V$ je ukupni iznos novca u ekonomiji, dok $P*Q$, tj. cijene puta količina dobara i usluga, predstavlja novčanu vrijednost ukupnog proizvoda ekonomije. Dakle, jednačina razmjene je, ustvari, jednakost. Naprimjer, jednačina ukazuje da ako povećamo samo kvantitet novca u ekonomiji bez odgovarajućeg povećanja dobara i usluga, porastao bi samo prosječni nivo cijena, tj. došlo bi do inflacije (s tim da brzina opticaja ostaje konstantna). Kao primjer bi mogla da posluži situacija kada su Japanci zauzeli Maleziju, i uveli ogromnu količinu papirnih novčanica, lokalno zvanih “listovi banane” (novac je imao naslikano drvo od banane). Taj nagli porast monetarne mase je samo doveo do inflacije. Stoga, nacija se ne može obogatiti čisto štampanjem novca i davanjem istog na raspolaganje građanima.

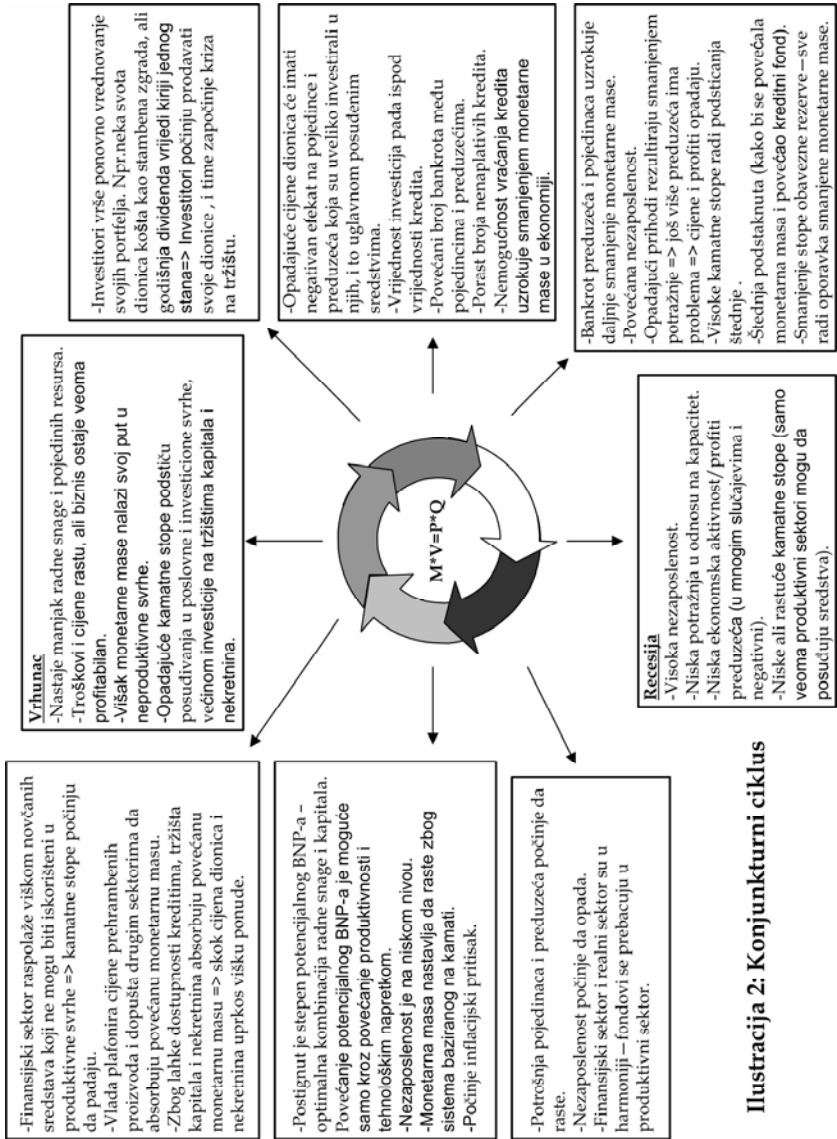
Brzina opticaja novca je obično konstantna u kratkoročnom periodu.⁵⁶ Može doći do promjene, kada se, npr., promijeni

⁵⁶ Ovo je monetarističko mišljenje. Kejnezijanci tvrde da V nije stabilno. Ako je V stabilno, onda mora postojati direktna i predvidljiva veza između monetarne mase i nominalnog BDP-a. Činjenica je da je to za Maleziju tačno. Korelacija između monetarne mase ($M1$) i nominalnog BDP-a je iznosila 0,99 za period između 1986.–1996.godine, ukazujući na direktnu i predvidljivu korelaciju. Međutim, u Tabeli 1. je prikazan rast monetarne mase od 15,81%, a nominalnog BDP-a od 13,31%, što ukazuje na pad brzine opticaja od 2,16%.

način plaćanja, kao što je uvođenje kreditnih kartica u sistem. Nakon promjene, brzina opticaja bi opet postala prilično konstantna sve dok se ne dese ponovo neke veće promjene. Kao što je prikazano jednačinom razmjene, ako iz bilo kojeg razloga dođe do naglog porasta brzine opticaja, efekt bi, također, bio inflacijski. Kao primjer bi mogao poslužiti slučaj tokom raspada Sovjetskog saveza, gdje je narod izgubio povjerenje u rusku rublju, te su ljudi pokušavali da se što brže riješe novca kroz potrošnju. To je, naravno, povećalo vrijednost brzine opticaja, što je rezultiralo hiperinflacijskim pritiskom. Ako uzmemo brzinu opticaja kao konstantnu vrijednost, jednačina razmjene bi se transformirala u **kvantitativnu teoriju novca** koja glasi da je nominalni dohodak ($P*Q$) potpuno određen kvantitetom novca, tj.

Stoga, može se zaključiti da, ako je brzina opticaja konstantna, postoji direktna veza između monetarne mase i nominalnog BDP-a.

Ilustracija 2: Konjunkturalni ciklus

Poglavlje 3

Socio-ekonomski efekti stvaranja novca

Inflacija i kamatne stope, osnove socio-ekonomskih efekata

Diskusija o monetarnoj masi i konjunktornom ciklusu u prijašnjim poglavljima je makro-pogled na kreiranje novca kroz stopu obavezne rezerve, fiducijarni novac i kamatnu stopu. Tu smo pomoću jednačine razmjene prikazali da su inflacija, konjunktorni ciklus i nezaposlenost ukorijenjeni u karakteristikama fiducijarnog novca i povećanju monetarne mase putem kamatnih stopa. Zabilježili smo da stvaranje novca uzrokuje razlike između realnog i novčanog sektora. U ovom poglavlju ćemo prikazati socio-ekonomske posljedice sistema baziranog na fiducijarnom novcu i kamatnoj stopi.

Koristeći se jednačinom razmjene, u prošlom poglavlju smo prikazali razloge porasta nivoa cijena u Maleziji (u periodu od 1986. do 1996. godine), što bi se procentualno moglo prikazati na sljedeći način:

$$\begin{array}{ccccccc} \uparrow & & & & \uparrow & & \uparrow \\ \mathbf{M} & * & \mathbf{V} & = & \mathbf{P} & * & \mathbf{Q} \\ 15,8\% & & \text{Konstantno} & & 6,73\% & & 8,5\% \end{array}$$

Godišnji porast monetarne mase (M1) iznosio je 15,8%, dok je realni proizvod povećan za samo 8,5%. Ako je brzina opticaja konstantna, prosječni nivo cijena bi trebao da raste godišnje za 6,73%. Socio-ekonomski efekti koje želimo da prikazemo su pripisani ovom porastu nivoa cijena, koji se može nazvati **opća inflacija**. Ovaj prosječni nivo cijena nije mjereno potrošačkim indeksom cijena (CPI), iz razloga što ovaj indeks uključuje samo izabranu grupu proizvoda koji su, uglavnom, osnovne potrepštine.

Dakle, postoji li ikakav problem što prosječni nivo cijena raste po stopi od 6,73%? Na kraju, prosječni nivo ličnih dohodaka će, također, porasti. Pa, ne bi bio problem kada bi svačiji lični dohodak porastao za 6,73% u toku istog perioda, jer bi tada stvarni dohodak ili kupovna moć dohotka ostali isti. Međutim, činjenica je da neće svakom dohodak narasti za 6,73%, mada će prosjek svih u ekonomiji iznositi taj procent. Neki pojedinci će iskusiti porast veći od 6,73%, dok će drugi imati povećanje za manji postotak, ako će im dohodak uopće i porasti. U današnjem mehanizmu stvaranja novca sektori kojima je dat lakši pristup kreditima doživjet će veći porast cijena, kao što su tržišta kapitala i nekretnina. Stoga, oni koji su u tim sektorima zaposleni, kao npr. brokeri, investitori itd., doživjet će prosječni porast dohotka veći od 6,73%.⁵⁷ Ipak će većina radnika doživjeti manji rast svojih dohodaka od 6,73%. Ova **razlika u distribuciji dohotka** je vrijedna razmatranja, iz razloga što predstavlja glavni razlog socio-ekonomskih problema. Ova razlika u distribuciji dolazi još jače do izražaja

⁵⁷ Mada se neće ni njima desiti porast u kriznim periodima.

postojanjem kamatnih stopa koje vrše koncentraciju bogatstva u ruke manjine time što se vrši oporezivanje većine.⁵⁸

Razlika u distribuciji dohotka i stvaranje siromaštva

Sada će oni kojima dohodak raste stopom ispod 6,73%, primijetiti lagahni pad kupovne moći svojih primanja. To je jednostavno logično s obzirom na to da im dohodi rastu sporije nego opći nivo cijena. Dinamičnost ovoga sistema će dovesti grupu ljudi u relativnu i apsolutnu neimaštinu. Osobe sa niskim ili nikakvim rastom dohotka će biti ozbiljno oštećene, do te mjere da bi njihova kupovna moć mogla pasti ispod nivoa opstanka, dovodeći ih u stanje apsolutne neimaštine. Stoga, trenutni sistem baziran na fiducijarnom novcu i kamatnim stopama **automatski i kontinuirano stvara siromaštvo!** Zato grupe sa niskim primanjima doživljavaju porast nivoa cijena tegobnim, pogotovo ako, također, porastu i cijene osnovnih potrepština.

Na drugoj strani, mala grupa pojedinaca uživala bi mnogo veći porast dohotka nego što je opći rast cijena. Uglavnom, ti pojedinci potječu iz finansijskog i bankarskog sektora (sektora koji kreira novac), i naravno iz sektora koji upijaju taj porast monetarne mase, kao što su tržište nekretnina i tržište kapitala. To bi mogli biti bankari, brokeri, investitori itd.

⁵⁸ Vidi Bernard Lietaer, *The Future of Money*, Century, 2001., str. 50–55.

Ova različitost dohotka između grupacija izazvala bi **nejednakost distribucije dohotka**. Ta distribucija dohotka je obično mjerena tzv. “Džini indeksom” (nazvan po italijanskom statističaru Corrado Giniu; 1884.–1965.). Dinamičnost sistema kreiranja novca bi uzrokovala da razlika distribucije dohotka bude sve veća. Na globalnom planu, npr., **358** najbogatijih ima više bogatstva nego ukupno 2,5 milijardi⁵⁹ najsiromašnijih ljudi!!! Takvi statistički podaci ne bi bili mogući da nisu potpomognuti sistemom kreiranja novca.

Potreba kontrole cijena osnovnih potrepština

U većini zemalja koje su adaptirale sistem fiducijarnog novca i kamatnih stopa, cijene osnovnih potrepština (uglavnom prehrambenih proizvoda), bile bi regulirane zakonom. Razlog je vezan za prethodnu diskusiju. S obzirom na to da ljudima sa niskim primanjima porast cijena predstavlja tegobu, veliki broj vlada vrši kontrolu cijena, barem osnovnih potrepština. Tu se radi obično o osnovnim prehrambenim proizvodima kao što su riža, šećer, brašno, meso i ulje. Ukoliko bi ljudi nailazili na kontinuirani porast cijene svog ručka, postoje velike šanse da će izaći na ulice da protestiraju. Stoga, takve kontrole bi također mogle biti potrebne iz političkih razloga. Cijene osnovnih potrepština se koriste kako bi se na osnovu njih izračunao potrošački indeks cijena (CPI).

⁵⁹ United Nations Human Development Report, 1996.

Dakle, ako cijene jednog sektora ekonomije bivaju kontrolirane, onda će porast monetarne mase naći svoj put u druge sektore, i tamo uzrokovati veći porast cijena nego prosječnih 6,73%. Tržišta kapitala i nekretnina su najpogodnija za to.⁶⁰ Može se, dakle, očekivati da će cijene kuća i dionica rasti prosječnom stopom višom od 6,73%.⁶¹

Porast cijena kuća veći od 6,73% predstavlja probleme ljudima sa niskim primanjima. To je iz razloga što kuća predstavlja osnovnu potrepuštinu, čija cijena, međutim, košta ljude ogroman dio njihovih primanja, koja na drugoj strani rastu nižom stopom od 6,73%, uzrokujući pad kupovne moći njihovih dohodaka. To bi rezultiralo potrebom intervencije vlade države za uvođenje zakona o stambenom pitanju grupa s niskim primanjima.

Ovdje bi trebalo spomenuti politiku singapurske vlade po stambenom pitanju. Smatrajući kuću (ili stan) osnovnom potrepuštinom, vlada je umnogome subvencionirala otkup kuća (ili stanova). U stvari, vlada je plaćala prva dva stambena objekta (uglavnom stanove), koje je kupovao državljanin. U Singapuru je gotovo svaki srednjoškolic već vlasnik svoga stana. U sljedećem tekstu ćemo detaljnije diskutirati o efektima današnjeg sistema na stambenu situaciju.

⁶⁰ Ljudi su uglavnom sretni kada cijene u ovim sektorima porastu, pošto mnogi imaju tu svoje investicije. Oni vjeruju da su tržišta kapitala i nekretnina dobre investicije. Kako god, ti isti ljudi ne smatraju porast cijena hrane kao nešto dobro.

⁶¹ Čak i u vremenima ekonomskog pada, ovi sektori će uživati posebnu zaštitu od državnih autoriteta.

Efekti na stambenu situaciju

A. Stambena situacija za grupe sa niskim primanjima

Ukoliko cijene stambenih objekata nisu pod kontrolom vlade, sistem kreiranja novca bi također kreirao i ogromne poteškoće osobama sa niskim primanjima. Npr., Malezija ima program jeftinog finansiranja stambenih objekata za tu grupu ljudi. Jedno vrijeme, prosječne kuće su bile relativno povoljne (radi se o blokovima standardiziranih kuća). Dok su natprosječne kuće koštale oko 100.000 RM, prosječne su koštale samo oko 25.000 RM.

Međutim, dok je prvobitno bilo normalno posjedovati kuću, sistem stvaranja novca bi taj standard ubrzo promijenio. Kasnije, blokovi kuća bi bili zamijenjeni stambenim zgradama. Razlog je sljedeći: povećanje monetarne mase u ekonomiji smanjuje kupovnu moć novca (siromašni ljudi još više siromaše), a na drugoj strani, količina zemljišta je kvantitativno fiksna, što će dovesti do porasta cijena, većom stopom rasta nego što je stopa rasta dohotka ljudi sa niskim primanjima.⁶² To, naravno, znači da nakon određenog vremena ovoj grupi ljudi kućenje postaje sve skuplje, dok ne dostigne nivo nemogućnosti finansiranja. U zemljama sa prostranom površinom zemljišta ovaj proces bi trajao duže, osim ako društvo ima tendenciju skupljanja u određenim naseljima ili regijama, što je normalan slučaj.

⁶² Imajte na umu da je imovinski sektor, također, taj koji apsorbuje povećanu monetarnu masu.

B. Veličina stambenih objekata se postepeno smanjuje

Pošto se u sistemu kreiranja novca i kamatne stope većina ljudi susreće sa manjim porastom dohotka u odnosu na porast cijena, kupovna moć njihovih primanja će također opasti. Graditelji stambenih objekata će na to reagirati izgradnjom **sve manjih stambenih objekata**, da bi cijena bila dostupna većini naroda. U pojedinim zemljama je situacija da ljudi žive gotovo “rame uz rame” u svojim domovima. Ova činjenica nagovještava da će sve više ljudi živjeti u stanovima. Ali, koliko male stanove je čovjek u stanju da tolerira? Za pristojan život je potrebna i razumna veličina stana.

C. Produženje toka otplate kredita za kupovinu stambenih objekata

Dakle, dok sistem kreiranja novca izaziva postepeno smanjenje stambenih objekata, postoji minimalna veličina koja je potrebna za pristojan život. Graditelji ne mogu dalje smanjiti veličinu objekata, i to je moment kada banke ulaze u igru kao “spasitelji”, time što daju duži rok otplate kredita za kupovinu stambenih objekata. Tokom ‘70-tih godina, prosječni rok otplate kredita u Maleziji je iznosio od 10 do 15 godina. Prije toga, period otplate je iznosio čak i manje od 10 godina. Međutim, danas većina banki ide na rok otplate čak i do 35 godina! Zamislite da morate plaćati za krov nad glavom debelim parama, i to svaki mjesec, tokom 35 godina! Ali ova postepena ekspanzija roka otplate nije slučajna. Ona je, ustvari, uzrokovana sistemom kreiranja novca i kamatne stope. U najgorem slučaju, situacija bi mogla biti kao u pojedinim zemljama gdje otac uzme kredit da kupi kuću, a sin

mora da nastavi otplatu. Očigledno, jedna generacija nije dovoljna da vrati kredit! Zaista lijep svijet za živjeti u njemu!

Cijene dobara pod kontrolom rastu postepeno

Već smo spomenuli da u ovom sistemu kreiranja novca vlada vrši kontrolu cijena osnovnih potrepština. Međutim, kontinuirana kontrola pri jednoj istoj cijeni nije moguća. Vlade bi bile forsirane da odobre porast cijena osnovnih potrepština, s tim da će to biti izvedeno postepenim porastom. Razlog što se na kraju i cijene ovih proizvoda moraju povećati je da se i proizvođači tih proizvoda nakon određenog vremena nađu u škripcu. Uzmimo za primjer da je gosp. Z proizvođač riže (pretpostavit ćemo da je riža proizvod pod kontrolom). Gosp. Z primjećuje da sve cijene oko njega – cijene kuća, kirija, školovanja, automobila, itd. – rastu (zbog naše ekonomije koja stvara novac), a koje rezultiraju smanjenjem stvarnog dohotka gosp. Z-a, čime mu se, naravno, povećavaju životni troškovi. Ubrzo će doći vrijeme kada to više gosp. Z neće moći podnijeti, te će najvjerovatnije kroz radnički sindikat izvršiti pritisak na vladu da dopusti povećanje cijene riže. Prije nekoliko godina, u Maleziji su prodavači *roti ćanaija* zahtijevali porast cijene jednog *roti ćanaija* za 10 sena. Prva reakcija vlade je bila zabrana povećanja cijene. Međutim, nakon razgovora sa prodavačima o njihovom lošem stanju, vlada je morala da udovolji zahtjevu za porast cijene (vidi odlomak sa naslovom: “Prodavači *roti ćanaija* izlažu svoj zahtjev povišenja cijene za 10 sena”). S vremena na vrijeme, čujemo za slučajeve gdje zemljoradnici bacaju svoje proizvode na ulicu iz protesta zbog niskih cijena.

Zbog toga je postepeno povećanje cijena osnovnih potrepština neizbježno u gotovo svim zemljama.

Cijene drugih osnovnih potrepština su, također, na udaru. Postojat će tendencija da porastu cijene komunalnih usluga kao što su **voda, struja, zdravstvene usluge, edukacija i transport**. Ukoliko, kroz pritiske, ili na neki drugi način, vlada izgubi kontrolu nad cijenama tih dobara i usluga, onda bi sistem najvjerovatnije doveo do ogromne bijede i siromaštva, i to uglavnom ljudi sa niskim primanjima.

Prodavači *roti ćanaija* izlažu svoj zahtjev povišenja cijene za 10 sena

...Kakav god da bude dogovor, ja mislim da bi se pri današnjim životnim troškovima i ostalim cijenama, regularni *roti ćanai* trebao prodavati za najmanje 80 sena po komadu, a *roti telor* za 1,30 RM, kako bi prodavači *roti ćanaija* mogli živjeti pristojan život.

...Minimalni iznos kirije za blok kuću u Johor Baru, Senai, ili Pasir Gudang (gradovi Malezije) je 350 RM. Da bi se iznajmio bilo kakav stambeni objekat, mora se računati sa kirijom od najmanje 300 RM. Treba imati ovo u obziru.

...Mnogi u Johor Baruu ne mogu sebi priuštiti ribu ili povrće. Molim vas, uzmite ovo u obzir.

...Osoba u Johor Baruu sa prosječnim dohotkom nema šanse da kupi sebi kuću koja košta između 50.000 RM i 100.000

RM.

...Ako su cijene stvari toliko porasle, puno i brzo, zašto onda ovolika buka oko poskupljenja jednog *roti ćanaija* za 10 sena?

Izvor: *New Straits Times*, 10. april, 1997. Pisma glavnom uredniku. Prodavači *roti ćanaija* su izložili svoj slučaj za povećanje cijene za 10 sena po jednom *roti ćanaiju*. U prošlosti, vlada je pokušavala da odbije ovaj zahtjev. Ovo prikazuje zašto cijene osnovnih potrepština postepeno rastu, iako su pod kontrolom vlade.

Efekti kontroliranja cijena na agrikulturu

Pošto su kontrole cijena uglavnom vršene nad poljoprivrednim proizvodima, u našem sistemu kreiranja novca, poljoprivredna aktivnost postaje neatraktivna u poređenju sa sektorima koji nisu izloženi tim kontrolama, poput finansijskog, proizvodnog ili građevinskog sektora. Stoga će ljudi zaključiti da se ne isplati investirati u agrikulturu. Ako je u dobu prije uvođenja fiducijarnog novca i sistema kreiranja novca, poljoprivreda bila glavna aktivnost, danas više nije. Iako je agrikultura osnov čovjekovog opstanka, ipak gubi vrijednost u očima ljudi. Činjenica je da su mnoge zemlje primorane da isplaćuju **subvencije** kako bi podstakli agrikulturu. U ovakvoj situaciji ne čudi da postoji tendencija za **prelazak zemljišta** iz poljoprivredne svrhe u druge svrhe, npr. građenje proizvodnih objekata. Može doći do toga da proizvodnja dovoljne količine hrane ne bude u prvom planu planiranja ekonomije. Iako nećemo više obrađivati ovu temu, efekti na agrikulturu bi trebali biti

razmatrani, s obzirom na to da je agrikultura osnova ljudskog opstanka.

Efekti na društvo

Ranije smo zaključili da sistem fiducijarnog novca i kamatne stope automatski stvaraju siromaštvo. Dok je siromaštvo ekonomski fenomen, ono sobom donosi i ogromne socijalne probleme. Tako, npr., **ženski dio populacije postepeno biva primoran da radi** kako bi podržao svoje porodice (uglavnom one iz grupe niskih primanja, koje nailaze čak na daljni pad svoje kupovne moći). Mi nismo protiv zapošljavanja žena, ali sistem im ne daje drugi izbor. Žene u grupi sa niskim primanjima su većinom manje educirane, što znači da moraju raditi mnogo sati kako bi zaradile to malo ekstra novca. Islam ne odvraća žene od rada, čak i podržava rad, ali bez žrtvovanja obaveza žene kao supruge i majke.

Pozitivna strana zapošljavanja žena je da direktno utiču na ekonomsku proizvodnju. Negativna strana je da u mnogim slučajevima njihov rad van kuće doprinosi mnogim socijalnim problemima. Pošto se uglavnom radi o mjestima gdje dolazi do miješanja ženske i muške radne snage, to naravno na radnom mjestu doprinosi: (I) seksualnom uznemiravanju; (II) zinaluku ili bludu; (III) ljubomori; (IV) višoj stopi razvoda brakova, itd. Zaposlenost žene, kod kuće doprinosi raspadu porodičnih veza, neodgojenosti djece, zapuštenosti djece (siromašne porodice uglavnom nemaju kućne pomoćnice da vode računa o čistoći), zlostavljanju djece itd. U ekstremnim slučajevima, zarad izdržavanja porodice, čak se i djeca uključuju u radnu snagu.

Problem smanjenja površine stambenih objekata, o kojem smo govorili ranije, mogao bi doprinijeti razvoju ovih porodičnih poteškoća. Zbog limitiranog prostora, djeca većinu vremena provode van doma, i možda se čak vraćaju samo navečer radi spavanja. Takva djeca su izložena: (I) rivalstvu sa braćom i sestrama; (II) lošoj ishrani; (III) slaboj edukaciji; (IV) slabim akademskim rezultatima; (V) izbacivanjem iz škole; (VI) čestim problemima sa zakonom.

Efekti na okolinu

Ekonomija fiducijarnog novca i kamatne stope, također, ima značajan uticaj na okolinu, kako na prirodnu sredinu, tako i na socijalni ambijent. Na socijalnom planu, npr. borba ljudi za opstanak u ekonomiji, uglavnom u nižim društvenim slojevima, mogla bi uticati na njihovo okretanje prema kriminalnim aktivnostima. Zbog toga, kako sistem stvara siromaštvo, on također stvara i kriminal. Stoga kriminal postaje sastavni dio ekonomije stvarajućeg novca. Na drugoj strani, priroda bi, usljed borbe za opstanak, također mogla da ispašta. Uništenje šuma, zagađenost zraka itd., postale bi prihvatljive pojave u društvu, jer su potrebne radi ekonomskog opstanka. Postojanje kamatnih stopa također utiče na uništenje prirodnog okoliša omogućavanjem izvođenja kratkovidnih poslovnih odluka. Kao primjer možemo navesti situaciju gdje je kamatna stopa 10%, te u tom momentu je bolje posjeći drva, prodati ih i uložiti novac na bankovni račun pri 10% kamatne stope. Razlog zašto je to bolje, jeste činjenica da drveće ne može samo da raste pri stopi od 10% godišnje.

Stvaranje novca i suverenitet

Stvaranje novca bi značio postepen premještaj moći u ruke onih koji kontroliraju finansijski sistem. Pri aktivnostima inozemnih finansijskih institucija u zemlji kao npr. banaka, može se primijetiti postepeni gubitak suvereniteta te zemlje.

U prethodnim dijelovima knjige smo raspravljali o socijalno-ekonomskim posljedicama sistema stvaranja novca, kako mikro, tako i makro ekonomskim efektima. U ovom poglavlju ćemo predstaviti ne tako očigledan, ali veoma važan aspekt ovog sistema. Do sada je najviše argumenata bilo oko opadajuće kupovne moći ljudi iz nižih slojeva društva. Sada ćemo vidjeti dešavanja u višim slojevima društva, uglavnom onim koji imaju neki način kontrole u finansijskom sektoru, kao što su npr. bankari. Bankarski sistem, pored toga što stvara novac izdavanjem kredita, također vrši ocjenu zahtjeva za kredite i odlučuje kome se “stvoreni novac” izdaje u obliku kredita. Dakle, u takvom ekonomskom sistemu, dok su radnici i preduzeća ti koji proizvode stvarne proizvode i usluge, bankarski sistem odlučuje ko će imati kupovnu moć za tu proizvodnju. Zaista je to veoma moćna pozicija, zato što bankarski sektor uz ekstra stvorenu količinu novca dobiva postepeno, ali značajno, moć i kontrolu nad sredstvima u ekonomiji. Sistem fiducijarnog novca i kamatne stope, dakle, dozvoljava bankarskom sektoru da jednostavno “uzme” stvarni učinak proizveden znojem ljudi.

Taj postupak bi se mogao predstaviti na sljedeći način. Zamislite Ulustan, zemlju sa velikom količinom zlata. Da li bi stanovnici te zemlje dopustili da neko jednostavno dođe,

iskopa zlato, stavi ga u vreću i ode?! Vjerovatno da ne bi! Međutim, kada bi neko uspio ubijediti ljude da mu dozvole osnivanje banke, cijela stvar bi se mogla uraditi na drugačiji način. Čim toj osobi biva dozvoljeno da osnuje banku, ona automatski ima pravo stvaranja novca Ulustana. Time osnivač banke jednostavno može otići kopaču zlata, napisati mu na jedan komadić papira (danas zvani "ček") iznos od 1.000.000 ulustanskih dolara, dati mu papirić i uzeti zlato! Dakle, prvobitno je osoba morala sama da iskopa zlato, što mu stanovnici Ulustana nisu dozvoljavali. Međutim, nakon što je ta osoba dobila dozvolu otvaranja banke, stanovnici ne samo što bi davali toj osobi zlato "besplatno", već bi ga i iskopali za njega! Zaista genijalno! U toku vremena, takav sistem bi mogao dovesti naciju do gubljenja svog bogatstva i suvereniteta. Na osovu ovoga ne čudi što bi inozemne finansijske organizacije voljele da posluju u drugim zemljama.

Stoga, pošto novac u današnjem sistemu ne predstavlja nikakvu stvarnu vrijednost, tj. uglavnom je predstavljen samo brojevima u knjigovodstvenim računima ili čak samo binarnim komadićem memorije u kompjuteru, ovaj sistem je sposoban da kolonizira ljude!

Stoga su se banke, uglavnom strane, koje su osnovane daleko u prošlosti, razvile u ogromne finansijske institucije. Većina lokalnih banaka predstavljaju stoga majušni primjer u odnosu na te internacionalne gigante. U trenutnom dobu **globalizacije**, ogromne internacionalne banke bi mogle na brz i jednostavan način progutati te "male ribe" (lokalne banke). Dakle, ako finansijski sistem države padne u ruke stranaca, čovjek može očekivati da vidi čistu ekonomsku

kolonijalizaciju od inozemnih snaga, uz lokalce kao “robove”. Inozemne banke bi kreirale novac države dok bi lokalci prolijevali znoj proizvodeći realna dobra i usluge. Uz stečenu moć banki da odlučuju ko će dobivati kreirani novac u obliku kredita (i time kupovnu moć), samo je **pitanje vremena** kada će banke imati političare pod svojom kontrolom i time samu državu. Stoga je opasnost ekonomskog sistema fiducijarnog novca i kamatne stope, pogotovo u manje razvijenim zemljama, **gubljenje suvereniteta nacije** (vidi odlomak: “Suverenitet u opasnosti”).

Krajnji cilj ovog sistema je, dakle, **ekonomska i kulturološka kolonijalizacija!** Među svim spomenutim efektima, ovaj je od posebne važnosti, s obzirom na to da trasira put ekonomskoj, političkoj i kulturološkoj dominaciji!

Stoga, da bi se zaštitio suverenitet i unaprijedio pravedan monetarni sistem, nacija mora redefinirati novac i ukloniti kamatne stope iz ekonomije. Sljedeće poglavlje razmatra veoma obećavajuću alternativu – “**Islamski zlatni dinar**” – koji je, prema našem mišljenju, u mogućnosti da riješi većinu, ako ne i sve, manjkavosti i negativne efekte današnjeg sistema fiducijarnog novca i kamatne stope koja kreira novac.

Suverenitet u opasnosti

U ovom novom tržištu... milijarde se mogu unositi ili iznositi, u ili iz ekonomije, u sekundi. Ta sila novca postala je tako moćna, da neki posmatrači govore da taj “vrući novac” (fondovi koji se kreću velikom brzinom iz zemlje u zemlju) postaje jedna vrsta nevidljive svjetske vlade – koja zastalno ruši koncepciju suvereniteta nezavisne države.

Izvor: *Business Week*, “Hot Money”, 20. mart, 1995., str. 46

Poglavlje 4

Sistem “Islamskog zlatnog dinara”

Zlatni standard

Riječ *dinar* odnosi se na zlatni novac korišten kao sredstvo opticaja od muslimana kroz historiju islama sve do pada Otomanskog halifata. *Dirhem* je novčić od srebra koji se, također, koristio paralelno sa dinarom. Međutim, dinari i dirhemi su bili korišteni i prije nastupanja islama, ali su bili preuzeti od Poslanika Muhammeda, a.s., kao sredstvo za plaćanje.⁶³ Dinar je predstavljao zlatni novac Bizantijskog carstva, dok je dirhem bio srebreni novac Perzijskog carstva. Islamski vlastiti novac je izdat u Damasku za vrijeme halife Abdul Malika ibn Marvana 77. hidžretske godine. Širenjem islama, dinar se kovao u velikim količinama i postepeno je zamjenjivao bizantijski zlatni novac kao glavnu internacionalnu valutu, koji je bio u opticaju kako u muslimanskom svijetu, tako i u kršćanskoj Evropi.

Tehnički, islamski dinar je bio robni novac (tačnije novac sa metalnim pokrićem). Dinar je bio jednak 4,25 g zlata dok je dirhem jednak 3 g srebra. 10 dirhema je jednačilo 7 dinara. Pošto je kurs razmjene bio fiksna, možemo reći da je islamska

⁶³ Riječi *dinar* i *dirhem* su spomenute i u Kur'anu – Al-Imran (3):75 i Yusuf (12):20.

ekonomija u to vrijeme funkcionirala uz zlatni standard. Na globalnoj sceni, zlatni standard je bio na snazi sve do Prvog svjetskog rata. Valute su tada bile zamjenjive za zlato. Američki dolar je bio zamjenjiv za približno 1/20 unci zlata u Trezoru SAD-a.

Slična situacija bila je i sa ostalim valutama koje su, također, bile zamjenjive za određen iznos zlata. To je praktično rezultiralo fiksnim deviznim kursovima. Veoma važna osobina fiksnih kurseva je izbjegavanje fluktuirajućih kurseva i time valutnih rizika. Prednost navedene osobine tog sistema je podsticanje svjetske trgovine. Ovo bi bila jedna od prednosti da su zemlje svijeta ostale pri zlatnom standardu.

Nakon što su dva svjetska rata uzrokovala ozbiljne poremećaje u svjetskoj trgovini, zlatni standard biva srušen i zamijenjen Bretton-Woods sistemom.⁶⁴ U ovom sistemu, kursevi valuta su održavani na određenom nivou uz pomoć kupoprodaje dolarskih sredstava od centralnih banaka. U tom sistemu, US dolar je imao ulogu rezervne valute za druge nacije i bio je zamjenjiv za 1/35 unci zlata. Međutim, manjkavost ovog sistema je da su postojale tendencije kod pojedinih nacija da štampaju više novca nego što su imale vrijednosti u zlatu. Na taj način, naravno, fiksirani kursevi nisu mogli biti održivi, i to je ono što se desilo i sa US dolarom. Američka državna blagajna štampala je više novčanica nego što je imala zlata, i kada su jednog dana Britanci iznijeli svoje rezerve dolara da otkupe zlato, Trezor SAD-a je kolabirao. Bretton-Woods

⁶⁴ Ovim dogovorom su osnovani Internacionalni monetarni fond (IMF) i Svjetska banka, radi unapređivanja internacionalne trgovine i ekonomskog prosperiteta svih nacija nakon dva svjetska rata.

sistem se srušio 1971. godine, kada je američka ekspanzivna monetarna politika dovela do poremećaja kurseva valuta. Od tog momenta, valute svijeta više nisu pokrivene zlatom i imaju mogućnost da slobodno variraju.

Kada novac nije pokriven zlatom, on postaje samo papirni novac koji svaka vlada ili falsifikator može štampati. Taj novac, koji nema fiksiranu količinu, biva prihvaćen kao zakonsko sredstvo plaćanja i kao sredstvo otplate dugova. U prijašnjim poglavljima smo vidjeli kako ovaj fiducijarni novac (novac bez pokrića zlatom), zajedno sa stopom obavezne rezerve i kamatnim stopama, uzrokuje mnoštvo ekonomskih i socijalnih problema, i to do te mjere da se može očekivati kolaps svjetskog finansijskog sistema i ekonomije u roku 30 godina od pada Bretton-Woods sistema.

Mogu li se izbjeći silni problemi povratkom zlatnom sistemu poput islamskog dinara? Možemo li imati veću stabilnost finansijskog i ekonomskog sistema sa islamskim dinarom? Mi vjerujemo da MOŽE.

“Islamski zlatni dinar”

Dok su u islamskoj historiji dinari i dirhemi bili metalni novčići, sistem islamskog dinara o kojem mi danas razmišljamo bi bio sistem elektronskog plaćanja ali sa zlatnim pokrićem. Transakcije bi se provodile putem Interneta elektronskim prenosima, ali sve uz pokriće zlatom. Za razliku od realnog dinara, koji je i sam od zlata, papirni ili elektronski dinar bi morao biti zamjenjiv za zlato. Ova inovacija u odnosu na zlatni dinar je u funkciji izbjegavanja poteškoća oko

nošenja zlata sa sobom, kako radi lakšeg transporta, tako i radi veće sigurnosti. Sistem kartica (npr. kreditne kartice) bi se mogao, također, koristiti u ovom sistemu. Kako god, osnovni princip, da se zlato koristi kao novac, ostao bi sačuvan. U svako vrijeme, vlasnik e-novca (elektronskog novca) bio bi u mogućnosti da ga zamijeni za zlato. Modus "operandi" (način rada) sistema islamskog dinara je razrađen u sljedećim sekcijama.

Implikacije IGD sistema

U poređenju sa sistemom baziranim na kamati i fiducijarnom novcu, uvođenje IGD sistema bi imalo mnoge implikacije. Mi ćemo navesti nekoliko bitnih:

A. Stabilan novac

Pošto je dinar sam po sebi zlato, stvaranje i uništavanje monetarne mase kao što se radi u aktuelnom sistemu je nemoguće. U sadašnjem sistemu, stvaranje novca od bankarskog sektora nije moguće zbog postojanja stope obavezne rezerve, kao što se često misli. Stopa obavezne rezerve je potreban uvjet za stvaranje, ali ne i dovoljan. Fiducijarni novac (novac bez pokrića zlatom) jeste potrebnii uvjet za stvaranje novca. Kreacija novca ne bi bila moguća u sistemu potpunog pokrića zlatom, pa čak i uz sistem stope obavezne rezerve. **Eliminacija kreiranja i kontrakcije monetarne mase** je najveća prednost dinarskog sistema. Ako bi se koristili zlatni novčići, postojala bi mogućnost kontrole falsificiranog novca. Ustvari, u današnjem dobu elektronske trgovine, gdje se sve više transakcija obavlja putem Interneta,

falsificiranje novca bi moglo biti potpuno zaustavljeno. U današnjem sistemu papirnog novca, također i falsificiranje novca, doprinosi inflacijskom pritisku.

Dakle, sa dinarom i odstranjivanjem kamate, imali bismo **stabilnu valutu i stabilan monetarni sistem**. Vrijednost valute (tj. kupovna moć) bila bi stabilna tokom dužeg perioda. Stoga dinar može imati i ulogu **čuvara vrijednosti**, mnogo bolje nego današnji fiducijarni novac u sistemu baziranom na kamati.⁶⁵ Vrijednost dinara je data vrijednošću metala od kojeg se sastoji, a zlato je vrijedno ljudima od pamtivijeka.⁶⁶ Sa uvođenjem dinara i uklanjanjem kamate iz ekonomije, može se očekivati da povećanje monetarne mase (otkrivanjem novih izvora zlata) neće prelaziti rast u realnom sektoru, čime bi se također uklonio i inflacijski pritisak u ekonomiji. Ovo bi bilo nešto poput trampe, ali bi problemi takve trgovine (npr., obostrano podudaranje interesa) bili odstranjeni. Dinar bi zamijenio pojavu da se banke zamjenjuju sistemima plaćanja baziranim na dobrima.

Argumenta radi, ako neko tvrdi da bi bila velika poteškoća vršiti transakcije sa zlatom (iz razloga sigurnosti i udobnosti), mogao bi se predstaviti dvojni sistem, tačnije, papirni novac i zlato. Velike transakcije poput konsignacije, internacionalne trgovine, itd., mogle bi se vršiti transakcijama zlatom, dok bi se manje svakodnevne maloprodajne transakcije obavljale papirnim novcem. Ovo bi, također, doprinijelo stabilnosti u

⁶⁵ Kažu da je pile u vrijeme Poslanika Muhammeda, s.a.w.s., koštalo jedan dirhem, što je otprilike ista cijena kao i danas, 1400 godina kasnije.

⁶⁶ Sve dok bude postojala ženska populacija na ovom svijetu, zlato će imati svoju vrijednost!

ekonomskom sistemu, pošto bi se smanjio veliki dio valutnog rizika ugrađenog u sadašnjoj internacionalnoj trgovini.

B. Odlično sredstvo razmjene

Pošto je zlato cijenjeno i poštovano u cijelom svijetu, ono predstavlja nešto što je uvijek vrijedno ljudima svih nacionalnosti i vjera. Sa porastom populacije i ekonomskih aktivnosti, ali sa ograničenim zalihama zlata, dugoročni efekt će biti postepeno povećanje cijene tog metala. Samo u kratkoročnom periodu mogu se zapaziti padovi cijene. Zahvaljujući svojoj inherentnoj vrijednosti i lakoj djeljivosti, zlato je odlično sredstvo razmjene. Ako neki trgovac proda robu i ima izbor da ili dobije novčanicu vrijednu 1000 dolara, ili zlatni novčić vrijedan 1000 dolara, on bi vjerovatno uzeo zlatni novčić. Zbog toga je manja mogućnost da ljudi reaguju ravnodušno između papirnih novčanica i zlatnih novčića. Iz tog razloga bi zlatni novčići mogli igrati ulogu **glavne globalne valute**. Stoga dinar nije **zakonsko sredstvo plaćanja** u doslovnom smislu, što je slučaj sa papirnim novcem. Papirni novac je zakonsko sredstvo plaćanja iz razloga što čovjek mora biti "natjeran" pravnim sistemom da prihvati taj novac za razna plaćanja.

C. Minimizira špekulacije, manipulacije i arbitraže

Pošto je dinar baziran na zlatu, on predstavlja jednu globalnu valutu. Špekulativne i arbitražne aktivnosti koje se dešavaju u trenutnom sistemu, i naravno profiti iz tih aktivnosti, omogućeni su postojanjem raznih valuta i "fluktuirajućim" kursovima među njima. Ti kursevi se konstantno mijenjaju, ili zbog sila ponude i potražnje za valutama, ili zbog čak

manipulativnih aktivnosti. Ako bi se svi ti kursevi uklonili, koristeći se jednom valutom kao što je dinar, špekulativne aktivnosti, manipulacije i arbitraže bi bile znatno smanjenje ili čak uklonjene. To bi još više jačalo i stabiliziralo ekonomiju.⁶⁷

D. Efekti konjunktturnog ciklusa bi se minimizirali

Uz “uveliko usporeni” rast monetarne mase u dinarskom sistemu, porast u prosječnom nivou cijena i dugova bi bio uveliko smanjen. Prikazali smo ranije kako dinamičnost monetarne mase doprinosi procesu konjunktturnog ciklusa. Sada, sa stabilnom monetarnom masom, konjunktturni ciklus i njegovi efekti bi bili drastično smanjeni, ako ne i eliminirani. Time bi došlo do veće stabilnosti u ekonomiji i poslovnim aktivnostima. Uspostavila bi se jača i stabilnija “veza” između radne snage i kapitala, tako da bi nezaposlenost zbog ekonomskih padova i recesija bila umnogome smanjena, ako ne i uklonjena.

U dinarskom sistemu, svaka transakcija je razmjena u realnom sektoru, a ne kao u trenutnom sistemu gdje su transakcije oko nečega realnog (dobra i usluge) i virtuelnog (npr., binarni komadić memorije kompjutera). Dinar je sam po sebi nešto realno, cijenjeno u društvu. Transakcije su trenutne i dešavaju se sa realnim fondovima. Ne dolazi do stvaranja posredničkog kredita kao kod kreditnih kartica u monetarnom sistemu baziranom na kamati. Sve navedeno bi doprinijelo harmoničnoj vezi između monetarnog i realnog sektora.

⁶⁷ Trebamo imati na umu da su špekulativni napadi pogoršavali finansijsku i ekonomsku situaciju u 1997. godini tokom istočnoazijske ekonomske krize.

E. Dinar diverzificira rizik i unapređuje trgovinu

Ako bi se dinar usvojio kao jedinstvena valuta za muslimanske nacije, baš kao i euro⁶⁸, onda bi se diverzificirao jedinstveni rizik individualnih valuta. Samo bi rizici koji su zajednički svim ujedinjenim zemljama ostali da djeluju. Stoga bi se valutni rizik totalno eliminirao, čime bi se uvela stabilnost valute. Jedinstvena valuta bi, također, doprinijela i smanjenju transakcijskih troškova. Ako bi neko uvezio ili izvezio dobra, ta osoba više ne bi trebala da mijenja valute, što uključuje transakcijske troškove (što su prihodi mjenjačnica i banaka).⁶⁹ To bi na drugoj strani unaprijedilo internacionalnu trgovinu između zemalja članica jedinstvene valute. Dok je islamski dinar shvaćen kao *šerijatska valuta*, taj sistem nije stran ni nemuslimanima. Činjenica je, ustvari, kao što je spomenuto ranije, da su dinar i dirhem postojali i prije islamskog doba, te da su preuzeti od našeg Poslanika Muhammeda, s.a.w.s. Pošto dinar predstavlja samo određenu količinu zlata, sistem bi se mogao lahko prilagoditi i transakcijama sa nemuslimanima.

F. Dinar unapređuje pravedni monetarni sistem

Pošto je porast monetarne mase u harmoniji sa realnim sektorom, to potpomaže stvaranju jednog pravednog monetarnog sistema. Porast općeg nivoa cijena ne bi bio kakav je prikazan u monetarnom sistemu fiducijarnog novca i kamatne stope. Harmonični rast između realnog i monetarnog

⁶⁸ Euro je jedinstvena valuta za 12 evropskih država od 1. januara 2002. godine.

⁶⁹ Transakcijski trošak je razlika između kupovne i prodajne cijene valute.

sektora bi očuvao kupovnu moć novca i dohotka. Zbog toga bi kontrole cijena svih proizvoda, uključujući i osnovnih potrepština, bile nepotrebne. Kao što smo vidjeli ranije, poljoprivreda proizvodi ogroman dio osnovnih potrepština. U sistemu fiducijarnog novca i kamatne stope, poljoprivreda ispašta umnogome u odnosu na druge sektore ekonomije. Stoga bi u dinarskom sistemu svi ekonomski sektori, uključujući i poljoprivredu, uživali fer tretman. Nezadovoljstvo među proizvođačima poljoprivrednih proizvoda i promjena namjene zemljišta, sa poljoprivrednog na druge kategorije, bila bi minimizirana.

G. Smanjenje nekih socijalnih problema

U prijašnjim poglavljima smo dokazali da monetarni sistem baziran na fiducijarnom novcu i kamatnoj stopi doprinosi sljedećim pojavama, uglavnom onim slojevima čiji je porast dohotka manji nego porast prosječnog nivoa cijena:

- a. Siromaštvo kroz eroziju kupovne moći dohotka;
- b. Nejednaka distribucija dohotka;
- c. Forsira žensku i dječiju radnu snagu;
- d. Zapuštenost djece i “lepak”⁷⁰ među djecom;
- e. Loš smještaj;
- f. Slaba ishrana;
- g. Slabo zdravstveno stanje;
- h. Slaba edukacija;

⁷⁰ *Lepak* je malajski izraz za dangubljenje vremena tumaranjem naokolo, pogotovo u gradovima, bez uključivanja u bilo kakve produktivne aktivnosti. Kod nas nekad zvano i “besposličarenje”.

i. Porast kriminala.

U dinarskom sistemu, sa stabilnošću u kupovnoj moći novca i dohotka, svi problemi koji su navedeni ne bi bili potpomognuti. Cijelo društvo bi moglo da cvjeta harmonično, bez eksploatacije grupe u društvu sa niskim primanjima. Kada bi takva zajednica imala još i sistem *zekjata*, onda bi dohodak ljudi sa niskim primanjima bio efektivno dopunjen, čime bi se izbrisalo siromaštvo, a sa njim i sve loše posljedice. U kamatnom monetarnom sistemu, sistem *zekjata* nije u mogućnosti da riješi problem siromaštva, iz razloga što na jednoj strani sistem *zekjata* pokušava da riješi probleme, dok na drugoj strani kamatni monetarni sistem stvara probleme.⁷¹ Distribucija dohotka bila bi pravednija ako ne i jednaka, i time bi nestala potreba za ženskom i dječijom radnom snagom za ekonomsko preživljavanje, kao što se događalo u pojedinim zemljama sa bogatim resursima.

Djeci bi se moglo posvetiti više pažnje, uglavnom od strane majke, i društvo bi moglo da harmonično prosperira.⁷² Društvo sa dobrim dohotkom – koji barem podmiruje osnovne potrebe – uglavnom je zdravije, uživa bolju ishranu, bolju educiranost i manje agresivnosti. Neke kriminalne radnje bi se također smanjile, poput krađe i pljački.

⁷¹ Malajska izreka “*gali lubang tutup lubang*” odlično objašnjava takvu situaciju. Doslovno prevedeno znači: iskopati rupu i zakopati rupu. Time se misli na situaciju gdje jedna radnja rješava problem, dok ga druga stvara.

⁷² Islamski ekonomski sistem bi koristio *zekjat* i edukacioni sistem da slomi zlobni krug siromaštva među ljudima.

Sa dinarskim sistemom, mnogo vremena bi ostajalo za druge namjene – jer bi se samo mali dio koristio za zarađivanje za život. U kamatnom monetarnom sistemu, vrijeme biva “ukradeno” od ljudi. Ali sada, oslobođeno vrijeme bi se moglo koristiti za porodične skupove i izlaske, posjete bližnjima i prijateljima, te spiritualno uzvišenje kroz obožavanje i molitve. Razvilo bi se više izbalansirano društvo.

H. Zaštita suvereniteta

Pored svih prednosti koje su navedene u prethodnim poglavljima, možda je najveća i najvažnija prednost da bi dinarski sistem mogao sačuvati naciju od ekonomske i kulturne dominacije od inozemnih sila. U međunarodnom monetarnom sistemu baziranom na kamati, državni dugovi nastavljaju da rastu kako bi se održao takav globalni sistem. Krajnji efekt je da cijeli monetarni sistem pada u ruke inozemnih sila koje posjeduju ogromne internacionalne banke sa sjedištima u raznim zemljama. Ako bi se dogodilo prepuštanje kontrole nad novcem inozemnim silama, bilo bi samo pitanje vremena kada bi došlo do situacije kada će politika, ekonomija i kultura biti na milosti i nemilosti tih stranih sila. Zbog toga bi sve zemlje svijeta, uključujući i muslimanske, trebale da, radi očuvanja svog suvereniteta, razmotre mogućnost uvođenja sistema zlatnog dinara.

U dinarskom sistemu banke, bilo da se radi o lokalnim ili internacionalnim, ne bi bile u mogućnosti da na nepošten način izvlače bogatstvo od ljudi. Vrhunac svega je da bi eliminacijom mogućnosti manipulacije valutom, suverenitet nacije bio zaista zaštićen. Iz ovog razloga je veoma bitno za

sve zemlje, naročito muslimanske, da što prije uvedu sistem zlatnog dinara, pogotovo u ovo doba globalizacijskog pokreta koji zahvata svijet. Pošto se u ime globalizacije ističe mobilnost kapitala i finansijska liberalizacija, opasnost po suverenitet nacije je još veća nego prije. Državne vlasti bi trebale da reagiraju što je moguće brže. Promjena sistema na sistem baziran na zlatu, poput “Islamskog zlatnog dinara”, nije samo da je poželjna, već je potrebna i također **HITNA!**

Gladak prelaz pomoću informacionih tehnologija

Prije nastupa informacionih tehnologija i kompjutera, implementacija dinarskog sistema je zahtijevala političku podršku nacije koja nastoji da uvede takav sistem. Međutim, postojanjem informacionih tehnologija, za početak je omogućeno postojanje dvojnog sistema. Drugim riječima, trenutni fiducijarni novac i dinarski novac bi mogli koegzistirati u istom vremenu kako bi se uradio postepeni prelazak na novi sistem. Ovo je zaista poželjan metod, pošto omogućava prelaz koji je lagahan i gladak, koji isključuje neke nagle promjene koje bi mogle dovesti do neočekivanih šokova u ekonomiji.⁷³ Dakle, u ovom kontekstu, jedna velika korist

⁷³ Trenutni monetarni sistem baziran na kamati je nešto poput “robovlasništva”. Iskorjenjivanje robovlasništva se mora uraditi postepeno, kako ne bi došlo do šokova u ekonomiji. Npr., može se uporediti način iskorjenjivanja robovlasništva u muslimanskim zemljama i u SAD-u. Dok islam osjeća mržnju prema robovlasništvu, ono nikada nije bilo propisano kao haram (zabranjeno). Islam postepeno briše robovlasništvo kroz razne vjerske propise. Npr., ako bi neko učinio pojedine grijeha tokom posta u Ramazanu, onda bi ta osoba morala osloboditi jednog roba kako bi se očistila

informativnih tehnologija je nepotrebnost političke volje za uvođenjem dinarskog sistema. Ono što sada vrijedi je volja pojedinaca i firmi da adaptiraju dinar kao svoju valutu za poslovanje. Ti pojedinci i firme bi se mogli spojiti jedni s drugima putem Interneta, te vršiti međusobne transakcije, koristeći se elektronskim novcem koji ima pokriće u zlatu. Kako god, politička podrška uvođenju zlatnog sistema bi svakako predstavljala veliki plus.

od tog grijeha, itd. Pomoću takvih zakona se vrši postepeno oslobađanje robova. U takvoj situaciji, oslobađanje roba je bila radost za svakog. Prvo bi se rob obradovao što je oslobođen. On bi možda taj dan svog oslobađanja slavio poput rođendana. Čak bi i vlasnik bio sretan iz razloga što dobiva nazad cijenu svog “uloga” (roba), koja se sada sadrži u njegovim vjerskim ubjeđenjima. Vlasnik bi također bio sretan zato što mu se opraštaju njegovi počinjeni grijesi. Ovo postepeno oslobađanje robova bi dalo i šansu oslobođenim da nađu sebi posao u ekonomiji kao slobodni radnici. Stoga ekonomija ne bi bila pogođena takvim procesom oslobađanja. Nasuprot islamskom načinu, u SAD-u se desilo sljedeće: 16. predsjednik Amerike, Abraham Lincoln, ukinuo je robovlasništvo zakonom, čime je otvorio vrata pakla. Momentalno oslobađanje robova je rezultiralo mnogim ekonomskim i socijalnim problemima. Većina robovlasnika se nije slagala sa ovim zakonom. Ne samo da nisu bili plaćeni za svoje robove, iznenadni manjak robova je rezultirao manjkom radne snage na farmama. Bivši robovi su također nailazili na probleme, poput odbojnosti svojih bivših vlasnika, te i stanje nezaposlenosti (pošto oni nisu posjedovali zemlju i potrebna sredstva za rad). Ovo je uzrokovalo i građanski rat između sjevernih i južnih država. Čak i dan-danas, kada su Amerikanci afričkog porijekla slobodni građani SAD-a, još nije uspjela asimilacija sa bijelcima. Još postoji određeni stepen mržnje i prezira između njih.

***Modus Operandi* sistema “Islamskog zlatnog dinara”**

A. Generalni model

Pošto smo završili prikaz manjkavosti trenutnog monetarnog sistema, te i mogućnosti i prednosti IGD sistema, dolazimo do pitanja: gdje da počnemo i kako da uvedemo sistem. Kao što je spomenuto ranije, sistem se mora postepeno uvoditi, isključujući mogućnost da dođe do težih poremećaja u trenutnom sistemu. Veće promjene bi mogle više škoditi nego koristiti. Pored svih prednosti koje nam nudi dinar, implementacija sistema “Islamskog zlatnog dinara” zahtijeva jednostavan mehanizam. Trenutni praktičan način implementacije je uvođenje korištenja elektronskog novca putem Interneta. Pojedinci i firme bi otvorili račune za zlato putem Internet-preduzeća koja nude finansijske usluge (IFSP)⁷⁴, i koja imaju sigurno mjesto za čuvanje zlata. Pojedinci i firme bi onda mogli vršiti međusobne transakcije, izražavajući cijene proizvoda i usluga u dinarima. Svaka transakcija bila bi praćena knjigovodstvenim promjenama na računima učesnika. Fizičko premještanje zlata ne bi bilo potrebno, osim ako neko ne htjedne da podigne zlato sa svog računa. Ovaj sistem je prikazan u dijagramu 4.

Kako bi se omogućilo podizanje novca sa računa, bit će možda potrebne kovačnice zlatnih dinara. Te kovačnice uz čvrste i stabilne objekte za čuvanje su potrebne kako bi se uspostavilo povjerenje ljudi prema cijelom sistemu. U dvojnem sistemu

⁷⁴ Ulogu IFSP-a mogu preuzeti i komercijalne banke koje raspolažu sredstvima za uspostavljanje računa za zlato i nebankarska preduzeća poput e-Dinar Ltd., Labuan, itd.

gdje djeluju i zlatni dinar i fiducijarni novac, mogla bi se koristiti aktuelna svjetska cijena zlata za transakcije između ta dva sistema. Tada, i ako je potrebno, IFSP može kupovati i prodavati zlato na međunarodnom tržištu.

Prihodi IFSP-a bi bili provizija za izvršene transakcije.⁷⁵ Cijena koštanja takvih elektronskih transakcija je uglavnom veoma niska. Za međunarodne transakcije, čovjek više nije obavezan da izdaje kreditno pismo, plaća troškove razmjene, pa čak se i izbjegava valutni rizik.

B. Prvi malezijski model

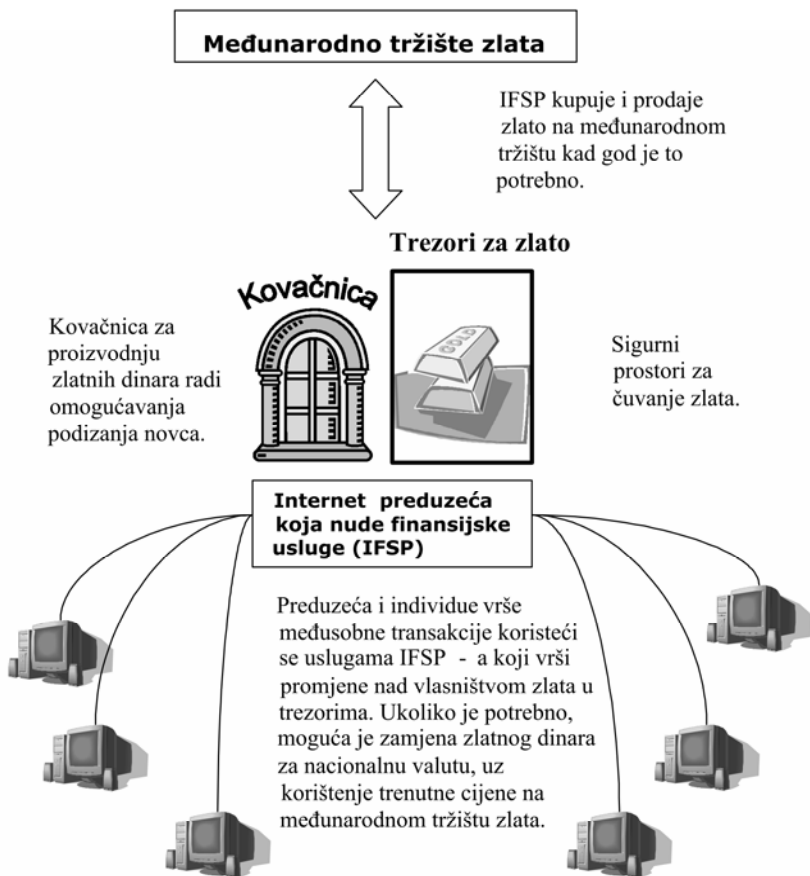
Premijer Malezije, dr. Mahathir Mohamad, predložio je primjenu zlatnog sistema samo za međunarodnu trgovinu, što je dobro promišljena mjera za uvođenje dinarskog sistema. U ovom modelu Centralna banka Malezije bi mogla igrati ulogu IFSP-a, tj. mogla bi čuvati rezerve zlata u svojim trezorima. Kada Malezija trguje sa npr. Indonezijom, razmjena zlata se vrši posredstvom Centralne banke, i samo se isplaćuje neto razlika koja je nastala u određenom periodu (uglavnom jedna godina). Ustvari, svaka transakcija u suštini sadrži i promet zlata. Naravno, te razlike ne moraju biti isplaćene, već mogu biti iskorištene za razne pretplate u budućem periodu. Individualni trgovci i preduzeća bi poslovali sa komercijalnim bankama koje nude račune za zlato. Te iste komercijalne banke bi saradivale sa Centralnom bankom oko podmirenja

⁷⁵ Ako je IFSP lokalno preduzeće, onda bi iznos provizije ostao sačuvan unutar države, dok, ako se radi o inozemnom preduzeću, iznos provizije bi značio odliv zlata iz zemlje.

rezervi zlata potrebnih za poslovanje. Ovaj model je prikazan u dijagramu br. 5.

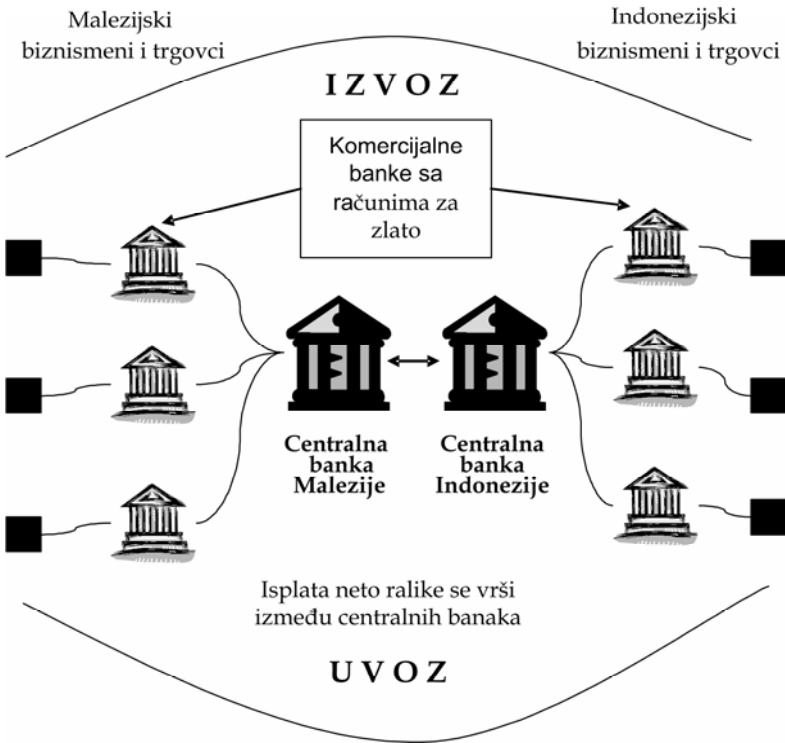
Dijagram 4

Model Islamskog zlatnog dinara

Dijagram 5

Malezijski model Islamskog zlatnog dinara

Primjera radi, pretpostavimo da Malezija izveze u Indoneziju određenu količinu proizvoda i usluga vrijednih 100 poluga zlata, dok u istom periodu uveze iz Indonezije proizvoda i

usluga vrijednih 80 poluga zlata. Malezija bi imala pozitivan trgovinski bilans od 20 poluga zlata. Indonezija treba da isplati samo 20 poluga zlata. Međutim, isplata ne mora biti jedino rješenje. Dvije zemlje se mogu dogovoriti da se razlika iskoristi kao pretplata za sljedeći period, tako da uopće ne dođe do fizičkog premještanja zlata. Ovaj jednostavni sistem totalno eliminira valutni rizik.

Ovdje bi se moglo postaviti pitanje, kako se razlikuje ovaj sistem od jednostavne trampe između dvije zemlje? Prednost ovog sistema je da zlato služi za obilježavanje cijena, što eliminira probleme vezane za trampu (vidi "Novac i ekonomski razvoj" na kraju ove knjige). Tajna razumijevanja prednosti jednostavnog sistema plaćanja zlatom leži u shvatanju socio-ekonomskih implikacija koje su izložene u prethodnim poglavljima.

Neke od ekonomskih prednosti malezijskog modela su sljedeće:

1. Valutni rizik je totalno eliminiran.
2. Smanjenje špekulacija valutama i arbitražnih aktivnosti.
3. Veoma niski transakcijski troškovi.
4. Veoma mala mogućnost ponovnog napada na malezijski RM, kao što je bio slučaj 1997. godine.
5. Ne zahtijeva Internet, ili veoma sigurne informacione tehnologije, kao što se zahtijeva u našem prvom modelu.
6. Pošto se zlato čuva unutar domaćih komercijalnih banaka i domaće centralne banke, transakcijski troškovi ne bi značili odliv zlata iz zemlje.

Neke od prigovora IGD sistemu

Mnogi ljudi sumnjaju u sistem “Islamskog zlatnog dinara”. Oni misle da bi to predstavljalo korak unazad, korak prema srednjem vijeku, daleko od modernog života. Neki od navedenih razloga za takvo razmišljanje su:

A. Zlatni standard i Bretton-Woods sistem su oba propali

Zlatni standard i Bretton-Woods sistem su propali iz razloga što su zemlje štampale više novca nego što su imale zlata. To znači da neke od novčanica nisu imale pokriće zlatom. To je bio razlog propasti ovih sistema.

B. Cijena zlata je fluktuirajuća

Da, istina je da se cijena zlata mijenja iz više razloga. Kada bi SAD štampao dodatnu količinu novčanica, cijena zlata bi porasla. Međutim, čovjek treba da posmatra cijene proizvoda i usluga izražene u zlatu. Zlato je još mnogo stabilnije nego što su promjene kurseva valuta na međunarodnom valutnom tržištu.

C. Zemlje sa proizvodnjom zlata su u prednosti

Ovo je jedno od čestih prigovora. Da bi zemlje koje proizvode zlato bile u prednosti. Ali, to nije ništa drugačije od situacije da Bog da nekom komad zemlje koji je veoma plodan. Voće i povrće koje bi rodilo na tom komadu zemlje bi se onda mijenjalo za zlato. Slično je i sa znanjem i vještinama, koji su, također, od vrijednosti.

Buduće perspektive i izazovi

A. Buduće perspektive

“Islamski zlatni dinar” ili svaki drugi sistem plaćanja zlatom ima odličnu perspektivu u budućnosti iz više razloga. Neki od njih su:

1. Mnogi ljudi su upoznati sa manjkavostima trenutnog sistema, te sa unapređenjem informacionih tehnologija vide i način za izlaz iz njega, stoga se i pojavljuju različite alternative poput e-dinar, e-gold, GoldMoney, itd. Uz pomoć informacionih tehnologija, nije više potrebna politička volja za promjenom, te je moguće i postepeno uvođenje dinara bez da se posebno utiče na trenutni sistem.
2. Nisu potrebni posebni zakonski propisi. Sistem je veoma jednostavan, kao da ljudi, ustvari, ulažu u zlato.
3. Sa uvođenjem i zapanjujućim rastom poslovanja putem Interneta, elektronski novac je neizbježan.
4. Zlato ima velike perspektive kao jedinstvena svjetska valuta. Samo uzmite u obzir opsjednutost čovječanstva za ovim metalom tokom historije.⁷⁶
5. Istovremene ekonomske poteškoće u SAD-u, Evropi i Japanu ohrabruju ljude da razmisle o razlozima tih poteškoća.

B. Izazovi

⁷⁶ Bernstein je mogao napisati knjigu od 400 stranica samo o historiji zlata!

Naravno da nas ni “Islamski zlatni dinar” ne oslobađa raznih izazova od kojih su neki:

1. Institucionaliziranje sistema bi moglo završiti neuspjehom. Naime, nakon “hladnog rata” SAD je izašla kao jedina svjetska sila u današnjem svijetu. Američki dolar igra ulogu svjetske valute. Dok mi tvrdimo da je zlatni sistem dobar za sve ljude svijeta, ipak njegov uspjeh zavisi od toga kako na njega gleda Amerika.
2. Mogući su pokušaji sabotaze sistema. Pošto trenutni sistem fiducijarnog novca i kamatne stope odgovara manjini ljudi, može se očekivati od te grupe da sabotiraju sistem. Jedan način bi mogla biti manipulacija ponudom i potražnjom za zlatom, kako bi se uticalo na cijenu zlata.
3. Uspjeh ovog sistema zavisi od postepenog rasta broja ljudi koji će prihvatiti zlato kao novac. Da bi se to ostvarilo, potrebni su edukacija i marketing.
4. Početni dvojni sistem – fiducijarni novac i dinar – mogao bi predstavljati probleme ukoliko bi ljudi nastavljali da izražavaju cijene u fiducijarnom novcu, te je onda pretvarali u dinarsku cijenu. U to doba bi bile moguće arbitražne aktivnosti između fiducijarnog novca i zlata.
5. Povjerenje prema dinaru se mora osnažiti, posebno kada je riječ o sigurnosti zlata i problematici podizanja zlata.

Neke od ograničenja IGD sistema

Važno je napomenuti da uvođenje “Islamskog zlatnog dinara” obećava socio-ekonomsku pravdu i stabilnost, ali ono ne predstavlja u isto vrijeme sinonim za islamsku ekonomiju. Druge vrijednosti poput taqwa,⁷⁷ shukur,⁷⁸ itd. nisu zagwarantirane uvođenjem sistema.

Ostala pitanja

Iako je ova knjiga obradila temu oko dinara kao poželjne alternative fiducijarnom novcu, ipak nisu izložena mnoga pitanja praktične naravi. Kakav bi bio uticaj uvođenja dinara kao jedinstvene valute za muslimanske zemlje? Kako bi islamski dinar uticao na poslovanje islamskih banaka? Kako bi uticao na međunarodnu razmjenu unutar muslimanskih zemalja kao i sa ostalim zemljama? Da li možemo imati kreditne kartice u dinarskom sistemu? Kakav bi bio uticaj na međunarodnu trgovinu valutama? ... I mnogo drugih pitanja. Pošto postoji ogroman broj pitanja na koja treba dati odgovore, buduća istraživanja o ovim temama su stoga zagwarantirana.

⁷⁷ Pobožnost.

⁷⁸ Zahvalnost.

Poglavlje 5

Zaključak

Ova knjiga iznosi slučaj “Islamskog zlatnog dinara”. Počinje se iznošenjem problema sadržanih u današnjem finansijskom sistemu. Pokazuje se, koristeći se primjerom malezijske finansijske i ekonomske krize iz 1997. godine, da su razlozi konjunktornog ciklusa, nezaposlenosti i inflacije ukorijenjeni u nekim osobinama današnjeg finansijskog sistema, a to su: fiducijarni novac, stopa obavezne rezerve i kamatne stope. Ove tri osobine zajedno omogućuju stvaranje novca u ekonomskom sistemu. Ove osobine nisu samo fundamentalne za mnoge ekonomske probleme, već utiču i na mnoge socijalne probleme. Čak su i kultura i suverenitet nacija u opasnosti u ovom sistemu. Ni islamske banke nisu u mogućnosti da posluju po islamskim principima u ovom sistemu.

Ova knjiga usljed toga izlaže razloge zbog čega bi se trebalo vratiti sistemu baziranom na zlatu, kao što je sistem “Islamskog zlatnog dinara”, koji bi bio u stanju da riješi većinu današnjih ekonomskih i socijalnih problema. Povrat sistemu baziranom na zlatu, ne samo da je preporučljiv već je, kako bitan tako i hitan, radi očuvanja suvereniteta nacija, pogotovo u današnjem dobu globalizacije.

Povrat zlatnom sistemu ne bi bio lagahan i bez mnogo otpora. Moraju se očekivati pritisci i otpori iz razloga što trenutni finansijski sistem odgovara maloj grupi ljudi koja ga kontrolira, i koja izvlači ogromne profite iz njega. Ta grupa, ne samo da je finansijski jaka već najvjerovatnije ima i jak politički uticaj. Moguće je da ta grupa ljudi već ima kontrolu nad svjetskom ekonomijom i politikom.

Stoga je veoma bitno da oni koji žele da vide realnu islamsku ekonomiju i realno islamsko bankarstvo – redefiniiraju novac. Slabija nacija nije u mogućnosti da se potpuno oslobodi inozemne dominacije sve dok ne uvede sistem poput zlatnog dinara, koji je potreban iz ekonomskih, socijalnih, kulturnih, političkih i vjerskih razloga. Do tada, islamska ekonomija, bankarstvo i finansije ostaju samo u obliku snova.

Dodatak

Novac i ekonomski razvoj

Novac i njegove funkcije

Novac je uglavnom sve što se prihvaća kao sredstvo plaćanja za proizvode, usluge i podmirenje dugova. Obični ljudi smatraju novcem samo papirni novac i metalne novčiće. Međutim, ekonomisti uzimaju za novac sve što se može koristiti za plaćanje, poput čekova, elektronskih transfera novca, itd. Čekovi i elektronski transferi novca su uglavnom plaćanja sa tekućih računa i štednih uloga. Tekući računi i štedni ulogi su još zvani i ulogi po videnju. U starom dobu, ljudi su čak koristili kamenje i školjke kao novac, što je kasnije zamijenjeno plemenitim metalima poput zlata i srebra. Sve do kraja 20. vijeka, zlato je igralo glavnu ulogu novca, na jedan ili drugi način, pošto je i papirni novac imao pokriće u zlatu u sistemu zlatnog standarda.

Primarna funkcija novca u ekonomiji je da igra ulogu **sredstva razmjene**, tj. novac se koristi za plaćanje proizvoda i usluga. Mada je to jednostavna funkcija, ona je veoma važna za ubrzanje ekonomskog razvoja i podizanja životnog standarda nacija. Njena funkcija kao sredstvo razmjene doprinosi visokom stepenu **ekonomske efikasnosti**. U ekonomiji

baziranoj na trampiji⁷⁹, efikasnost je potisnuta, čime je i životni standard u takvoj ekonomiji uglavnom nizak. Ta ekonomska neefikasnost može se prikazati na sljedeći način:

Zamislimo kao primjer profesora Adama, eksperta ekonometrije,⁸⁰ koji živi u ekonomiji trampe. Pretpostavimo da je jedina stvar koju ovaj profesor odlično zna predavanje o ekonometriji. Pošto u ovom sistemu nema novca, kada god profesor Adam bude gladan, on mora da nađe nekoga ko bi mu dao hranu za njegovo predavanje o ekonometriji. Recimo da bi on želio da jede pečenu piletinu. Prvo, on mora da nađe nekoga ko želi da ustupi svoje pile, drugo, u isto vrijeme ta osoba mora biti željna da zauzvrat primi čas ekonometrije. Samo pronalaženje takve osobe je problem, ali dodatnu poteškoću predstavlja i pitanje: koliko dugo predavanje biva protuvrijednost jednom piletu. Sa ovakvim problemima, dosta vremena (što je **transakcijski trošak**) se dangubi na pronalaženje osobe koja ima tačno ono što mi želimo, a u isto vrijeme da ta osoba želi ono što mi nudimo. Onda se mora i dogovoriti o uvjetima razmjene. Da li jedan čas predavanja vrijedi jedno cijelo pile, ili pola, ili više? Ovo se naziva **duplo podudaranje potreba**. Pošto su transakcijski troškovi ekstremno visoki u ekonomiji trampe, ljudi imaju mogućnost da uživaju veoma malo stvari u životu. U takvom sistemu, profesoru

Adamu bi bilo bolje da sam počne proizvoditi hranu za sebe, (bez obzira kako jadni njegovi rezultati proizvodnje bili),

⁷⁹ Tj., u ekonomiji bez novca, gdje se dobra i usluge mijenjaju direktno za druga dobra i usluge.

⁸⁰ Ekonometrija je kvantitativna disciplina koja se koristi za mjerenje i predviđanje ekonomskih vrijednosti.

preživljavanja radi, nego da bude ekonometrista. Stoga nije slučajnost da su, u primitivnim društvima koja nisu koristila novac, većina ljudi bili zemljoradnici, lovci i sakupljači hrane. Većina njihovog vremena i ekonomske aktivnosti je bila usmjerena za proizvodnju bazičnih životnih potrepština, čime su bili u mogućnosti da uživaju samo mali broj proizvoda i usluga, naravno u malim količinama.

Uvođenjem novca nestaje problem duplog podudaranja potreba. Sada je profesor Adam u mogućnosti da drži časove ekonometrije onima koji su željni da slušaju uz, naravno, novčanu naknadu. Onda on taj novac koristi kao sredstvo plaćanja za dobra i usluge po njegovom izboru. Pošto je novac lahko djeljiv, pitanja poput – koliko dugo treba da traje predavanje vrijedno jednom piletu – nestaju. Zbog toga, uvođenjem novca u sistem, mnogo **vremena se oslobađa**, pošto se više ne mora tražiti osoba koja želi ono što mi nudimo, a nudi ono što mi želimo. Ovo, također, omogućava čovjeku da se specijalizira u onom poslu koji najbolje radi. Sa specijalizacijom, osobine poput vještine, znanja i produktivnosti se poboljšavaju, tako da se može proizvesti više proizvoda i usluga koja se razmjenjuju u ekonomiji. To bi, naravno, vodilo poboljšanju životnog standarda društva.

Da bi neki predmet funkcionirao efektivno kao novac, mora imati sljedeće karakteristike: (I) lagahna standardizacija, tako da je jednostavno utvrditi njegovu vrijednost; (II) mora biti prihvaćen od većine ljudi; (III) lahko djeljiv; (IV) lagahan za nositi sa sobom; i (V) da se ne kvari brzo.

Druga funkcija novca je sadržana u tome da je novac obračunska jedinica. Dakle, jedna majica vrijedi 45 RM, ili duguješ mi 100 RM, itd. Novcem se mjeri vrijednost kao što se kilogramima mjeri težina i metrima dužina. Ovo je veoma važna funkcija, pošto nas oslobađa potreba postavljanja omjera za trampu između svih proizvoda i usluga koji postoje u ekonomiji.⁸¹

Treća funkcija novca je da služi kao **čuvar vrijednosti**. Ovo se, uglavnom, odnosi na kupovnu moć novca tokom dužeg perioda. Ako je novac dobar čuvar vrijednosti, onda bi njegova kupovna moć ostala sačuvana od momenta kada je novac primljen do momenta kada je potrošen. Ako se za 1.000 RM može danas kupiti određena količina dobara, i ako se godinu kasnije za isti iznos može kupiti ista količina dobara, onda je novac bio dobar čuvar vrijednosti tokom te godine. Pored novca, i druge stvari mogu biti korištene kao čuvari vrijednosti, kao npr. investicije u dionice, imovina poput kuća i zemljišta, umjetnička djela, itd. Činjenica je da su mnoge od ovih navedenih stvari bolji čuvari vrijednosti nego novac jer osiguravaju veće prinose nego novac sam po sebi. U 2. poglavlju je prikazano da u trenutnom finansijskom sistemu **novac nije dobar čuvar vrijednosti** pošto njegova vrijednost uglavnom pada tokom vremena, tj. opada mu kupovna moć usljed inflacije.

⁸¹ U ekonomiji trampe, ako postoji 100 dobara, moralo bi se postaviti 4.950 međusobnih cijena. Sa uvođenjem novca međutim, svih 100 proizvoda će imati svoju cijenu, tj. samo je potrebno ukupno 100 cijena.

Finansijski posrednici i ekonomski razvoj

U prošlom poglavlju smo prikazali važnost novca za efikasnost ekonomije što je, naravno, uvjet i za ekonomski razvoj. Ta efikasnost i razvoj ekonomije se mogu još više povećati ako su utemeljeni dobro funkcionirajući finansijski posrednici. Ti posrednici su banke, štedna udruženja, tržište kapitala, itd. Važna uloga tih finansijskih posrednika je da vrše usmjeravanje štednje domaćinstava i firmi prema novim investicijama u proizvodnju dobara i usluga u ekonomiji. Moglo bi se reći da vrše mobilizaciju štednje (nekonsumirani dio prihoda) od suficitnih jedinica (jedinica sa viškom novca) i usmjeravaju ih prema deficitnim jedinicama (onima kojima je potreban novac za investicije poput proizvodnih preduzeća). Ta funkcija je veoma važna iz razloga što bi štednja koja se ne mobilizira predstavljala neiskorištena sredstva, tj. bila bi tezaurisana⁸².

Prema tome, ako se u ekonomiji koristi novac, i ako postoji dobro funkcionirajući finansijski sistem, proizvodila bi se i razmjenjivala veća količina dobara i usluga. Kroz efikasnost i specijalizaciju, došlo bi do daljnjeg rasta standarda i kvaliteta života. U takvom efikasnom sistemu **gotovo** svaku stvar koju čovjek posjeduje ili koristi ne zna sâm da proizvede, ali ipak ima vlasništvo nad njima. Tako, npr., neka osoba ima auto, ali ta ista osoba ne zna kako se to isto auto proizvodi. Proizvođač auta ne može zahtijevati auto nazad kao svoje vlasništvo.

⁸² Kada bi neko čuvao novac ispod jastuka, onda drugi ne bi bili u mogućnosti da iskoriste taj novac u produktivne svrhe. Zbog toga bi takav način štednje predstavljao tezaurisanje novca u ekonomiji.

Sličan je slučaj i sa odjećom. Čovjek možda nikad u svom životu nije vidio fabriku odjeće, ali ipak nosi na sebi njene proizvode. Neko nosi naočale bez ikakve ideje o proizvodnji istih. Izgleda kao da se radi o poklonu Boga ljudskom društvu, pa su ljudi u mogućnosti da izvrše specijalizaciju rada i razmjenu dobara i usluga. Finansijski posrednici također olakšavaju edukaciju i tehnološki napredak kroz razvoj i istraživanje.

Na drugoj strani, zamislite osobu koja odluči da postane pustinjač; ode u brda i živi sam u kafezu. Njemu samom vjerovatno nije potreban ni novac, niti monetarni sistem, a ne trebaju mu ni finansijski posrednici. On bi morao da proizvede sebi sve što mu je potrebno, od hrane za život, pa do kuće za stanovanje. Ako bi želio kolač, morao bi prvo da posije pšenicu. Nakon što izraste, morao bi samljeti brašno. Također bi morao da posadi šećernu trsku, da bi napravio šećer. Morao bi imati kokoši radi jaja, te nabaviti drva radi pečenja, itd. Vjerovatno bi trebalo dosta vremena da napravi svoj prvi kolač.⁸³ Dakle, sav ovaj rad je samo za jedan komad kolača, a da ne pričamo o svim čovjekovim potrepštinama kao, npr., odjeća, kuća, itd. Dakle, visoki životni standard koji mi danas imamo uz veliki izbor proizvoda i usluga je uveliko potpomognut novcem i finansijskim sistemom. Zemlja koja želi da razvije ekonomiju i da popravi životni standard svojih građana, prvo mora biti sigurna da su dvije stvari na svom mjestu – novac i dobro funkcionirajući finansijski sistem.

⁸³ Također, ne smije zaboraviti da drži kravu, pošto mu je potrebno i mlijeko. Bez mlijeka nema ni maslaca, a bez maslaca kolač nema okus kolača!

Prethodna priča nam ukazuje na to da je novac presudan za ekonomiju. Kako god, priroda i funkcije novca, te i finansijski sistem, zahtijevaju daljna razmatranja i istraživanja. Novac je danas uglavnom sastavljen od fiducijarnog novca (novca bez zlatnog pokrića), a finansijski sistem je uglavnom baziran na kamati. Poglavlja 2. i 3. iznose na svjetlo negativne socio-ekonomske efekte ekonomskog sistema baziranog na fiducijarnom novcu i kamatnoj stopi, i time nalažu potrebu za preispitivanjem prirode i uloge novca kakav je trenutno u sadašnjem finansijskom sistemu. Poglavlje 4. ukazuje na koristi i superiornost sistema zlatnog dinara, prikazujući kako je u mogućnosti da riješi većinu, ako ne i sve nepogodnosti trenutnog sistema. To su razlozi koji dovode do socio-ekonomske opravdanosti uvođenja “Islamskog zlatnog dinara”.

Bibliografija

Ahamed Kameel Meera i Hassanuddeen Abdul Aziz, *The Malaysian Financial Crisis of 1997: Is the Monetary Sector the Culprit?*, Journal IKIM, Vol. 9 (1), str. 1–13.

Ahmad Sarji Abdul Hamid, *Malaysia's Vision 2020: Understanding the Concept, Implications and Challenges*, Petaling Jaya: Pelanduk Publications, 1997.

Anwar Zainal Abidin, *Sejarah Penggunaan Matawang Dinar*, prezentacija na seminaru Dinar Peringkat Kebangsaan, 16. mart, 2002., Kuala Lumpur.

Bank Negara Malaysia, godišnji izvještaj 2000.

Bernstein, Peter L., *The Power of Gold*; John Wiley, 2000.

Brealy, Richard A. i Steward C. Myers, *Principles of Corporate Finance*, 4th ed., McGraw-Hill, 1991.

Business Week, *Hot Money*, 20. mart, 1995.

Cargill, Thomas F., *Money, The Financial System and Monetary Policy*, Prentice Hall, 1979.

Choudhury, Masudul Alam, *Money in Islam: a study in Islamic political economy*, London: Routledge, 1997.

Chown, John f., *A History of Money*, London Routledge, 1994. Cribb, Joe (ed.), *Money-From cowrie shell to credit cards*, British Museum Publications, 1986.

Dornbush, Rudiger i Stanley Fischer, *Macroeconomics*, 3rd ed., McGraw-hill, 1984.

El-Diwanly, Tarek, *The Problem With Interest*, TA-HA Publishers, United Kingdom, 1997.

Klein, *Money and the Economy*, 4th ed., New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1978.

Lietaer, Bernard, *The Future of Money*, Century, 2001.

Lipsey, Richard G. i Peter O. Steiner, *Economics*, 4th ed., Harper and Row, 1978.

Mahathir Mohamad, *Globalisation and the New Realities*, Subang Jaya: Pelanduk Publications, 2002.

Mahathir Mohamad, *Islam and the Muslim Ummah*, Subang Jaya: Pelanduk Publications, 2001.

Macedo, Jorge Braga de, Barry Eichengreen i Jaime Reis (ed.), *Currency Convertibility-The gold standard and beyond*, London: Routledge, 1996.

Mishkin, Frederic S., *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*, 6th ed., Addison Wesley, 2001.

Morrell, James, *The Future of the Dollar and the World Reserve System*, Butterworths, 1981.

Navaratnam, Ramon V., *Malaysia's Economic Sustainability: Confronting New Challenges Amidst Global Realities*, Subang Jaya: Pelanduk Publications, 2002.

Neoh, Soon Kean, *Stock Market Investment in Malaysia and Singapore*, Kuala Lumpur: Berita Publishing, 1986.

Sherman, Eugene J., *Gold Investment*, Prentice Hall, 1986.

Izveštaj: United Nations Human Development, 1996.

Vadillo, Umar I., *The Return of the Gold Dinar: A Study of Money in Islamic Law*, Madinah Press, 1996.

Članci sa Interneta

“The Islamic Dinar”, datum pristupa: 18. oktobar 2001.

<http://www.murabitun.org/WITO/dinar.html>

“The Case for Gold”, datum pristupa: 4. decembar 2001.

<http://www.the-privateer.com/gold.html>

Corsetti, Giancarlo, Paolo Pesenti i Nouriel Roubini, “What Caused the Asian Currency and Financial Crisis? Part II: The Policy Debate”, septembar 1998.

<http://www.stern.nyu.edu/globalmacro/asiacri2.pdf>

Dibbeli, Julian, “In Gold We Trust”, datum pristupa: 21. februar 2002.

http://www.Wired.com/wired/archive/10.01/egold_pr.html

Corsetti, Giancarlo, Paolo Pesenti i Nouriel Roubini, “Fundamental Determinants of the Asian Crisis: A Preliminary Assessment”, novembar 1998.

<http://www.stern.nyu.edu/globalmacro/jimf06.pdf>

Radelet, Steve i Jeffrey Sachs, “The Onset of the East Asian Financial Crisis”, mart 1998.

<http://www.hiid.harvard.edu/hiidpapers/easonset2.pdf>

Radelet, Steve i Jeffrey Sachs, “What have we learned, so far, from the East Asian Financial Crisis?”, januar 1999.

<http://www.hiid.harvard.edu/pub/other/aea122.pdf>

Roubini, Nouriel, “The Case Against Currency Boards: Debunking 10 Myths about the Benefits of Currency Boards”.

<http://www.stern.nyu.edu/globalmacro/CurrencyBoardsRoubini.html>

Krugman, Paul, “Bahtulism: Who poisoned Asia’s Currency Markets?” Slate, august 1997.

<http://www.mit.edu/krugman/web/baht.html>

Krugman, Paul, “What Happened to Asia?”, januar 1998.

<http://www.mit.edu/krugman/web/DISINTER.html>

Roubini, Nouriel, “An Introduction to Open Economy, Macroeconomics, Currency Crises and an Analysis of the Causes the Asian Crisis”, datum pristupa: 20. januar 1999.

<http://www.stern.nyu.edu/~nroubini/NOTES/intromacro.html>

Roubini, Nouriel, Giancarlo Corsetti i Paolo Pesenti, “What Caused the Asian Currency and Financial Crisis? Part I: A Macroeconomic Overview”, septembar 1998.

<http://www.stern.nyu.edu/globalmacro/AsianCrisis.pdf>

Indeks

- Abdul Malik ibn Marvan 81
Agregatna potražnja 43, 49
Agrikultura 74, 75
Al-Makrizi 15
Arbitraža 52, 53, 55, 59, 60, 86, 87
Arbitražne aktivnosti 53, 58, 60, 86, 98, 101
Arbitražni profit 57, 58, 60
- Bankrot 32, 42, 43, 45, 51
Bank Negara Malaysia 47, 61
Besplatan novac 55
Beta koeficijent 37
BDP (bruto društveni proizvod) 29, 31, 36, 38, 40, 44, 50, 51, 63
Bernstein, Peter L. 16
Binarni komadić memorije 19, 78, 87
Bretton-Woods system 15, 82, 83, 99
- Centralna banka 18, 19, 22, 26, 47, 54, 95
Cijena 18, 22, 25, 29-32, 34, 35, 37, 38, 40-45, 50-53, 61, 62, 65-74, 86-89, 94, 95, 98, 99, 101
- Čuvar vrijednosti 108
- Damask 81
Depozit 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 40, 47, 61,
Dinar 14-16, 18, 81, 83-88, 91-94, 100-102, 104, 111,
Dirhem 15, 81, 83, 88
Distribucija dohotka 68, 89, 90
Diverzifikacija rizika 88
Dolar 16, 55, 78, 82, 86, 101

Duplo podudaranje potreba 106

Džini indeks 68

E-dinar 15, 100

Ekonomska aktivnost 43, 45, 49, 50, 107

Ekonomska depresija 17

Ekonomska efikasnost 105

Ekonomska kolonijalizacija 79

Ekonomska kriza 13, 17, 18, 21, 22, 25, 53, 103

Ekonomska neefikasnost 106

Ekspanzivna monetarna politika 46, 48, 83

E-novac 84

Euro 16, 88

Falsificiranje novca 84, 85

Fiducijarni novac 13, 15, 16, 19-22, 26, 28, 31, 32, 38-40, 42, 44, 51-53, 60, 65, 67, 68, 74-77, 79, 83-85, 88, 89, 92, 95, 101-103, 111

Fiksirani kursevi 55, 82

Finansijska liberalizacija 92

Finansijske usluge 94

Finansijski posrednici 20, 109, 110

Finansijski sistem 13, 20, 21, 26, 44, 54, 77, 79, 83, 103, 104, 109-111

Finansiranje dugovima 22

Fluktuirajući kursevi 15, 16, 82, 86

Globalizacija 14, 52, 78, 92, 103

GoldMoney 15, 100

Hiperinflacijski pritisak 63

- Ibn Khaldun 15
IGD 13, 84, 94, 99, 102
Inflacija 13, 16-18, 32, 62, 65, 66, 103, 108
Inflacijski pritisak 31, 85
Inozemna novčana sredstva 47
Internacionalna trgovina 85, 86, 88
Internacionalna valuta 81
Internacionalne banke 78, 91
Internacionalni giganti 52, 78
Internet 83, 84, 93, 94, 98, 100
Islamska ekonomija 14, 81, 82, 102, 104
Islamske banke 13, 51-53, 102, 103
Islamski finansijski proizvodi 13
Islamski zlatni dinar 13, 14, 79, 81, 83, 92, 94, 99-103, 111
- Jednačina razmjene 21, 30, 31, 41, 60, 62, 63, 65
Jen 16
- Kamata 13, 19, 20, 21, 25, 26, 28, 31, 32, 34, 40, 42, 44, 51, 84, 85, 87, 91, 111
Kamatna stopa 13, 16, 17, 20-22, 24-26, 28, 32, 34, 35, 38, 44, 46-49, 51-53, 55, 60, 65, 67, 68, 71, 75-77, 79, 83, 89, 101, 103, 111
Kapital 32, 36-42, 44, 45, 48-50, 66, 67, 69, 87, 92, 109
Kejnezijanci 30, 62
Kolonijalizacija 79
Komericalna banka 95, 98
Koncentracija bogastva 67
Konsignacija 85
Kontrakcija monetarne mase 39, 40, 41, 42, 84
Kontrola kretanja kapitala 48, 49
Konjunktorni ciklus 13, 16-18, 22, 32, 39, 49, 50, 54, 65, 87, 103
Kredit 23-28, 34-42, 44-48, 58, 66, 71, 72, 77, 79, 87
Kreditne kartice 27, 62, 84, 87, 102
Kreditno pismo 95

- Kriminal 76, 90
Kršćanska Evropa 81
Kultura 13, 91, 103, 104
Kulturološka kolonijalizacija 79
Kupovna moć 66, 67, 69, 70, 71, 75, 77, 79, 85, 89, 90, 108
Kurs (devizni; valutni) 15, 54-59, 81-83, 86, 87, 99
Kvantitativna teorija novca 30, 31, 63
- Manipulativne aktivnosti 60, 87
Manjak; Manjkavost 13, 36, 79, 82, 94, 100
Mobilnost kapitala 92
Monetarna masa 20, 21, 24-29, 31, 32, 34-36, 38-42, 44-47, 49, 61-63, 65-67, 69, 70, 84, 85, 87, 88
Muhammed a.s. 15, 81, 88
Multiplikacija depozita 24, 40
Mundell, Robert 16
M1 61, 66
- Napuhana ponuda 40
Napuhane cijene imovine 31
Neiskorišteni resursi 49
Nenaplativi krediti 37, 45, 48
Neodgojenost djece 75
Neperformansni krediti 26
Neproduktivni sektor 34, 50
Nezaposlenost 13, 31, 32, 36, 43, 45, 49, 50, 65, 87, 103
Nominalni BDP 30, 31, 63
Novčana ponuda 32, 36, 40, 44, 50, 51
- Obostrano podudaranje interesa 85
Oporezivanje većine 67

- Pad kupovne moći 67, 69
Pad vrijednosti 54
Papirni novac 19, 62, 83, 85, 86, 105
P/E koeficijent 37
Period oporavka 32, 44
Politika 24, 28, 46-49, 55, 69, 83, 91, 104
Ponuda novca 32, 36, 40, 44, 50, 51
Porodica 75
Potencijalni BDP 31, 32, 34-36, 38, 40, 44, 50, 51
Potražnja 25, 43, 45, 49, 86, 101
Potrošački indeks cijena 61, 66, 68
Prodavači roti ćanaija 72-74
Produktivni kapacitet ekonomije 50
Prosječni nivo cijena 30, 31, 61, 62, 66
Puna zaposlenost 31, 44
- Radna snaga 32, 34, 36, 47, 49, 75, 87, 89, 90
Radnici 17, 25, 36, 45, 47, 48, 66, 72, 77, 107
Radnički sindikat 72
Razlika u distribuciji dohotka 66, 67
Razvod braka 75
Realna ekonomija 29, 45, 104
Realni sektor 29, 30-32, 34, 43-45, 48, 49, 85, 87-89
Recesija 14, 17, 43, 48, 49, 87
Recesijski ciklus 44
Rok otplate kredita 26, 41, 45, 71
- Sabotaža 101
Siromaštvo 67, 73, 75, 76, 89, 90
Sistem elektronskog plaćanja 83
Sistem plaćanja 13, 16, 18, 85, 98, 100
Sjedinjene Američke Države (SAD) 17, 82, 92, 93, 99, 100, 101
Složene kamate 20
Socio-ekonomski efekti 16, 22, 65, 66, 98, 111

- Sovjetski savez 62
Sredstvo plaćanja 15, 19, 81, 83, 86, 105, 107
Sredstvo razmjene 16, 19, 86, 105
Stagnacija ekonomije 55
Stambena situacija 69, 70
Stopa obavezne reserve 13, 19-23, 27, 28, 38, 40, 44, 46, 47, 52, 65, 83, 84, 103
Stvaranje novca 19, 22-24, 26-28, 32, 51, 65, 66, 70, 72, 77, 78, 84, 103
Stvaranje siromaštva 67, 75, 76, 89
Stvarni BDP 29, 31
Subvencije 74
Suverenitet 77-80, 91, 92, 103
Svjetska banka 82
Svjetska valuta 100, 101
- Šerijatska valuta 88
Špekulacija valutama 21, 55, 98
Špekulant 38
Špekulativni profit 57
Štedni ulozi 105
Štednja 46, 109
- Tekući računi 105
Trampa 85, 98, 106, 108
Transakcijski trošak 88, 98, 106
Trougla arbitraža 60
Tržište dionica 35, 37, 38
Tržište fjučersa 54
Tržište kapitala 38-40, 42, 44, 45, 50, 66, 67, 69, 109
Tržište nekretnina 37, 38, 42, 44, 45, 50, 66, 67, 69
Tržište opcija 54
Tržišni rizik 37

- Ukupni nivo cijena 29
- Unapređenje trgovine 88
- Uništenje prirodnog okoliša 76
- Uništenje šuma 76

- Valuta 54-58, 60, 61, 81-83, 85-88, 91, 93, 98-102
- Valutni rizik 54, 55, 82, 86, 88, 95, 98
- Varijabilne kamatne stope 46
- Višak kapaciteta 49

- Zagađenost zraka 76
- Zakon jedne cijene 52, 53
- Zapošljavanje žena 75
- Zapuštenost djece 75, 89
- Zekjat 90
- Zlatni dinar 83, 91, 92, 94, 95, 104
- Zlatni sistem 83, 93, 95, 101, 104
- Zlatni standard 81, 82, 99, 105
- Zlostavljanje djece 75

O piscu

Dr. Ahamed

Kameel Mydin Meera

je rukovodilac Katedre za poslovnju administraciju pri Fakultetu za ekonomiju i menadžment (Faculty of Economics and Management Science), Međunarodni islamski univerzitet Malezije (International Islamic University Malaysia), u Kuala Lumpur, Malezija. Nosilac je zvanja doktora nauka u finansijama sa Univerziteta u Sjevernom Teksasu (University of North Texas), Denton, Texas, USA. Diplomirao je i magistrirao u oblasti ekonomije na Međunarodnom islamskom univerzitetu Malezije. Njegova polja interesa i ekspertize uključuju finansijska tržišta, analizu investicija, makroekonomiju, ekonomiju socijalnih pitanja i matematske metode u ekonomiji. Raspolaže velikim iskustvom u podučavanju, obrazovanju, konsultantskom i naučno-istraživačkom radu u prethodno pobrojanim poljima. Njegova djela su publikovana u lokalnim i internacionalnim časopisima/žurnalima.

Alternativa ekonomskom iznurivanju

Komentar prof. Fatmira Alispahića

Bosansko izdanje popularno pisane ekonomske studije “Islamski zlatni dinar”, malezijskog univerzitetskog profesora Ahameda Kameela Mydina Meerae, značajno je za etabliranje savremene ekonomske kulture u bošnjačkom i bosanskohercegovačkom duhovnom prostoru. Dakako, mi bismo bh. pojavu ove knjige mogli promatrati i u općem, informativnom kontekstu, jer su u BiH objavljuje mnoštvo knjiga koje se ne tiču BiH, već za znatiželjne čitaoce bivaju slika nekih dalekih svjetova i razmišljanja. Svaka knjiga ima svoga čitaoca, pa bi ga našla i ova.

No, knjiga prof. Kameela prevazilazi taj kontekst, jer se u njoj nalazi znanje za kojim vapi bosanska, a posebno bošnjačka stvarnost. Iako knjiga nije pisana s namjerom da poduči isključivo Bošnjake ekonomskoj kulturi, mi je želimo takvom tumačiti, budući da u našem kulturnom prostoru nemamo knjiga iz ekonomske oblasti koje su namijenjene običnom čitaocu. Knjiga prof. Kameela se ni u jednom dijelu ne dotiče Bosne, ali se sve što ona donosi tiče Bosne i Bošnjaka, kao zemlje i naroda koji nestaju u galopu ekonomskih aspekata globalizacije. Otud bosansko izdanje ove knjige želimo promatrati u primjenjivom, prosvjetiteljskom kontekstu. Naša je namjera da bosansko izdanje “Islamskog Zlatnog Dinara”

ima bosansku misiju, u bošnjačkom narodu, a ne da završi kao specijalistička literatura na policama nekoličine sakupljača ekonomske literature. Ova je knjiga namijenjena bošnjačkoj javnosti, u onom sloju koji ima moć da utiče na stvarnost, a koji bi trebao imati dostatan nivo ekonomske educiranosti u političkim i javnim poslovima kojima se bavi.

Pojavu ove zanimljive studije nužno je akceptirati u kontekstu sveukupne demokratske i ekonomske zapuštenosti bošnjačkog naroda. Desetljeća, ako ne i stoljeća, stranog ili ideološkog tutorstva, u Bošnjacima su nataložila genetsku indolenciju spram obaveze da se brigom o sebi svjedoči nacionalna samoodrživost. Bošnjačka zemlja, i imovina, predmet su velikodržavne otimačine od strane Srbije i Hrvatske, kao zemalja čiju opstojnost ne ugrožava ni jedan faktor. Srbi i Hrvati će opstati po inerciji, ma koliko u kritičnoj masi poznavali ili ne poznavali ekonomska pravila opstanka. Bošnjaci su u nezavidnoj poziciji, jer im opstanak bukvalno ovisi od aktivnog razumijevanja političkih i ekonomskih procesa koji ugrožavaju nacionalni suverenitet.

Preživljavanje Bošnjaka, muslimana, na evropskim prostorima, nakon povlačenja Turske Carevine, splet je različitih okolnosti. Ni jedna od tih okolnosti danas ne postoji. Sa raspadom Jugoslavije, sa slomom socijalizma, sa nestankom Titove politike nesvrstanosti, u kojoj je briga prema jugoslovenskim muslimanima imala značenje vize za uticaj u "trećem svijetu", itd, itd. – Bošnjaci su izgubili posljednja uporišta nade da oni nekome na ovim prostorima trebaju, onako, sami po sebi. Danas, kada su bestidno očitovani genocidni i hegemonistički planovi bošnjačkog susjedstva, Srbije i Hrvatske, kada je globalna politika zainteresirana za

izmišljanje tzv. islamskog terorizma i u bošnjačko-muslimanskom narodu, i napose, kada globalizacijski proces vodi pustošenju bošnjačke ekonomske moći – Bošnjaci se nemaju u šta drugo uzdati osim u svoju sposobnost da prepoznaju kritične tačke na kojima moraju braniti svoj suverenitet.

Nije nikakva tajna da Bošnjaci danas nemaju razvijene institucije koje bi strateški promišljale bošnjačku budućnost. Paradoksalno je što Bošnjaci imaju izuzetne intelektualne i ekspertne potencijale, ali razasute po individualnim postignućima. Nekoliko institucija koje slove kao bošnjačke i muslimanske dosad nisu pokazivale afinitet da iniciraju stvaranje akademskog servera odakle bi se strateški analizirali procesi koji ugrožavaju bošnjački opstanak, a s druge strane, projicirali projekti za učvršćivanje prava na budućnost.

Aspekt zapuštenosti ekonomske kulture u Bošnjaka ubjedljiva je slika sveukupne bošnjačke izgubljenosti u vremenu i prostoru. U bošnjačkom društvu, u apsolutnoj mjeri, ne postoji razumijevanje da se suverenitet u globaliziranom svijetu mjeri ekonomskom potencijom nacionalnog subjekta. U Bošnjaka se još uvijek misli da su samo kultura i samo vjera znakovi postojanja i garant opstanka. Zaboravlja se da i Cigani imaju kulturu, doduše stvaranu van institucija, ali da im ta kultura ne obezbjeđuje nacionalni suverenitet. Zaboravlja se, uz to, da kultura ne nastaje sama od sebe, i da je za kulturu nužna ekonomska podrška, koju su Bošnjaci, silom prilika, kako-tako, uživali u prethodnim političkim ambijentima. Ako se kultura, kao istureni znak identiteta, ne bude imala od čega hraniti, to će nužno dovesti do izglednjivanja identiteta, i vremenom, do njegovog nestanka. Direktno kazano, ako se

dogodi da ekonomskim tokovima na bh. prostorima gdje su Bošnjaci u većini bude strujao isključivo strani, i uz to hegemonistički kapital, Bošnjaci će svoju kulturu, kao znak identiteta – izgubiti. Ne samo zbog toga što je neće imati čime prehranjivati, već mnogo više zbog toga što će se raspušteni bošnjački um naći na udaru stranih medijskih, obrazovnih, kulturnih i jezičkih uticaja koji će sa osvajačkim zadovoljstvom imati ekonomsku podršku. I politika, i kultura, kao istureni znakovi nacionalnog identiteta, i suvereniteta, uslovljeni su isključivo ekonomskom podlogom. Ako iza jedne politike, i jedne kulture, ne stoji ekonomska moć, onda su ovi faktori suvereniteta, i identiteta, osuđeni na propast.

Ponavljamo – kod Bošnjaka u apsolutnoj mjeri ne postoji ovakvo razumijevanje faktora na kojima se zasniva nacionalni opstanak. Primjera je mnogo, a navest ćemo jedan: privatizacija. Pod ucjenjivačkim pritiscima međunarodnih organizacija u BiH na silu je sprovedena brzinska privatizacija. Kazano je da BiH ne može biti evropski partner, dobiti međunarodnu finansijsku pomoć, da će ostati na repu globalnih događaja, ako se po svaku cijenu ne sprovede tranzicija vlasništva, odnosno privatizacija nekadašnje društvene imovine. Za obezvrijeđene certifikate, koje su građani dobili kao naknadu za tranziciju vlasništva, otkupljivane su fabrike, poslovni prostori, napose, društvena imovina koju su Bošnjaci decenijama gradili. Ali, tu imovinu nisu otkupili Bošnjaci! Bošnjačku imovinu dominantno su otkupili Hrvati, Slovenci, pa i Srbi. Bošnjaci su većinom svoje certifikate ulagali u slovenačke privatizacijske fondove, koji su spremno dočekali proces privatizacije u stranoj državi.

Šta je uzrok ovoj priči? To što ni jedna bošnjačka ili muslimanska institucija nije našla za shodno da napravi makar jedan okrugli sto na kome će okupiti bošnjačke ekonomske eksperte, koji će bošnjačkom narodu preporučiti gdje i kako da uloži certifikate. Ili, to što nije formiran bošnjački nacionalni privatizacijski fond koji bi se pobrinuo da Bošnjaci otkupe imovinu koju su decenijama sticali. Umjesto toga, dogodilo se da za cijenu od 3%, ili manje, od nominalne vrijednosti, strani privatizacijski lobiji otkupe, a zapravo opljačkaju, bošnjačku imovinu. Na žalost, u Bošnjaka ne postoji ni spremnost da se analitičkim pristupom sagledaju rezultati, po mnogima, kriminalne privatizacije, kojom se dovršavaju ciljevi oružane agresije na Bosnu i Bošnjake. Po nezvaničnim izvorima, na bh. teritoriji sa bošnjačkom većinom, hegemonističkim su kapitalom, za bezvrijedne certifikate, otkupljeni svi vredniji privredni subjekti, uključujući i vrednije poslovne prostore. Apokaliptična slutnja da će Bošnjaci biti ekonomska manjina na prostorima gdje su fizička većina, izgleda da je – postala stvarnost. Bit će tragično ako se Bošnjaci tuđom, a ne svojom voljom uvjere u konkretne efekte značenja ekonomskog suvereniteta. Kako? Tako što će fabrike privatizirane, recimo, hrvatskim kapitalom, otpuštati bošnjačke radnike, a upošljavati Hrvate. Tako što će nacionalna ekonomska moć kapitala određivati politička i kulturna strujanja, pa će bošnjačka politika, i kultura, biti podstanar u, nekadašnjoj, svojoj kući. Ukoliko bi, pak, Bošnjaci nastojali da razumiju ekonomsku suštinu suvereniteta, možda bi mogli nešto i promijeniti, dok još mogu, u smislu pokretanja procesa za rušenje kriminalnih privatizacija, u smislu ekonomskog samoorganiziranja i sl. Na

žalost, dok ovo pišemo, Bošnjaci i dalje nemaju ekonomsku viziju, što se vidi i po činjenici da su sva mjesta u vladi koja se resorno bave ekonomijom i finansijama nastavili predavati Hrvatima i Srbima. Bošnjaci se jagme za funkcije koje nemaju nikakvog uticaja na očuvanje i razvijanje ekonomskog suvereniteta. Vremenom će i te funkcije potpasti pod ekonomski uticaj onoga ko je moćniji, što znači da će u konačnici sadašnji znakovi bošnjačkog suvereniteta imati dimenziju lutkarskog pozorišta.

Uvod koji smo napravili u pristupu bosanskom izdanju knjige Ahameda Kameela Mydina Meerae "Islamski zlatni dinar" bio je nužan zbog kontekstuiranja mogućeg uticaja ovog djela na formiranje bošnjačke nacionalne svijesti o egzistencijalnoj bitnosti ekonomske kulture. Ova knjiga u bošnjački javni prostor dolazi poput kiše u sahari. Jedini je problem da li će od žeđi onemoćale bošnjačke biljke imati snage da spaze kišu, i njenim kapima natope svoj život.

Činjenica je da bh. izdavaštvo, a posebno izdavaštvo iz bošnjačkog kulturnog kruga, nije imalo afiniteta da objavljuje ekonomsku literaturu koja bi se lahko čitala, i koja bi bila namijenjena širim čitateljskim slojevima. Ekonomska literatura dosad je uglavnom objavljivana u malim tiražima, u specijaliziranim bibliotekama, i bila je namijenjena univerzitetskom tržištu, dakle, ljudima od ekonomske struke. To je posve logično, s obzirom da politički i duhovni autoriteti u Bošnjaka nisu, kao što smo vidjeli, imali nikakve strategije, niti afiniteta, u pogledu razvijanja ekonomske nacionalne svijesti. Da ne budemo pogrešno shvaćeni, u Bosni i Hercegovini postoji dostatna ekonomska stručna literatura, postoje i ekonomski pismeni ljudi, postoje ekonomske

akademske institucije, no, sve to biva ojalovljeno kroz nemanje političke vizije za bitnost ekonomske kulture, a u bošnjačkom slučaju – ekonomskog prosvjetiteljstva. To je isključivi razlog zbog kojeg dosad ekonomski eksperti u BiH nisu pokušavali ekonomsku nauku, jezički i stilski, približiti našem čovjeku, i tako je staviti u djelatnu, prosvjetiteljsku, konkretnu funkciju stvaranja ekonomski pismenog građanina. Eto, dogodilo nam se da prvo štivo ove vrste dolazi od jednog uglednog univerzitetskog profesora iz prijateljske Malezije. Profesor Kameel je knjigu pisao za globalno čitateljsko tržište, pa makar i islamsko, iako on u više navrata naglašava da se model “Islamskog Zlatnog Dinara” ne mora ticati isključivo muslimanskih zemalja. Budući da su žrtve ekonomske globalizacije sve zemlje, i svi narodi, koji nisu u poziciji da diktiraju aktuelni i akutni ekonomski model, knjiga prof. Kameela se jednako tiče svih koji imaju snage da razumiju kako su žrtve ekonomskog modela koji im se nameće imperativom poštivanja svjetskih standarda, a što se može čitati i tumačiti i kao prisila. U bosanskom slučaju, recimo, uvjeti koje postavlja MMF (Međunarodni monetarni fond), ne ostavljaju nimalo prostora za ma kakav drukčiji, kreativan, a zašto ne i bolji pristup ekonomskom sistemu. Bosni i Hercegovini bi možda mogla ekonomski proći bolje u nekom drugom sistemu, sa nešto više suverenog odnosa prema svojim ekonomskim projektima, ali je naša zemlja, kao i sve druge zemlje globaliziranog “trećeg svijeta”, prinuđena da prihvata uvjete koje diktira MMF, ili ma koja druga međunarodna organizacija. Primjerice, neki bosanski autori smatraju da je multietnička BiH morala u svome zakonskom biću zadržati neke blage obrise socijalističke ekonomije, posebno u pogledu

socijalne politike, budući da instalacija divljeg kapitalizma vodi otuđenju unutar samih bh. naroda, a time i među sva tri bh. naroda. Divlji kapitalizam je, po ovim autorima, suprotstavljen političkim interesima bh. države. No, o tome, u brzinskoj i traljavo izvedenoj privatizaciji, niko nije razmišljao.

U čemu je, dakle, suština? U tome da međunarodni serveri političke i ekonomske moći diktiraju svoje uvjete, koji njima odgovaraju, koristeći se ucjenom po kojoj će svaka slabija ekonomija izgubiti njihovu varljivu podršku ako ne pristane da bude dio sistema u kome će uvijek biti u podređenom ekonomskom, a time i svakom drugom položaju.

Profesor Kameel ubjedljivo objašnjava funkcioniranje međunarodnog ekonomskog sistema, zasnovanog na fiducijarnom novcu, ideološki utemeljenom na globalizaciji, a što sve ukupno, u prevodu, ima suštinsko značenje vladavine svjetskih ekonomskih velesila nad slabijim nacionalnim ekonomijama. Značenje globalizacije, koja je u ideološkom marketingu tumačena kao prostor jednakosti i slobode, zapravo se dovodi do paradoksa, jer se razumijeva da se u Svijetu nije promijenilo ništa, izuzev što su jaki postali još jači, i ujedinjeniji, a slabi, još slabiji, i razjedinjeniji. Dakako, tom ekonomskom iznurivanju je potrebna adekvatna šminka, kako bi se sakrila suština globalizacijske ideje. Otud se procesi iznurivanja nacionalnih ekonomija, poglavito u “trećem svijetu”, odvijaju pod logotipom svjetske standardizacije ekonomskih tokova, globalizacije, slobode, itd, itd. Zapravo, čini se da ove nacionalne ekonomije, koje su žrtve međunarodnih standarda, i nemaju nikakvog izbora osim da budu u lancu u kome njihova opstojnost ovisi od uskog kruga

svjetskih ekonomskih gospodara koji diktiraju pravila koja isključivo odgovaraju njima.

Izbor postoji! On se zove sistem “Islamskog Zlatnog Dinara”. On bi bio baziran za zlatu, a ne na fiducijarnom novcu, frakcionoj stopi obavezne rezerve i kamatnoj stopi. On bi bio baziran i na izvornoj islamskoj ideji. On bi mnogim nacijama, dakako, i onim nemuslimanskim, obezbijedio mnogo bolje ekonomske pozicije nego što ih imaju danas. Profesor Kameel brojnim primjerima objašnjava razlike između jednog i drugog sistema, a za ubjedljiv primjer uzima malezijsku finansijsku i ekonomsku krizu iz 1997. koja je upravo uzrokovana finansijskim modelom koji danas vlada Svijetom, i koji na isti način podređene mu nacionalne ekonomije dovodi do problema nezaposlenosti i inflacije, a poslije i do gubitka političkog i kulturnog suvereniteta.

Znakovit je posljednji pasus iz Zaključka ove knjige, i otud ga citiramo: “Slabija nacija nije u mogućnosti da se potpuno oslobodi inostrane dominacije sve dok ne uvede sistem poput zlatnog dinara, koji je potreban iz ekonomskih, socijalnih, kulturnih, političkih i vjerskih razloga. Do tada, islamska ekonomija, bankarstvo i finansijske ostaju samo u obliku snova”. Imponira iskrenost prof. Kameela, koji ne zazire da pretpostavi kako će njegova vizija oslobođenja “slabijih nacija” od izrabljivačkog tutorstva globalizacijskih standarda ostati “samo u obliku snova”. ...”Dok (se) ne uvede sistem poput zlatnog dinara”. Da li je to uopće moguće pod snažnim pritiskom “trenutnog finansijskog sistema koji odgovara maloj grupi ljudi koja ga kontrolira”? Da li je to moguće u razjedinjenom Islamskom svijetu? Nedvojbeno, ako bi Islamske zemlje imale neovisnu političku volju da se pobrinu

za svoj zajednički ekonomski boljitak, i to principom pozitivne globalizacije u Islamskom svijetu, mogao bi biti dokinut sistem izrabljivanja Istoka od strane Zapada. No, ratovi se danas izmišljaju i zbog mnogo manjih finansijskih koristi, pod izgovorom borbe protiv tzv. islamskog terorizma, a kako bi se tek izmišljali ako bi se Islamski svijet odlučio otrgnuti iz smrtonosnog ekonomskog “zagrljaja” Zapada?

To ne znači da bi trebalo odustati od promišljanja boljeg, iako je to bolje definirano mnogo prije nego što je i zasnovan sadašnji ekonomski sistem. Futuristička vizija prof. Kameela, bazirana na islamskim temeljima, nije ni prva ni posljednja blagodati bez koje će ostati civilizacija usljed interesa manje, ali moćnije grupe profitnih lobija. Pokušaj prof. Kameela je ravan pokušajima ekoloških eksperata da civilizaciji ukažu na opasnosti globalnog zagrijavanja, stvaranja efekta “staklene bašte”, katastrofičnih klimatskih promjena, a do čega dolazi usljed profitnih interesa manje grupe svjetskih moćnika, koji svojom gramzivošću ugrožavaju život planete Zemlje, danas i sutra. Jednako tako, aktuelni finansijski model ugrožava mnoštvo nacionalnih ekonomija, ali su te ekonomije nemoćne da se odupru tzv. svjetskim standardima, pod kojima se krije, u suštini, isključivi profitni interes globalnih moćnika, u čijoj je službi i globalna politička moć.

Sve to dakako ne znači da nekada civilizacija neće dosegnuti tačku oslobođenja od lošijih globalnih modela, ka boljim. Napose, sva su carstva propadala na vrhuncu moći, a čini se da se ovaj vrhunac zapadnog ekonomskog carstva primakao uočljivom apsurd. U takvim situacijama alternativa biva od posebne važnosti. Posebno ako je bolja, funkcionalnija i pravednija od prethodnog modela. Prof. Kameel mnoštvom

primjera dokazuje da je sistem “Islamskog Zlatnog Dinara” upravo kvalitetna, i za civilizaciju pravedna alternativa ovom modelu koji proizvodi siromašenje “slabijih nacija” i bogaćenje globalnih ekonomskih gospodara Svijeta. Dakle, svjetska se ekonomija ne nalazi u bezizlazu. Ona ima put koji će se širom otvoriti onda kada se stekne kritična masa uvjereni da je sadašnji sistem izgubio svaki civilizacijski smisao.

Povratak zlatnom sistemu

Komentar Azre Zaimović; Asistent na Katedri za finansije; Ekonomski fakultet u Sarajevu; Univerzitet u Sarajevu

Knjiga *Islamski zlatni dinar* autora dr Ahameda Kameel Mydin Meera predstavlja izuzetno djelo iz oblasti komparativne analize monetarnih sistema. Današnja općeprihvaćena praksa naprednih zemalja je monetarni sistem sa inkorporiranom kamatom, obaveznom rezervom i fiducijarnim novcem. Autor ove knjige nudi alternativu islamskim zemljama, te svima onima koji žele da se sačuvaju i zaštite od kamate, bazirajući islamski finansijski sistem na islamskom zlatnom dinaru. To je svojevrsan povratak

zlatnom standardu, te stavljanje zlata za zajednički nazivnik svim transakcijama u zemlji i inostranstvu i jedinu mjeru vrijednosti roba i usluga. Ideju o ponovnoj primjeni zlatnog standarda je zagovarao i sam Premijer Malezije, dr Mahathir Mohamed, doduše prije svega na nivou međunarodne trgovine.

Knjiga je napisana dosta jednostavnim jezikom služeći se jednostavnom ekonomskom terminologijom čime autor adresira ne samo ekonomiste nego i one koji to nisu. Ova knjiga je od naročite koristi za sve kreatore monetarne politike, te makroekonomiste uopće. Možemo biti veoma zadovoljni što je uvaženi dr Ahamed Kameel Mydin Meera dao svoju saglasnost za prijevod ovog djela na bosanski jezik. Original je objavljen na engleskom jeziku pod naslovnom "The Islamic Gold Dinar" 2002. godine i doživio je veliki uspjeh.

Autor nastoji da riješi probleme uzrokovane načinom funkcionisanja monetarnog sistema. Problemi sa kojima se susreću kako razvijene tako i nerazvijene zemlje svijeta se ogledaju u inflaciji, nezaposlenosti, recesiji itd. Na primjeru malezijske ekonomske krize iz 1997. godine autor uspješno objašnjava zašto su ekonomski sistemi danas tako ranjivi. Autor stavlja novac sam po sebi, odnosno njegovu prirodu, na sam korijen problema i nudi alternativu. Islamski zlatni dinar omogućuje funkcionisanje pravednog monetarnog sistema koji je u stanju da obezbijedi između ostalog i stabilnost cijena i zaposlenost. Prelazak na ovakav monetarni sistem ističe autor je od posebne važnosti za manje razvijene zemlje.

Prvo i drugo poglavlje knjige daju odgovore na pitanje kako se kreira novac, šta je to stopa obavezne rezerve, šta je to multiplikacija depozita i kako se ona odvija, kakva veza postoji između kamatne stope i monetarne mase, kako kreditne kartice utječu na monetarnu masu i na kraju kako se sve to reflektuje na realni sektor (proizvodnju) i na nivo cijena.

Autor dalje opisuje faze konjunktornog ciklusa i kako ekonomije putuju iz jedne faze u drugu. Sagledava uzroke puta ka vrhu konjunktura, kao i uzroke tonjenja u recesiju. Kada se dostigne potencijalni bruto društveni proizvod višak monetarne mase vodi nužno napuhavanju cijena i to uglavnom na tržištima kapitala i nekretnina, gdje postoji jednostavan pristup bankskarskim kreditima. Problem se ogleda i u tome što današnji monetarni sistem ohrabruje visok nivo kreditiranja u investicione svrhe i nakon dosezanja potencijalnog bruto društvenog proizvoda. Međutim, kada nastupi kontrakcija monetarne mase i kada ekonomija krene nizlaznim putem tada dolazi do naglog pada cijena i to naročito na već pomenutim tržištima kapitala i nekretnina. Sve to rezultira finansijskim poteškoćama investitora, pa čak i bankrotstvima. Kada je recesija već poodmakla ona prelazi s finansijskog na realni sektor. Autor dalje daje odgovor šta treba učiniti da se zaustavi i preokrene recesija u fazu oporavka.

Obzirom da se u kontekst malezijske krize obično stavljaju špekulanti valutama, autor daje jasan odgovor na pitanje da li su oni razlog malezijske ekonomske krize iz 1997. godine:

"Ne. Oni nisu bili razlog, ali su predstavljali vrstu "lešinara" koji su znali iskoristiti situaciju."

Treće poglavlje knjige je posvećeno socio-ekonomskim efektima kreiranja novca. Pitanja razlike u distribuciji dohotka i stvaranje siromaštva, potrebe kontrole cijena osnovnih artikala, te efekti na stambeno zbrinjavanje, efekti na okolinu, efekti na suverenitet su u fokusu.

Četvrto poglavlje daje odgovor na sve prethodno iznesene dileme. U ovom poglavlju se detaljno iznosi i elaborira koncept islamskog zlatnog dinara kao i njegove implikacije kao npr. stabilnost novca i valute, siguran čuvar vrijednosti, odlično sredstvo razmjene, minimalne prilike za špekulante i arbitražere, kontrolisanje konjunkturnog ciklusa, unapređenje trgovine, pravedan sistem raspodjele itd. Razvijena su i dva modela funkcionisanja islamskog zlatnog dinara.

Uzimajući u obzir sve prethodno izloženo preporučujem Izdavaču da što prije štampa ovo vrlo korisno djelo. Uzimam sebi na volju da preporučim knjigu "Islamski zlatni dinar" prije svega ekonomistima, studentima ekonomije, studentima Fakulteta islamskih nauka, te svima onima koji se trude da daju odgovore u svjetlu islama na aktuelna pitanja u ekonomiji.

»Ova knjiga u bošnjački javni prostor dolazi poput kiše u sahari. Jedini je problem da li će od žeđi onemoćale bošnjačke biljke imati snage da spaze kišu, i njenim kapima natope svoj život.«

Fatmir Alispahić, prof.

»Uzimam sebi na volju da preporučim knjigu "Islamski zlatni dinar" prije svega ekonomistima, studentima ekonomije, studentima Fakulteta islamskih nauka, te svima onima koji se trude da daju odgovore u svjetlu islama na aktuelna pitanja u ekonomiji.«

*Azra Zaimović
Asistent na Katedri za finansije
Ekonomski fakultet u Sarajevu
Univerzitet u Sarajevu
Sarajevo*

»U knjizi *Islamski zlatni dinar* autora dr.Ahameda Kameela, riječ je baš o ovoj "opasnoj" pojavi kojom se koristimo u našem svakodnevnom životu - o novcu.«

*Edo Omerčević
Asistent na Katedri za računovodstvo
Faculty of Economics & Management Sciences
International Islamic University Malaysia
Kuala Lumpur
Malaysia*

